

În acest număr:

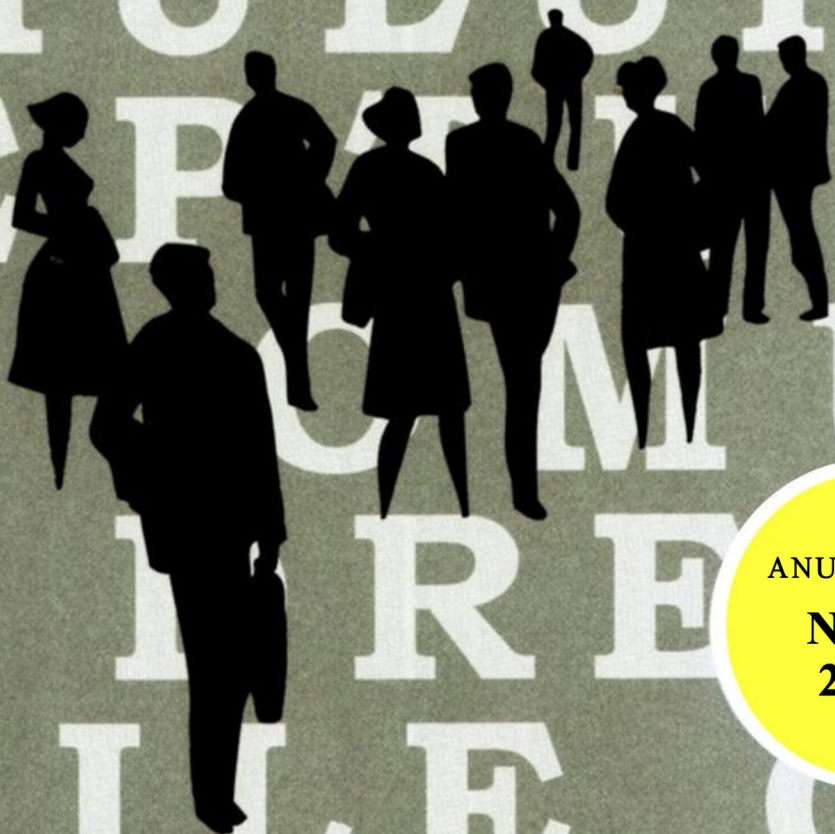
- EGALITATEA DE GEN ȘI EDUCAȚIA PENTRU
- L'ÉDUCATION POUR LES DROITS DE L'HOMME ET LA
- RESPONSABILITÉ SOCIALE
- COMITETUL PENTRU DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI -
- JURISPRUDENȚĂ • SEMNAL • REMEMBER

DREPTURILE OMULUI

revistă editată de

INSTITUTUL ROMÂN PENTRU DREPTURILE OMULUI I.R.D.O.

HUMAN RIGHTS DROITS DE L'HOMME

ANUL XXVIII

NR. 3
2018

DREPTURILE OMULUI
ANUL XXVIII
NR. 3
2018

INSTITUTUL ROMÂN PENTRU DREPTURILE OMULUI

DREPTURILE OMULUI

Revistă clasificată de Consiliul Național al Cercetării Științifice
din Învățământul Superior

Înregistrată la OSIM sub numărul de marcă 109255/2010

Consiliul științific

Prof. univ. dr. **Monna-Lisa Belu Magdo**, membru titular al Academiei de Științe Juridice din România; Prof. univ. dr. **Jean Marie Bernard**, director de cercetare CNRS, Prof. univ. dr. **Raluca Miga Beșteliu**; Prof. univ. dr. **Bogdan Ciucă**, membru titular al Academiei de Științe Juridice din România; Prof. univ. dr. **Gérard Conac**, membru de onoare al Academiei Române; Prof. univ. dr. **Ioan Leș**, membru titular al Academiei de Științe Juridice din România; Prof. univ. dr. **Christine Desouche**, Universitatea Paris I-Panthéon-Sorbonne; Prof. univ. dr. **Nicole Guimezanes**, Membru al Academiei Internaționale de Drept Comparat; Prof. univ. dr. **Irina Moroianu Zlătescu**, membru titular al Academiei Internaționale de Drept Comparat; Prof. univ. dr. **Dumitra Popescu**; Prof. univ. dr. **Ovidiu Predescu** membru titular al Academiei de Științe Juridice din România; Prof. univ. dr. **Dominique Rousseau**, Universitatea Paris I; Prof. univ. dr. **Vasile Stănescu**, membru al Academiei Române; Prof. univ. dr. **Gheorghe Vlăduțescu**, membru al Academiei Române.

Colegiul de redacție

Conf. univ. dr. **Gheorghe Bârlea**; Prof. univ. dr. **Monna-Lisa Belu Magdo**, membru titular al Academiei de Științe Juridice din România; Prof. univ. dr. **Jean Marie Bernard**, director de cercetare CNRS; Prof. univ. dr. **Raluca Beșteliu**; Dr. **Adrian Bulgaru**; Prof. univ. dr. **Dominique Rousseau**, Universitatea Paris I; Conf. univ. dr. **Elena-Mihaela Fodor**; Prof. univ. dr. **Nicole Guimezanes**, Membru al Academiei Internaționale de Drept Comparat; Prof. univ. dr. **Gheorghe Iancu**, Prof. univ. dr. **Ioan Leș**, membru titular al Academiei de Științe Juridice din România; **Emil Marinache**; Prof. univ. dr. **Irina Moroianu Zlătescu**, membru titular al Academiei Internaționale de Drept Comparat; Prof. **Ioan Oancea**; Prof. univ. dr. **Nicolae Popa**; Prof. univ. dr. **Dumitra Popescu**; **Valeriu Rendec**; Dr. **Ianfred Silberstein**; Dr. **Rodica Șerbănescu**; Prof. univ. dr. **Laurențiu Șoitu**.

Realizarea acestui număr a fost coordonată de:

Marius Mocanu

Daniela Albu

Ana Maria Bojian

Traduceri: Valeriu Rendec, Daniela Albu

Institutul Român pentru Drepturile Omului

București, P-ța C.A. Rosetti, nr. 4

Tel. +40 21 3114921

e-mail: office@irdo.ro

www.irdo.ro

SUMAR

I. STUDII, CERCETĂRI, ARTICOLE	7
• L'éducation pour les droits de l'homme et la responsabilité sociale – dr. Adrian Bulgaru	7
• Egalitatea de gen și educația pentru egalitatea de gen –rolul ONU - asist. univ. dr. Anca Moț	15
• Aspecte privind promovarea drepturilor omului prin intermediul programelor școlare din învățământul preuniversitar - prof. dr. Cristina Ștefan	26
II. DOCUMENTAR JURIDIC	30
• Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități - Comentariul general nr. 7 (2018) privind participarea persoanelor cu dizabilități, inclusiv a copiilor cu dizabilități, prin organizațiile lor reprezentative, la implementarea și dezvoltarea Convenției	30
III. JURISPRUDENȚĂ	48
• Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Cristian Cătălin Ungureanu împotriva României	48
• Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Toșcuță și alții împotriva României (revizuire)	50
IV. SEMNAL	53
V. REMEMBER	60

CONTENTS

I. STUDIES, RESEARCH, ARTICLES	7
• Human rights education and social responsibility – Adrian Bulgaru , PhD	7
• Gender equality and education for gender equality - the role of the UN - asist. univ. Anca Moț , PhD	15
• Promoting human rights through the curricula in pre-university education - prof. Cristina Ștefan , PhD	26
II. JURIDICAL DOCUMENTATION	30
• Committee on the Rights of Persons with Disabilities - General comment No. 7 (2018) on the participation of persons with disabilities, including children with disabilities, through their representative organizations, in the implementation and monitoring of the Convention	30

IV. JURISPRUDENCE	48
• Decision by the European Court of Human Rights in the case Cristian Cătălin Ungureanu v. Romania	48
• Decision by the European Court of Human Rights in the case Toșcuță and others v. Romania (Revision)	50
V. SIGNAL	53
VI. REMEMBER	60

SOMMAIRE

I. ÉTUDES, RECHERCHES, ARTICLES	7
• L'éducation pour les droits de l'homme et la responsabilité sociale – Dr. Adrian Bulgaru	7
• Egalité des genres et éducation pour l'égalité des genres - Le rôle de l'ONU - assist.univ. dr. Anca Moț	15
• Aspects de la promotion des droits de l'homme par le biais des programmes scolaires dans l'enseignement pré-universitaire - prof. dr. Cristina Ștefan	26
II. DOCUMENTAIRE JURIDIQUE	30
• Comité des droits des personnes handicapées - Observation générale no 7 (2018) sur la participation des personnes handicapées, y compris des enfants handicapés, par l'intermédiaire des organisations qui les représentent, à la mise en œuvre de la Convention et au suivi de son application	30
III. JURISPRUDENCE	48
• Arrêt de la Cour Européenne de Droits de l'Homme dans l'affaire Cristian Cătălin Ungureanu contre la Roumanie	48
• Arrêt de la Cour Européenne de Droits de l'Homme dans l'affaire Toșcuță et autres c. la Roumanie (Révision)	50
V. SIGNAL	53
VI. REMEMBER	60

ABREVIERI

AEP	Autoritatea Electorală Permanentă
AICHR	Comisia interguvernamentală pentru drepturile omului a Asociației Națiunilor din sud-estul Asiei
AIDC	Academie Internationale de Droit Compare – Academia internațională de Drept Comparat
alin.	alineat
ANC	Autoritatea Națională pentru Calificări
ANMCS	Autoritatea Națională de Management al Calității în Sănătate
ANOFM	Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă
ANPD	Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Dizabilități
ANPDCA	Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului și Adopție
ANPIS	Agenția Națională pentru Plăți și Inspecție Socială
ANR	Agenția Națională pentru Romi
ANSPDCP	Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal
ANUROM	Asociația pentru Națiunile Unite din România
APL	Autorități publice locale
art.	articolul
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations – Asociația Națiunilor din sud-estul Asiei
asist. univ. dr.	asistent universitar doctor
CDPD	Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități
CE	Consiliul European
CEDO	Convenția europeană a drepturilor omului
cercet. st.	cercetător științific
Cit.supra.	citatul de deasupra
CJUE	Curtea de Justiție a Uniunii Europene
cf.	conform
CMBRAE	Centrul Municipiului București de Resurse și Asistență Educațională
coord.	coordonator
CSCE	Conference for Security and Cooperation in Europe
C.pen.	Codul penal
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
DGASPC	Direcții Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului
DNA	Direcția Națională Anticorupție
dr.	doctor
EASO	Biroul European de Sprijin pentru Azil
Ed.	editura
EHMA	European Health Management Association – Asociația Europeană de Management în Sănătate
ELI	European Law Institute – Institutul de Drept European
ENAR	Rețeaua europeană de combatere a rasismului
etc	(et caetera) și celelalte

E-uri	aditivi alimentari
EU-MIDIS	European Union minorities and discrimination survey Studiul de tip sondaj privind minoritățile și discriminarea din Uniunea Europeană
EUROSUR	Sistemul European de Supraveghere a Frontierelor
EUROSTAT	Biroul de Statistică a Uniunii Europene
FRA	European Union Agency for Fundamental Rights – Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene
FRONTEX	Agenția Europeană pentru Gestionarea Cooperării Operative la Frontierele Externe ale Statelor Membre ale Uniunii Europene
HG	Hotărâre de Guvern
ICAR	Forumul internațional privind responsabilitatea corporatistă
IDDO	Institutul Danez pentru Drepturile Omului
IDEF	Institutul internațional de drept de expresie și inspirație franceze
infra.	dedesubt, mai jos
IRDO	Institutul Român pentru Drepturile Omului
ISJ	Inspectoratul Școlar Județean
lit.	litera
loc.cit.	locul citat
MFE	Ministerul Fondurilor Europene
M.Of.	Monitorul Oficial al României
MMFPSV	Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice
nr.	numărul
OG	Ordonanță de Guvern
OMS	Organizația Mondială a Sănătății
ONG	organizație neguvernamentală
ONU	Organizația Națiunilor Unite
op.cit.	opera citată
OSCE	Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
OUG	Ordonanța de Urgență a Guvernului
p.	pagina
parag.	paragraful
pct.	punctul
pp.	paginile
Rec	recomandare
SECA	Sistemul european comun de azil
SNSPA	Școala Națională de Studii Politice și Administrative
SNPAB	Strategia Națională și Planul de Acțiune privind Conservarea Biodiversității
supra.	deasupra, mai sus
ș.a.	și alții (altele)
UE	Uniunea Europeană
UNESCO	Organizația Națiunilor Unite pentru Educație și Cultură
urm.	următoarele
vol.	volumul
vs.	(versus) contra, împotriva

I. STUDII, CERCETĂRI, ARTICOLE

L'ÉDUCATION POUR LES DROITS DE L'HOMME ET LA RESPONSABILITÉ SOCIALE

ADRIAN BULGARU*

Rezumat:

Drepturile omului și libertățile fundamentale sunt esențiale dezvoltării personale dar și societății democratice și statului de drept. În același timp, cetățenii au obligații față de societatea în care trăiesc, aceste obligații fiind esențiale menținerii ordinii sociale și realizării interesului general.

Legătura dintre drepturi și obligații trimite la noțiunea de responsabilitate, concept de natură atât juridică cât și morală, care este o exigență atât individuală cât și colectivă. Libertățile implică responsabilități față de alții și față de societate, într-o democrație, egalitatea drepturilor având corolar egalitatea obligațiilor. În acest sens, responsabilitatea este o componentă fundamentală a cetățeniei democratice.

În procesul de responsabilizare socială, școlii și educației, în special educației pentru drepturile omului, dar și educației pentru cetățenie și pentru dezvoltare durabilă, le revine un rol major. Prin acțiuni de formare, de informare și de sensibilizare, acestea contribuie la responsabilizarea cetățenească care este indispensabilă respectării, protecției și promovării efective a drepturilor omului.

Cuvinte cheie: drepturile omului, responsabilitate socială, obligații cetățenești, responsabilizare, educație pentru drepturile omului.

Abstract:

Human rights and fundamental freedoms are essential to personal development but also to societies and the rule of law. At the same time, citizens have obligations towards the society in which they live, these obligations being essential to maintaining social rights and achieving the general interest.

The link between rights and obligations refers to the notion of responsibility, a concept of both juridical and moral nature, which is an individual and collective exigency. Liberties involve responsibilities towards others and towards society, in a democracy, the equality of rights having as corollary the equality of obligations. In this sense, responsibility is a fundamental component of democratic citizenship.

In the process of social responsibility, school and education, especially education for human rights but also education for citizenship and sustainable development, have a major role to play. Through training, information and awareness-raising actions, they contribute to citizenship accountability that is indispensable for respecting, protecting and effectively promoting human rights.

Keywords: human rights, social responsibility, citizenship obligations, accountability, education for human rights

Les droits de l'homme et les libertés fondamentales constituent le fondement de la société démocratique et sont essentiels à l'existence et au fonctionnement de l'Etat de droit. En même temps, et par rapport à ces droits fondamentaux, les citoyens ont des devoirs envers l'Etat dans lequel ils vivent. Ce sont ces obligations qui mobilisent leurs efforts en vue de réaliser les objectifs généraux de la société constituant en même temps la garantie effective du respect de leurs droits et libertés.

Les libertés fondamentales sont également essentielles au développement personnel, matériel, culturel, professionnel des citoyens et pour leur participation à la vie publique, alors que les devoirs citoyens jouent un rôle majeur dans le maintien de l'ordre démocratique.

Le lien entre les libertés et les obligations renvoie à la notion de responsabilité, concept complexe, de nature tant juridique que morale, individuelle et collective. La responsabilité est autant une exigence qui s'impose à chaque individu qu'une nécessité de l'ordre social en tant que condition et manifestation des rapports collectifs.

Ainsi, la problématique de la responsabilité et de la responsabilisation est un sujet particulièrement actuel, tous les aspects de la réalité sociale étant connectés à ces concepts. La responsabilité ne se résume pas au respect des lois et des normes sociales, elle signifie également l'implication civique, sociale et politique. Dans le contexte de l'évolution de la société contemporaine, il est d'autant plus important de se pencher sur cette notion étant donné que la responsabilité revient à chaque

* Dr., e-mail: adrian.bulgaru@irdo.ro.

individu en sa qualité de citoyen d'un Etat, mais aussi de membre d'une société globalisée.

De plus, aujourd'hui, dans les conditions où les crises économiques, financières et sociales, qui sont à l'origine du chômage, de la pauvreté, de l'exclusion et de la discrimination, agissent comme des contraintes sur les droits et les libertés des citoyens, le renforcement de la responsabilité, individuelle et publique, s'impose comme une nécessité.

Dans ce processus de responsabilisation, l'éducation pour les droits fondamentaux et pour le développement durable est appelée à jouer un rôle essentiel, ce type d'éducation contribuant à cultiver les responsabilités et les devoirs citoyens qui sont indispensables à la promotion et à la protection effective des droits de l'homme dans un Etat démocratique.

A partir de ces considérations générales, nous proposons d'aborder le thème selon la structure suivante: la première partie est centrée sur une présentation des objectifs et des projets visant l'information, la formation et la sensibilisation aux droits fondamentaux; la deuxième partie comprend une analyse des concepts centraux reliés au sujet: droits, obligations, responsabilité et responsabilisation, et leurs liens; finalement, étant donné que la responsabilisation est une démarche de sensibilisation des citoyens quant à leurs droits et libertés fondamentales, mais aussi à leurs responsabilités, on passera en revue quelques domaines et directions d'action et d'implication qui pourraient contribuer à la transformation positive de la société.

Les études publiées sur les droits de l'homme soulignent l'importance de la promotion d'une culture démocratique, dans toutes ses dimensions, dans le but de sensibiliser, par l'éducation et la formation, les citoyens et les acteurs de la vie politique quant aux exigences légales et éthiques de la démocratie et des droits de l'homme.¹

¹ Pour une analyse synthétique du concept et de la problématique de l'éducation pour les droits de l'homme voir Zlătescu Moroianu Irina (dir) *Educație, dreptul la educație și educația pentru drepturile omului*, IRDO, București, 2016, pp. 13-20. Voir également les principaux documents internationaux relatifs à l'éducation et à l'éducation pour les droits de l'homme, pp. 21-63. Sur l'importance et le rôle de l'éducation pour les droits de l'homme dans la société actuelle voir Otet, F., „Educația pentru drepturile omului”, dans *Drepturile omului*, no. 3, 2004, IRDO.

Ces analyses et documents mettent en évidence le rôle essentiel qui revient à l'information et à l'éducation pour le développement personnel, montrant en même temps que l'éducation et la formation pour les droits de l'homme, pour la tolérance et la citoyenneté, et tout particulièrement l'éducation des enfants et des jeunes, constituent une direction importante d'action pour réaliser une société démocratique et consolider l'Etat de droit.²

En effet, l'éducation pour les droits de l'homme vise, par le biais de la formation, l'information et la sensibilisation, la protection et le respect des droits humains, l'acquisition des compétences, des connaissances, des valeurs, des attitudes et des comportements, mais aussi des mesures, des actions et des politiques de protection et de défense de ces droits fondamentaux. Par ces activités de formation, d'information et de sensibilisation, l'éducation pour les droits de l'homme contribue à la création d'une culture universelle des droits de l'homme ayant au centre la dignité humaine et favorisant la compréhension, la tolérance, l'égalité entre les sexes et la paix.

Pour réaliser ces objectifs, des actions politiques (projets et programmes d'éducation) ont été réalisées, au niveau international, régional et national, dans le domaine de l'enseignement primaire, secondaire et collégial.

L'éducation pour les droits de l'homme est en étroite relation avec d'autres thématiques abordées par le système éducatif: éducation pour la citoyenneté (qui a pour objectif la promotion d'une citoyenneté active fondée sur des droits et responsabilités), l'éducation pour la paix, l'éducation pour la tolérance, l'éducation interculturelle, pour le développement durable, pour la démocratie, chaque forme d'éducation

² Voir le «Programme d'éducation pour les droits de l'homme» du Conseil de l'Europe adressé aux jeunes dont les principales directions d'action sont énoncées dans le *Manuel pour la pratique de l'éducation pour les droits de l'homme avec les jeunes*, matériel publié par le Conseil de l'Europe, <http://www.eycb.coe.int/compass/fr/contents.html>. Sur l'importance de l'éducation pour les droits de l'homme chez les enfants et les jeunes et les moyens pratiques de mise en œuvre voir également *Education pour les droits de l'homme. Guide pour l'éducation aux droits de l'Homme dans l'espace francophone*, Organisation Internationale de la Francophonie, Paris, 2009, http://portail-eip.org/Fr/Divers/2010/Guide_EDH.pdf.

visant l'information, la formation, la conscientisation et la sensibilisation dans des domaines spécifiques d'activité, mais également le développement des projets et des actions en accord avec les exigences et les défis de la société contemporaine.

Les droits et les libertés fondamentales ne sont pas absolus. Ils sont limités par les droits et les libertés reconnus aux autres, par les valeurs démocratiques, l'ordre public ou l'intérêt général. Même si les documents de protection des droits et libertés mettent moins d'accent sur ces limitations, puisque leur premier objectif est de garantir à toute personne les droits et les libertés nécessaires à sa survie et à son développement, et la protection contre les abus et l'arbitraire du pouvoir, cependant, tous les instruments et les traités reconnaissent en même temps cette limitation dans l'exercice des droits fondamentaux.

Ainsi, toute approche des droits de l'homme doit tenir compte que nos droits peuvent être opposables aux droits d'autrui et que nos droits impliquent des responsabilités par rapport aux droits des autres.

Les devoirs sont des obligations de nature juridique ou morale et représentent la contrepartie des droits dont bénéficient les citoyens. Si ceux-ci jouissent légitimement des droits, ils sont en même temps contraints à respecter les devoirs qui résultent de leur qualité de citoyens. Un citoyen a le droit à la vie privée tout en respectant en même temps le droit à la vie privée des autres. De même, tout en bénéficiant de la liberté individuelle, il doit respecter la liberté des autres, qu'il s'agit de la libre expression des opinions ou de la liberté religieuse.

Si le non-respect des obligations légales de nature juridique est sanctionné par la loi, les obligations des citoyens les uns envers les autres ne se limitent pas aux obligations juridiques, elles ont en même temps une dimension morale qui doit guider le comportement individuel dans l'espace public. C'est ici qu'intervient le rôle de la responsabilité.

Le respect des lois par les citoyens est le plus important devoir, une obligation qui revient à tous et qui représente la meilleure garantie que la liberté, les droits et la sécurité de chacun soient garantis. Les citoyens doivent non seulement respecter la loi, mais ils doivent

contribuer de manière civique à la faire respecter, ils étant, de par leur participation aux élections de leurs représentants, les auteurs indirects des lois qu'ils sont obligés à respecter. En même temps, par les contributions fiscales, les citoyens participent au financement des dépenses publiques dans le bénéfice de la communauté.³

Les citoyens doivent non seulement respecter les lois, mais ils doivent contribuer, par une attitude civique, au respect des lois par les autres. Le respect des obligations établies par la loi, mais aussi des responsabilités citoyennes dans les rapports interindividuels, constitue une condition sans laquelle une société organisée ne peut pas exister, étant, dans ce sens, un moyen d'éviter l'anarchie. Le respect des droits fondamentaux (obligations juridiques) doit être complété par le respect des obligations morales. Le respect, la politesse, l'entraide, les attitudes et comportements actifs à l'égard des faits antisociaux, sont des manifestations essentielles de la citoyenneté, le non-respect de ces règles élémentaires de civisme et de civilité diminuant la qualité de citoyen.

L'Etat de droit et la démocratie imposent des exigences sans lesquelles les principes qui les définissent ne seraient que des formules sans contenu. Sans un comportement responsable des citoyens, gouvernés et gouvernants, un Etat démocratique ne peut pas exister et fonctionner, la responsabilité étant l'essence même de la

³ La Constitution de la Roumanie régit, dans le Chapitre 3 (Obligations fondamentales) les obligations fondamentales des citoyens comme étant les obligations spéciales nécessaires à la réalisation de l'intérêt général inscrites dans la Constitution et appliquées par conviction ou par la force coercitive de l'Etat. Conformément à la Constitution, la première obligation fondamentale des citoyens est la fidélité envers le pays (art. 54), qui est plus qu'une obligation juridique, elle ayant un profond sens, tant moral que politique. D'autres obligations fondamentales sont: le respect de la Constitution, de sa suprématie et des lois (art.55), l'obligation du respect des lois étant essentielle pour l'existence de l'Etat de droit et la principale garantie des droits fondamentaux des citoyens par les fonctionnaires des autorités publiques; pour sa part, l'art. 56 régit l'obligation fondamentale de la contribution financière (taxes et impôts) aux dépenses publiques; enfin, l'art. 57 précise les conditions relatives à l'exercice des droits et des libertés citoyennes en stipulant que les citoyens roumains mais également les citoyens étrangers doivent exercer ces droits constitutionnels de bonne foi, dans le respect des droits des autres. Voir la Constitution de la Roumanie, http://www.ucv.ro/pdf/site/constitutia_romaniei.pdf.

citoyenneté. Être citoyen signifie d'être responsable de ses propres actes, de respecter les obligations envers la société, de prendre des initiatives nécessaires pour résoudre les problèmes individuels et collectifs.

Étymologiquement, le terme responsabilité provient du mot latin *respondere* qui a le sens d'être garant, de répondre de quelque chose, devant quelqu'un. Ainsi, être responsable signifie prendre des décisions en connaissance de cause, d'être conscient de ses actes et de leurs conséquences, tant pour soi que pour les autres. La responsabilité est l'obligation d'une personne de répondre de ses actes, d'assumer ses promesses et ses engagements.⁴

La responsabilité est donc cette capacité d'assumer ses droits et de ses obligations envers les autres, sa particularité essentielle étant d'être une relation entre les droits et les obligations. La responsabilité implique la défense de ses propres droits et l'accomplissement de ses devoirs, mais aussi le respect des droits et des libertés des autres. Dans une démocratie il n'existe d'égalité de droits sans égalité de devoirs. Dans ce sens, la responsabilité est une composante fondamentale de la citoyenneté, de la solidarité dans les rapports avec les autres.

Chaque liberté ou droit reconnu aux citoyens pour être exercés de manière complète et effective suppose des obligations corrélatives ce qui signifie que chaque droit implique un devoir et chaque devoir implique un droit. Par exemple, chaque individu a le droit à une éducation de qualité lui permettant le développement de sa personnalité (intellectuelle, physique, morale, sociale), chaque personne a le droit à la protection contre la discrimination, au développement dans un environnement de tolérance et de compréhension, a le droit à l'information, au respect de la vie privée, à l'accès à la justice civile et pénale, le droit au respect de sa dignité, de son bonheur et de sa réputation personnelle. Par rapport à ces droits, il revient à chaque individu les devoirs et les responsabilités corrélatifs suivants: la responsabilité de participer et de contribuer à la réalisation d'un

milieu propice au développement intellectuel, physique, moral, de sa propre personne et des autres; la responsabilité de contribuer à un environnement favorable à la libre expression, à la liberté de conscience; la responsabilité de participer à la réalisation d'un contexte de tolérance et de compréhension; la responsabilité de respecter la vie privée et la dignité des autres. D'autres droits et devoirs découlent de la qualité de citoyen européen: le droit à la libre circulation et au séjour sur le territoire des Etats membres, mais aussi le droit de ne pas être discriminé, la responsabilité de ne pas discriminer pour des raisons de citoyenneté, sexe, religion, origine ethnique, orientation religieuse; le droit d'élire et d'être candidat dans les élections européennes, l'accès à la justice civile et pénale; la protection en tant que consommateur.

La responsabilité crée un lien de réciprocité et de solidarité entre les individus. Les droits et les libertés de chaque individu doivent respecter les libertés d'autrui et de tous. La responsabilité, en tant qu'équilibre entre les droits et les obligations, implique le respect non seulement de l'autre, mais aussi le respect des citoyens par les gouvernants.⁵

Mais la loi ne peut pas imposer ce respect qu'imparfaitement et de manière limitée. C'est par le civisme de chacun, par la prise de conscience et en assumant les responsabilités en tant que citoyens, que cet équilibre entre le droit individuel et les obligations peut être atteint.

Etant de nature morale et éthique, la responsabilité demande une approche différente par rapport aux obligations de respecter les droits de l'homme qui sont de nature juridique. L'attitude morale appartient à la sphère du libre choix de l'individu, l'Etat ne pouvant pas, et ne devant pas, prescrire des attitudes morales et éthiques à ses citoyens. Ainsi, une approche des responsabilités fondamentales basée sur les droits de l'homme implique la garantie que la responsabilité individuelle soit perçue comme un complément indispensable des droits individuels. Ainsi, les responsabilités assumées par chaque personne non seulement va

⁴ Voir, pour le concept de responsabilité et le paradigme de la responsabilité Bouquet, B. „Responsabilité éthique du travail social envers autrui et envers la société: une question complexe”, dans *Vie sociale*, no.3, 2009, <https://www.cairn.info/revue-vie-sociale-2009-3-page-43.htm>

⁵ Pour la signification du terme „responsabilité” et son utilisation voir également Bec. C. „De quelques usages récents des notions de solidarité et responsabilité”, dans *Vie sociale* 2009/3, pp.57-70, <https://www.cairn.info/revue-vie-sociale-2009-3-page-57.htm>

contribuer à mieux définir le statut de l'individu dans la société, mais va permettre en même temps une meilleure protection des droits fondamentaux des autres individus au sein de la société, contribuant ainsi au renforcement du cadre démocratique dans lequel s'inscrivent ces droits.

Si on parle des responsabilités, il faut souligner que celles-ci, à l'instar des droits fondamentaux, ne sont pas absolues. Autrement dit, dans certaines circonstances, il incombe à un individu une moindre responsabilité que normalement. Egalement, les responsabilités doivent être raisonnables, ne pas contraindre excessivement, pour ne pas compromettre les droits fondamentaux des individus.

La notion de responsabilisation renvoie à une démarche de renforcement des responsabilités. Si la responsabilité signifie être responsable, de répondre de ses actes, la responsabilisation signifie de laisser à une personne une certaine liberté d'action et d'autonomie afin qu'elle puisse assumer des responsabilités qui seront gérées indépendamment.⁶

En tant que démarche, la responsabilisation est fondée sur l'engagement civique et comprend un ensemble d'activités et mécanismes par lesquels les citoyens et les organisations de la société civile participent directement ou indirectement à des actions qui visent le respect des droits et libertés, personnels ou ceux des autres.

En démocratie, la responsabilisation des citoyens suppose la capacité d'être responsable de ses droits, mais également des obligations qui nous reviennent par rapport aux autres. La responsabilisation ne signifie aucunement le pouvoir exercé sur les autres, mais le respect de l'équilibre entre les droits et les devoirs, ce qui implique la conscientisation tant des droits que des obligations. Par la responsabilisation on accroît la capacité des citoyens de s'engager directement, de manière constructive et informée, dans la lutte pour la défense, le respect et la protection des droits de l'homme, ce qui représente, dans un Etat de droit un défi éthique constant et essentiel. Une société

⁶ Voir Jaeger, M., „Du principe de responsabilité au processus de responsabilisation”, dans *Vie sociale*, 2009/3, pp.71-81, <https://www.cairn.info/revue-vie-sociale-2009-3-page-71.htm>

démocratique encourage la responsabilité par l'information et la sensibilisation des citoyens quant aux responsabilités qui leur reviennent au niveau personnel, dans la famille ou au sein de la communauté.

La responsabilisation ne se réalise pas seulement par l'information, mais à travers un processus complexe de conscientisation et d'intériorisation par les individus des valeurs, normes et comportements démocratiques. Le rôle de l'éducation et de la formation pour les droits de l'homme et pour la citoyenneté responsable est essentiel pour le renforcement du sentiment de responsabilité de l'individu envers la communauté, puisque la vitalité d'un système démocratique dépend de l'implication active des citoyens dans la vie sociale.⁷ La responsabilisation est d'autant plus nécessaire chez les jeunes vu que la perception de leurs responsabilités en tant que citoyens montre que celles-ci sont liées surtout au respect des droits et en général au respect des lois et moins à la citoyenneté active.⁸

Parmi les plus importantes responsabilités citoyennes on peut mentionner: le respect de la dignité humaine, chaque individu ayant l'obligation de traiter une personne avec respect en tant qu'être humain; la responsabilité d'exercer les droits de l'homme dans le respect des droits des autres et de certains intérêts de la société, cette responsabilité individuelle étant inscrite, directement ou indirectement, dans presque tous les textes internationaux relatifs aux droits de l'homme, comme un effet de la

⁷ Pour le rôle de l'école et de l'éducation dans le développement de la responsabilité sociale voir Berman, S., *Social Responsibility*, Chapitre „Educating for Social responsibility”, Cambridge, 1990, http://www.ascd.org/ASCD/pdf/journals/ed_lead/el_1990_11_berman.pdf.

⁸ C'est ce qu'a mis en évidence une étude de 2010 réalisée pour les élèves de 7ème et 8ème années au niveau national. Dans leur perception, être un bon citoyen signifie respecter les lois (53%) et pas nécessairement s'impliquer socialement (participation à des activités visant la promotion des droits de l'homme, volontariat social, protection de l'environnement) ou politique – information sur des thèmes politiques, participation au vote – (39%). Seulement 20% des élèves ont le profil du «citoyen participatif», alors que le type du „citoyen social” ne représente que 25% du total des élèves. Voir *Rapoartele Societății Deschise. Predarea educației civice în România*, Ed. Dobrogea, Constanța, 2011, pp. 16-17, <http://www.fundatia.ro/sites/default/files/2011%20predare%20educatiei%20civice%20in%20romania.pdf>.

logique des droits de l'homme. C'est justement à cause du fait que les droits fondamentaux ne sont pas des droits absolus qu'ils doivent être contrebalancés par l'intérêt général, le fondement de cette responsabilité étant clairement énoncé dans l'art. 29 de la Déclaration Universelle des Droits de l'Homme:

„1. L'individu a des devoirs envers la communauté dans laquelle seul le libre et plein développement de sa personnalité est possible

2. Dans l'exercice de ses droits et dans la jouissance de ses libertés, chacun n'est soumis qu'aux limitations établies par la loi exclusivement en vue d'assurer la reconnaissance et le respect des droits et libertés d'autrui et afin de satisfaire aux justes exigences de la morale, de l'ordre public et du bien-être général dans la société démocratique

3. Ces droits et libertés ne pourront, en aucun cas, s'exercer contrairement aux buts et aux principes des Nations Unies „⁹

Ainsi qu'il est stipulé dans la Déclaration, il existe également des responsabilités fondamentales du citoyen nécessaires au bon fonctionnement et à la cohésion de la société démocratique, comme par exemple le respect des lois, mais aussi la responsabilité de remplir ses obligations civiques (qui comprennent un large éventail d'activités)

Ces obligations civiques sont d'autant plus nécessaires dans les conditions où la société actuelle est confrontée à des défis majeurs, dans plusieurs domaines (économique, politique, social). La crise économique-financière, la crise du pouvoir, la crise des ressources naturelles et de l'environnement, les conflits militaires, la menace terroriste et le phénomène migratoire, qui se manifestent tant au niveau national et international, impliquent des exigences accrues de la part des autorités et une implication plus active de la part des citoyens dans la société.¹⁰

⁹ Voir la Déclaration Universelle des Droits de l'Homme, <http://www.un.org/fr/universal-declaration-human-rights/> Voir également Zlătescu, M. I., (coord), *Principalele Instrumente Internațională privind Drepturile Omului la care România este parte*, Vol.I et *Instrumente universale*, Ed. a 9-a, IRDO, București, 2007, pp. 5-11.

¹⁰ L'Agenda 2030, adopté par l'ONU en septembre 2015 (intitulé „Transformer notre monde”) énonce les grands objectifs du développement durable de l'humanité comme réponse aux défis globaux de nature économique, sociale, d'environnement. Voir le texte complet de l'Agenda 2030 <http://fr.unesco.org/events/adoptionagenda2030developpe>

Afin de répondre plus efficacement à ces contraintes générées par la dynamique de la société post-moderne, le rôle de l'éducation en général et tout spécialement de l'éducation pour les droits de l'homme, de l'éducation pour la citoyenneté, de l'éducation pour le développement durable et l'environnement, ainsi que le rôle des autres formes d'éducation pour la formation et la responsabilisation citoyenne, particulièrement de la jeune génération, est essentiel.¹¹

Une forme principale, mais pas la seule, de cette éducation pour les droits de l'homme et pour une citoyenneté active est l'éducation civique et politique, des éléments du civisme se retrouvant dans l'implication sociale des jeunes, dans leur attitude à l'égard des problèmes graves de l'humanité (mondialisation, conflits interethniques ou sociaux, les problèmes liés au développement durable et la protection de l'environnement).¹²

Ainsi, une composante importante de la responsabilisation des jeunes est celle de participation à la vie de la communauté à laquelle ils appartiennent. Une citoyenneté active suppose une implication accrue des citoyens, mais la réalité et les analyses sur ce thème mettent en évidence une participation de

mentdurablesommetnationsunisesdeveloppementdurable. Egalement, pour une analyse de la signification de l'Agenda quant aux tendances de l'évolution de la société contemporaine voir Zlătescu, M. I., „Noi obiective pentru dezvoltarea durabilă”, dans *Drepturile omului*, nr.2/2015, IRDO, București.

¹¹ Voir, pour les objectifs et le rôle de l'éducation dans le contexte des grands défis et risques du XXIème siècle, *Éducation pour le XXIème siècle. Questions et perspectives. Contributions à la Commission internationale sur l'éducation pour le vingt et unième siècle*, Editions UNESCO, 1998, pp. 3-37, 169-207, 279-343. Egalement, sur le rôle de l'éducation dans le processus de développement durable, de la croissance économique, de la promotion de la citoyenneté globale, de réduction des inégalités et de la pauvreté, de la réalisation d'une société meilleure et durable, voir *Education Strategy 2014-2021*, UNESCO, 2014, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002312/231288e.pdf>.

¹² Pour le rôle de l'éducation pour la citoyenneté globale dans le développement de la responsabilité citoyenne dans le contexte des transformations actuelles voir également *Education Strategy 2014-2021*, UNESCO 2014, Chapitre 3 „Empowering learners to be creative and responsible global citizens”, pp. 45-48, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002312/231288e.pdf>.

plus en plus faible des citoyens dans le processus démocratique. En effet, le bon fonctionnement de la démocratie est profondément affecté par la crise généralisée du système politique qui se manifeste, d'une part, par un taux de participation électorale de plus en plus faible, les citoyens ne trouvant plus leurs intérêts représentés dans les projets politiques proposés, et, d'autre part, par la faible responsabilisation des élites politiques. Dans ce contexte d'apathie politique, de désengagement civique, d'indifférence à l'égard des institutions démocratiques traditionnelles, il est d'autant plus nécessaire d'informer les jeunes, de les rendre conscients et de stimuler leur participation aux débats concernant les projets politiques (par exemple la construction européenne et l'avenir de l'UE, les modèles de développement national). La société a besoin de l'implication des jeunes dans l'exercice démocratique, leur participation active aux activités à caractère civique et leurs initiatives visant la promotion des droits fondamentaux de l'homme doivent être encouragées, afin qu'ils bénéficient pleinement des bienfaits de la citoyenneté.

Une autre direction de responsabilisation des jeunes est la conscientisation relative aux effets de la crise économique-financière et aux contraintes et exigences de la société de la connaissance et de l'information. Les difficultés d'intégration socio-professionnelle, la précarité des emplois, notamment pour les personnes exposées à l'exclusion sociale, imposent l'implication des jeunes dans des programmes d'éducation et de formation, de motivation et de développement personnel.

Le développement durable et la protection de l'environnement est une autre direction d'action de responsabilisation des citoyens demandée par les tendances actuelles de dégradation accélérée de la qualité de l'environnement et d'épuisement des ressources naturelles. L'engagement et l'implication civiques dans ce domaine contribuent de manière essentielle au changement des comportements en faveur de la conservation des ressources et de l'intégrité de l'environnement au bénéfice des générations actuelles et futures.¹³

¹³ Voir sur le rôle spécifique de l'éducation pour les droits de l'homme dans la résolution des problèmes actuels du

En même temps, dans les conditions où parmi les grands défis de l'époque on assiste à l'intensification des conflits militaires, des conflits interethniques et religieuses, à la menace terroriste, la responsabilisation par l'éducation, à tous les niveaux, global, régional et national, joue un rôle important, contribuant à l'édification d'une culture de la paix et de la non-violence par la promotion des valeurs et des comportements favorisant la compréhension, la bonne entente entre les nations et la tolérance dans les relations internationales.

Par toutes ces formes d'éducation, par la promotion du rôle essentiel de l'éducation pour les droits de l'homme en général, mais aussi des formes spécifiques d'éducation (pour la citoyenneté, pour la paix etc.), chaque citoyen peut acquérir des valeurs, des comportements et des modes de vie favorables au changement positif de leur propre vie, mais aussi de la société (intégrité de l'environnement, développement économique viable, réalisation d'une société juste). La sensibilisation, la conscientisation et la responsabilisation des citoyens, tant au niveau personnel que collectif, sont essentielles pour identifier, promouvoir et appliquer des modalités effectives de réponse et d'adaptation aux exigences et défis qui menacent la durabilité de la société actuelle.

Pour conclure, une société démocratique ne peut pas exister et fonctionner sans reconnaître l'existence des obligations et des responsabilités, individuelles et sociales. Les droits, les obligations et les responsabilités définissent, ensemble, le statut des individus dans la société et contribuent à la consolidation de l'ordre démocratique. Dans un Etat de droit, les citoyens sont contraints, juridiquement et moralement, de respecter les lois et de

développement global, „L'objectif du Développement Durable dans le domaine de l'Education” de l'Agenda 2030, et particulièrement „Agenda mondial pour l'Education 2030” de l'UNESCO qui souligne le rôle moteur de l'éducation pour le développement durable et de l'éducation pour la citoyenneté mondiale, dans le cadre de l'éducation pour les droits de l'homme, pour résoudre les problèmes majeurs auxquels est confrontée la société actuelle dans le domaine de la santé, de la protection de l'environnement, mais aussi pour consolider l'Etat de droit, la paix et la sécurité (*Déclaration d'Incheon – mai 2015 – et Cadre d'action pour la mise en œuvre de l'Objectif du Développement Durable 4*), <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002456/245656f.pdf>.

contribuer à leur respect par les autres. Puisque les responsabilités fondées sur les devoirs des citoyens sont indispensables à la protection et à la promotion effective des droits de l'homme, l'éducation pour les droits fondamentaux, pour la citoyenneté, l'éducation civique et morale ont un rôle majeur dans le processus de responsabilisation sociale.

Bibliographie:

- „Agenda mondial pour l'Education 2030”, l'UNESCO, (*Déclaration d'Incheon – mai 2015 – et Cadre d'action pour la mise en œuvre de l'Objectif du Développement Durable 4*), <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002456/245656f.pdf>;
- Agenda 2030, „Transformer notre monde”) <http://fr.unesco.org/events/adoptionagenda2030developpementdurablesommetnationsunisesdeveloppementdurable>;
- Bec. C. „De quelques usages récents des notions de solidarité et responsabilité”, dans *Vie sociale* 2009/3, <https://www.cairn.info/revue-vie-sociale-2009-3-page-57.htm>;
- Berman, S., (1990), *Social Responsibility*, Chapitre „Educating for Social responsibility”, Cambridge, http://www.ascd.org/ASCD/pdf/journals/ed_lead/el_199011_berman.pdf;
- Bouquet, B., (2009), „Responsabilité éthique du travail social envers autrui et envers la société: une question complexe”, dans *Vie sociale*, no.3, <https://www.cairn.info/revue-vie-sociale-2009-3-page-43.htm>;
- Éducation pour le XXIème siècle. Questions et perspectives. Contributions à la Commission internationale sur l'éducation pour le vingt et unième siècle*, Editions UNESCO, 1998;
- Education pour les droits de l'homme. Guide pour l'éducation aux droits de l'Homme dans l'espace francophone*, Organisation Internationale de la Francophonie, Paris, 2009, http://portail-eip.org/Fr/Divers/2010/Guide_EDH.pdf;
- Education Strategy 2014-2021*, UNESCO, 2014, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002312/231288e.pdf>;
- Jaeger, M., (2009), „Du principe de responsabilité au processus de responsabilisation”, dans *Vie sociale*, 2009/3, disponible sur <https://www.cairn.info/revue-vie-sociale-2009-3-page-71.htm>;
- Manuel pour la pratique de l'éducation pour les droits de l'homme avec les jeunes*, Conseil de l'Europe, disponible sur <http://www.eycb.coe.int/compass/fr/contents.html>;
- Otet, F., (2004), „Educația pentru drepturile omului” (Education pour les droits de l'homme), dans *Drepturile omului*, no.3, IRDO;
- Rapoartele Societății Deschise. Predarea educației civice în România*, Ed. Dobrogea, Constanța, 2011, <http://www.fundatia.ro/sites/default/files/2011%20predarea%20educatiei%20civice%20in%20romania.pdf>;
- Zlătescu M. I., (2016), *Educație, dreptul la educație și educația pentru drepturile omului*, IRDO, București;
- Zlătescu M. I., (coord), (2007), *Principalele Instrumente Internationale privind Drepturile Omului la care Romania este parte*, Vol. I et *Instrumente universale*, Ed. a 9-a, IRDO, Bucuresti;
- Zlatescu M. I., (2015), „Noi obiective pentru dezvoltarea durabilă”, dans *Drepturile omului*, nr. 2/2015, IRDO, Bucuresti.

EGALITATEA DE GEN ȘI EDUCAȚIA PENTRU EGALITATE DE GEN - ROLUL ONU

ANCA MOȚ*

Abstract:

Gender equality is a fundamental human right and a prerequisite for achieving a democratic, solid and sustainable society, but although important progress has been made in different areas, gender equality continues to be one of the major global challenges. There are still in today's society gender stereotypes, mentalities, customs, prejudices and sexist manifestations that limit women and men to traditional roles and the possibilities, especially of women, to fully exercise their fundamental rights and which are an obstacle to achieving gender equality.

The education system plays an essential role not only in producing and reproducing these inequalities, but also in transforming the system of values and the behavioral patterns and in promoting the gender equality paradigm.

Achieving equality between women and men is a priority for the UN which, since its creation, has been actively involved in combating all forms of discrimination based on sex.

Keywords: gender equality, gender equality education, international norms to promote the gender equality paradigm

Résumé:

L'égalité entre les femmes et les hommes est un droit fondamental de l'homme et l'une des conditions pour la réalisation des sociétés démocratiques, solidaires et durables, cependant, malgré les progrès importants accomplis dans différents domaines, l'égalité entre les sexes demeure un grand défi global. Il existe encore dans la société contemporaine des stéréotypes de genre, des mentalités, des coutumes, des préjugés et des manifestations sexistes qui limitent les femmes et des hommes à des rôles traditionnels qui restreignent leurs possibilités, surtout des femmes, d'exercer pleinement leurs droits et qui sont un obstacle pour la réalisation de l'égalité de genre.

Le système d'éducation a un rôle essentiel non seulement dans la production et la reproduction de ces inégalités, mais aussi dans la transformation des valeurs et des modèles de comportement et la promotion du paradigme de l'égalité des genres.

La réalisation de l'égalité entre les femmes et les hommes est une priorité pour l'ONU qui, depuis sa création, s'implique activement dans la lutte contre toutes les formes de discrimination basée sur le sexe.

Mots-clés: égalité de genre, éducation pour l'égalité de genre, normes internationales de promotion du paradigme de l'égalité de genre

Introducere

În ciuda afirmării principiului egalității între femei și bărbați în toate domeniile, a existenței de texte instituționale și juridice care condamnă și combat inegalitățile de gen, deși s-au înregistrat progrese, în special în ultimele două decenii, pentru eliminarea disparităților dintre sexe și atingerea egalității, aceste inegalități continuă să se manifeste în societatea actuală în toate sferile de activitate, divizarea societății în funcție de sex fiind încă puternic înrădăcinată în practica socială.

Inegalitatea dintre femei/fete și bărbați/băieți, sub toate formele ei, afectează drepturile fundamentale ale omului și, implicit, dreptul la o educație inclusivă de calitate. Această problemă a inegalităților dintre femei/fete și bărbați/băieți în domeniul educației este esențială, ca punct de plecare și ca precondiție pentru combaterea inegalităților dintre sexe din toate domeniile de activitate:

profesional, economic, social.

Școala, alături de familie, de societate în general, are un rol important nu numai în producerea și reproducerea inegalităților, dar și în combaterea acestora, sistemului de educație și de formare revenindu-i responsabilități esențiale în realizarea unei educații egalitare și inclusive.

Promovarea egalității de gen prin educație este o prioritate atât la nivel național cât și internațional. ONU, încă de la crearea sa s-a implicat activ, juridic și politic, în efortul global de apărare și promovare a egalității între femei și bărbați.

Studiul este structurat în două părți: prima parte abordează problematica egalității de gen și a educației de gen - importanta și actualitatea tematicii, precizări conceptuale, rolul școlii în promovarea egalității de gen și partea a doua în care sunt prezentate principalele norme și mecanisme internaționale elaborate la nivelul ONU referitoare la promovarea egalității de gen în și prin educație.

* Asist. univ. dr., e-mail: anca.moț@irido.ro.

Actualitatea problematicii egalității de gen

Importanța problematicii inegalității de gen în educație derivă din actualitatea și gravitatea fenomenului. Astfel, așa cum arată un raport ONU referitor la Obiectivele Mileniului din 2015, cei mai expuși inegalității în domeniul educației sunt fetele, în special cele din mediul rural și din țările slab dezvoltate, dar și copiii din regiunile afectate de conflicte militare și copiii cu dizabilități, aceștia fiind, la nivel global, cel mai puțin școlarizați.¹

Din această cauză, fetele continuă să fie majoritare printre copiii neșcolarizați și femeile reprezintă încă 2/3 din adulții care nu posedă competențe de bază în lectură, scriere și calcul. În același timp, o serie de date arată că și băieții și bărbații se pot afla în situații defavorizate, în special în învățământul secundar și superior (acces la educație, calitatea educației, reușita școlară). Inegalitățile de gen în materie de educație nu sunt specifice numai țărilor în curs de dezvoltare și nu privesc doar fetele și femeile. Discriminarea, violența, stereotipurile bazate pe gen în domeniul educației și disparitățile dintre genuri pe/în planul rezultatelor (la) educației se întâlnesc în toate țările, indiferent de nivelul de dezvoltare economică sau de nivelul sistemului de educație, aspecte ce constituie o preocupare la nivel mondial.²

Inegalitatea de gen din domeniul educației are efecte evidente asupra vieții profesionale: la nivel global, în ciuda proclamării valorilor de egalitate între indivizi și a existenței legislațiilor favorabile egalității salariale, femeile se confruntă mai des cu șomajul și ocupă locuri de muncă precare sau mai puțin remunerate (63% din posturile administrative și de susținere), în timp ce bărbații ocupă preponderent posturile de conducere.³

Și alte studii pun în evidență amploarea acestui fenomen. În acest sens, o serie de

¹ Raport ONU privind Obiectivele Mileniului din 2015, în versiune franceză, <http://www.un.org/fr/millenniumgoals/reports/2015/index.shtml>.

² Planul de acțiune UNESCO, p. 32.

³ Raport anual al ONU - Femei 2017-2018 referitor la emanciparea femeilor și egalitatea sexelor, în versiune franceză, <http://www.unwomen.org/-/media/annual-report/attachments/sections/library/un-women-annual-report-2017-2018-fr.pdf?la=en&vs=420>.

documente UNESCO arată că, în ciuda importantelor progrese realizate în domeniul educației⁴, numeroase fete și femei sunt încă private de o educație de calitate, există încă inegalități care îmbracă diferite forme și se manifestă în toate aspectele educației (acces la educație, finalizare studii, programe de studii, materiale didactice, rezultate școlare, alegerea unei cariere).⁵

De asemenea, și la nivelul UE o analiză comparată a inegalității dintre bărbați și femei pentru anul 2009 arată următoarea situație: deși rata de angajare a femeilor a crescut și deși femeile reprezintă majoritatea studenților și a absolvenților de studii universitare, totuși poziția acestora rămâne inferioară în raport cu poziția bărbaților: femeile câștigă în medie cu 17% mai puțin decât bărbații; femeile sunt în continuare subreprezentate în posturi de decizie în domeniul economic și politic, cu toate că proporția lor în aceste posturi a crescut în special după anul 2000; repartitia responsabilităților familiale este în continuare inegală între cele două sexe și defavorabilă femeilor; riscul sărăciei și excluziunii este mai ridicat pentru femei; femeile continuă să fie principalele victime ale violenței cu caracter sexist, iar fetele sunt mai vulnerabile la traficul de ființe umane.⁶

Deoarece inegalitățile și discriminările din domeniul educației sunt o frână nu numai în calea dezvoltării indivizilor, dar și un obstacol pentru dezvoltarea economică și socială, garantarea unei educații de calitate pentru toți este indispensabilă realizării unor societăți durabile și democratice, deschise și echitabile.

⁴ În ultimii 10 ani, în domeniul educației, au fost realizate progrese în următoarele direcții: îmbunătățirea nivelului de acces al fetelor și femeilor la educație; creșterea ratei de școlarizare în învățământul primar la nivel mondial de la 79% (1999) la 88% (2010); creșterea ratei de școlarizare în învățământul secundar de la 56% (1999) la 69% în anul 2010. Conform Planului de acțiune UNESCO pentru promovarea Egalității de gen (2014-2021), p. 32, <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002272/227222f.pdf>.

⁵ A se vedea *Atlas mondial de l'égalité de genre dans l'éducation*, UNESCO, 2012, http://www.genreenaction.net/IMG/pdf/1_Atlas_mondial_de_l_egalite_des_genres_dans_l_education-2.pdf.

⁶ Raport Eurydice 2010, *Différences entre les genres en matière de réussite scolaire: étude sur les mesures prises et la situation en Europe*. Acest raport este contribuția rețelei Eurydice la dezbaterile referitoare la gen în materie de educație, <http://eacea.ec.europa.eu>

Aceste obiective fac din tema egalității de gen o problematică de actualitate, necesară și prioritară.

Câteva precizări conceptuale

Studiile de gen

În condițiile în care există și se manifestă inegalități în numeroase domenii (alegerea carierei, a traiectoriilor profesionale, în sfera politică sau privată) studiile din domeniul științelor sociale (sociologie, psihologie, drept), dar și din sfera deciziei politice, acordă o atenție deosebită aspectelor legate de sex și gen.

Teoria genurilor și studiile de gen, în general, s-au impus treptat în domeniul cercetării. Studiile centrate pe analiza locului și rolului femeilor și bărbaților în diferite domenii sociale, și în general pe condiția femeii în societatea occidentală, au fost elaborate în jurul unor teze care explică construcția identității sexuale plecând de la factori nebiologici.

Apărute în SUA în anii 1960-70 ca un câmp pluridisciplinar de cercetare a raporturilor dintre sexe, studiile de gen (*genre studies*) de inspirație feministă repun în discuție viziunea care promovează perspectiva dominant masculină în cunoașterea academică, cunoscând un mare succes în universitățile americane prin crearea de cursuri specializate, publicarea de reviste, organizarea de dezbateri. Importanța acestor studii este de a fi contribuit la critica unor stereotipuri și prejudecăți cât privește diferența dintre sexe și a funcțiilor și valorilor atribuite fiecărui sex. Specific anglo-saxone, aceste studii au cunoscut un succes relativ în alte contexte, teoriile de gen provocând dezbateri și polemici intense până la impunerea lor definitivă în anii 2000. Astăzi ele sunt în centrul a numeroase dezbateri și controverse, polemicile recente referitoare la teoria genului fiind utilizate în scopuri politice.⁷

⁷ În anul 1955, John Money a formulat pentru prima dată o definiție a rolului genurilor (*genre roles*) în studii din domeniul medical utilizând termenii „sex” și „gen” pentru a diferenția sexul biologic și identitatea sexuală. În anii 1970, studiile feministe reiau conceptual de gen dintr-o perspectivă critică și se îndepărtează radical de concepția normativă a lui John Money. Astfel, Simone de Beauvoir, în celebra sa lucrare *Le Deuxième sexe* (Al doilea sex, tradusă și în limba română), prin fraza cheie „On ne naît pas femme, on le devient” (Nu ne naștem, ci devenim femeie), denunță rolul societății în construcția de identități explicând modul în care civilizația și educația acționează asupra copiilor orientându-i către un rol

Sex vs. gen. Termenul gen

Toate societățile sunt organizate pe baza acestei prime diferențieri sociale, adică divizarea indivizilor în două categorii: masculin și feminin și, în funcție de apartenența la una din aceste categorii, societatea recunoaște indivizilor capacități specifice și are așteptări diferite cât privește comportamentele și atitudinile. Concret, drepturile și îndatoririle indivizilor, rolurile lor sociale, economice și politice sunt diferite încă din copilărie și apoi de-a lungul întregii vieți.

În timp ce sexul trimite la diferențe biologice între bărbați și femei, și trimite la diferențe observabile (morfologice, psihologice), genul trimite la roluri socialmente construite pentru cele două sexe. Aceste roluri sunt determinante pentru modul în care persoanele se definesc ele însele dar și pentru modul în care sunt definite de ceilalți. Aceste roluri sunt învățate, ele sunt diferite în funcție de culturi și epoci. Ele sunt construite istoric, social și cultural și opuse astfel unui fapt natural care este sexul.⁸

Astăzi termenul gen are două sensuri. Într-o primă accepțiune psihologică, genul trimite la un ansamblu de caracteristici psihologice și comportamentale care diferențiază bărbații de femei, adică se referă la atributele proprii femeilor și bărbaților. Aceasta este definiția biologică, naturalistă, a genului. Conform acestei concepții, bărbații și femeile sunt diferiți prin ordinea naturală a lucrurilor și aceasta este viziunea acceptată și promovată pe larg astăzi. Al doilea sens este de natură socio-politică și provine din studiile feministe. În această perspectivă, genul este o construcție socială. Spre deosebire de concepțiile care atribuie

masculin sau feminin. În anul 1972, sociologul Ann Oakey reia noțiunea de gen pe care o analizează plecând de la distincția dintre natură și cultură și afirmând că genul nu are origine biologică. A se vedea pentru conceptul de „gen”, evoluția terminologiei specifice teoriilor de gen, în general pentru teoriile feministe (*women's studies*) *Théorie du genre. Cours universitaire développé par l'UNESCO*, UNESCO, în special pp. 10-14,

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/BSP/GENDER/PDF/L1final_01.pdf

⁸ A se vedea Rodat, S., „De la rolurile și identitățile de gen la modelele „doing gender” și „undoing gender”, în *Revista română de sociologie*, anul XXVIII, nr.3-4, București, 2017, pe http://www.revistadesociologie.ro/sites/default/files/07-sr-odat_0.pdf.

caracteristici imuabile bărbaților și femeilor, în funcție de caracteristicile lor biologice, studiile de gen afirmă că nu există o esență a „feminității” și a „masculinității” ci o deprindere prin învățare de-a lungul vieții a unor atitudini și comportamente socialmente acceptate. Genul este un sistem de norme de sex ierarhizat care produce inegalități fiind astfel un raport de putere.⁹

Roluri de gen și construcția identității de gen

Cercetările referitoare la gen arată că masculinul și femininul nu sunt categorii naturale ci norme sociale, produse de cultură. Noțiunea de „rol de gen” este precursora conceptului de „gen”.

Rolurile sexuate/de gen determină ansamblul instituțiilor – socio-politice, economice, juridice, simbolice (printre care familia, școala, sfera muncii, cultura) după un sistem inegalitar care influențează conduitele și caracteristicile individuale și colective și produc inegalități de tratament la nivelul societății și familiei. Cu alte cuvinte, normele definesc modelul de feminitate și de masculinitate cărora indivizii trebuie să se conformeze într-o societate, anumite conduite și comportamente fiind prescrise încă din copilărie și apoi consolidate de-a lungul întregii vieți. Astfel, societatea construiește o diferențiere ierarhizată între indivizii aparținând celor două sexe, prin producerea și întreținerea unor reprezentări clasice care influențează dezvoltarea și alegerile indivizilor în sfera privată și publică.¹⁰

Dezvoltarea identității de gen (adică achiziția rolurilor de sex/gen) și construcția identității sexuate/ de gen este abordată în numeroase studii care au stabilit că rolurile exercitate în funcție de sex sunt în funcție de

⁹ A se vedea Nicholson, L., și Vuille, M., „Comment interpréter le genre”, în *Nouvelles Questions Féministes*, vol. 28/3, 2009, <https://www.cairn.info/revue-nouvelles-questions-feministes-2009-3-page-62.htm>. A se vedea de asemenea Malbois, F., „Les paradigmes de l'égalité/différences et du sexe/genre. Ou les deux réponses du féminisme occidental à l'énigme de la „différence des sexes”, în *Nouvelles Questions Féministes*, vol. 21 (1), 2002, <https://www.cairn.info/revue-nouvelles-questions-feministes-2002-1-page-81.htm>.

¹⁰ A se vedea Gausse, M., „L'éducation des filles et des garçons: Paradoxes et inégalités”, în *Dossier IFE* no. 112, oct. 2016, Paris, <https://edupass.hypotheses.org/1036>.

șteptările culturale și sociale față de indivizi care aparțin unor categorii diferite de sex. Altfel spus, feminitatea și masculinitatea sunt modele sociale normative care nu se dezvoltă natural, ele sunt deprinse (achiziționate). Identitatea de gen definește modele de feminitate și de masculinitate într-un context cultural dat și sunt în legătură cu trăsăturile psihologice și comportamentale, dar și cu rolurile sociale și activitățile rezervate fiecăruia dintre sexe. Identitatea de gen definește îndatoriri, responsabilități, constrângeri diferite pentru femei și bărbați într-un spațiu socio-cultural care, prin socializare (care începe în familie, încă din copilăria timpurie) sunt interiorizate ca naturale.¹¹

Sexismul vs. egalitate de gen

Sexismul este o reprezentare sexuală a societății. Ca și rasismul, această viziune este un factor de discriminare, de devalorizare a unui sex în raport cu altul. Având la bază teoriile sexiste, sexismul susține și promovează existența unor roluri și funcții sociale specific feminine justificând tratamentul diferențiat și menținerea inegalităților sociale dintre sexe. Cu alte cuvinte, sexismul, afirmând existența unui „natural feminin” al funcțiilor sociale, încurajează femeile și fetele să-și adapteze comportamentul la cerințe stereotipe (pe plan fizic, social și la nivelul competențelor profesionale sau școlare), contribuind astfel la perpetuarea inegalităților de gen care se adaugă celorlalte tipuri de inegalități, economice, geografice.¹²

Sexismul numit „ostil” se manifestă prin acte de hărțuire sexuală, limbaj și stereotipuri sexiste, atitudini, comportamente și practici fațăș negative față de sexul opus (în principal față de femei), în timp ce sexismul numit „binevoitor” este o viziune mai subtilă de menținere, tot prin promovarea unor stereotipuri, a inegalităților dintre femei și bărbați.¹³

Spre deosebire de sexism, egalitatea de gen propune o nouă înțelegere a inegalităților dintre

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ A se vedea Sarlet, M. și Dardenne, B., „Le sexisme bienveillant comme processus de maintien des inégalités entre les genres”, în *L'Année Psychologique*, PUF, vol.112(3), 2012, <https://www.cairn.info/revue-l-annee-psychologique1-2012-3-page-435.htm>.

femei și bărbați. Bipolarizarea între femei și bărbați care este însoțită în orice societate de ierarhizare, nu este considerată naturală, relațiile de inegalitate între bărbați și femei (dominația masculină și subordonarea feminină) nu sunt deci nici predeterminate nici imuabile. De aceea, paradigma egalității de gen este o viziune care favorizează și promovează egalitatea de drepturi între bărbați și femei, a egalității de șanse și oportunități în toate sferile de activitate pentru persoane, bărbați și femei, care au nevoi specifice și capacități diferite. Principiul egalității de gen înseamnă promovarea atât a libertății individuale dar și a pluralității (diversității) modelelor sociale și familiale realizându-se un respect egal față de toți, respect al intereselor, al nevoilor și al priorităților fiecărui sex. Egalitatea de gen este o abordare opusă discriminării și inegalităților bazate pe sex. Paradigma *egalității de gen* este astfel un obiectiv prioritar și una din valorile fundamentale ale societății actuale, punerea ei în practică fiind o garanție a unei societăți democratice.

Rolul școlii în promovarea egalității de gen

Instaurarea unei societăți inclusive cere un efort important și constant din partea întregii societăți pentru a schimba atitudinile bazate pe stereotipurile de gen care contribuie, încă, în mare măsură la inegalitățile dintre bărbați și femei, educația având un rol major în acest proces.

Într-adevăr, alături de familie, de media și de alte instituții de socializare, școala, prin misiunea sa, este nu numai un instrument de educație, un loc de predare de cunoștințe, dar și de transmitere de modele de comportament social, de norme și valori. Ea este, astfel, un instrument de schimbare socială, de producere și transmitere de stereotipuri și prejudecăți legate de sex, dar și un instrument de transformare a acestora, de promovare a egalității de gen.

Școala ca producător de stereotipuri

Întrucât societatea modernă este încă marcată de stereotipuri de gen și de sexism și sistemul de educație, ca parte a sistemului social global, reflectă și reproduce aceste valori și modele culturale. Școala, alături de familie și de mediul social în sens larg, participă și contribuie

la construcția și reproducerea normelor și rolurilor de gen, la crearea de coduri legate de aceste stereotipuri și prejudecăți.

Astfel, stereotipurile de gen sunt transmise copiilor încă de la o vârstă fragedă de către părinți, familia transmițând convingeri, valori și concepții tradiționale care de multe ori sunt contrare principiilor sistemului de educație, dar pe care acesta nu reușește să le elimine prin socializarea educativă. Apoi, aceste comportamente și atitudini sexiste sunt consolidate prin media și rețelele de socializare care contribuie la dezvoltarea tinerilor și care au o influență puternică asupra formării acestora influențând, fie direct, fie ca modele de identificare, alegerile personale sau educative ale copiilor și adolescenților în timpul anilor de școlarizare. Însă multe din aceste noi mijloace de informare și divertisment perpetuează și consolidează stereotipurile de gen sau construiesc noi modele de feminitate și de masculinitate vehiculate apoi prin școală. Hărțuirea electronică este unul din produsele cele mai insidioase ale noilor mijloace media de comunicare socială care se manifestă în școală.

Școala contribuie astfel la perpetuarea de mentalități și atitudini sexiste, la discriminarea față de fete și femei. O serie de rapoarte și studii arată că limbajul și stereotipurile sexiste, hărțuirea sexuală și discriminarea, continuă să fie frecvent întâlnite în școli. Iar faptul că aceste comportamente și acest tip de atitudini se pot observa în mod regulat și sunt tolerate le fac normale și acceptabile pentru mulți tineri. Aceste stereotipuri perpetuează mentalitățile și ideile tradiționale asupra modului în care societatea concepe bărbații și femeile.¹⁴

Această situație se perpetuează și continuă să fie preocupantă, în ciuda unor măsuri și acțiuni realizate la nivel național, regional sau internațional în domeniul luptei inegalităților de gen în școală. De exemplu, o anchetă a Consiliului Europei arată ca școala nu este încă o prioritate în politicile naționale de promovare în mod integrat a egalității de gen.¹⁵ Alte studii

¹⁴ Este ceea ce arată un studiu considerat de importanță majoră publicat în anul 2017 de către Nation Education Union (NEU) și UK Feminista referitor la sexismul în școală și intitulat *It's Just Everywhere. A study on sexism in schools - and how we tackle it*, <https://neu.org.uk/sites/neu.org.uk/files/sexism-survey-fe-minista-2017.pdf>.

¹⁵ A se vedea Raportul Consiliului Europei (Comisia

au atras atenția ca numai unele state au repus în discuție și au aplicat măsuri care să elimine stereotipurile sexiste existente în sistemul de educație.¹⁶

Școala - instrument de luptă contra inegalităților bazate pe gen și vector al promovării egalității de gen

În aceste condiții, obiectivul major la societății și al școlii este să promoveze o educație bazată pe egalitatea de gen. Având în vedere că deplina realizare a egalității de gen este o caracteristică fundamentală a ansamblului de drepturi și libertăți fundamentale, promovarea sistematică și efectivă a acestui principiu este esențială într-o societate democratică, iar la realizarea acestui scop școala este chemată să-și aducă contribuția esențială. Întreg sistemul de educație trebuie să vehiculeze reprezentări care promovează drepturile omului, deci cele care favorizează egalitatea între ființele umane, prejudecățile și discriminarea fiind violări ale drepturilor omului.

În acest fel, fiind un vector de egalitate între sexe, școala poate răspunde obiectivelor educației pentru toți, inclusive și de calitate – obiectiv esențial al unei societăți durabile. Procesul educativ în general trebuie să fie bazat pe principiile și valorile drepturilor omului, ceea ce implică eliminarea oricăror forme de intoleranță. Prejudecățile și stereotipurile sunt o amenințare pentru drepturile și libertățile fundamentale și încurajează atitudini negative și comportamente violente.

Principiile care trebuie să ghideze acțiunile de combatere a stereotipurilor de gen și a violenței sexuale în școală sunt: 1) să susțină și să promoveze aplicarea unei abordări integrate a egalității de gen 2) evaluarea și revizuirea programelor școlare în așa fel încât să fie

pentru Egalitate între bărbați și femei) prezentat la Conferința de la Helsinki (9-10 oct. 2014) intitulat *Lutter contre les stéréotypes de genre dans et par l'éducation*, <https://rm.coe.int/1680590fe3>.

¹⁶ Raportul realizat de Eurydice în anul 2010 intitulat *Différences entre les genres en matière de réussite scolaire: étude sur les mesures prises et la situation actuelle en Europe*, Agence exécutive „Éducation, audiovisuel et culture”, care este o sinteză având ca obiectiv evaluarea modului în care inegalitățile de gen influențează reușita școlară în statele europene, în special cap. 4 (l'Éducation de genre et l'organisation de l'école: programmes d'étude, orientation et climat scolaire), <http://www.genreenaction.net/IMG/pdf/120FR-2.pdf>

integrată dimensiunea egalității de gen; 3) luarea de măsuri concrete pentru difuzarea acestei abordări integrate a egalității de gen în ansamblul sistemului școlar; 4) implicarea tuturor actorilor în aceste acțiuni (cadre didactice, părinți, conducători de școli) care trebuie să beneficieze de o formare axată pe promovarea și susținerea principiilor egalității de gen în sistemul educativ; 5) producerea de studii, analize, evaluări ale programelor și acțiunilor realizate în acest domeniu; 6) susținerea financiară și suport activ al acestor acțiuni din partea autorităților naționale în cooperare cu organismele internaționale implicate în această materie.¹⁷

Câteva din direcțiile concrete de acțiune pentru realizarea egalității de gen în educație sunt: adaptarea conținutului programelor, a modelelor pedagogice, a procesului educațional, a sistemului de reguli formale și informale, la exigentele egalității de gen; transformarea modelelor de interacțiune între diferiți actori din educație (modele de adresare, modele de atenționare); transformarea culturii școlare; adaptarea pregătirii cadrelor didactice, creșterea conștientizării acestora cât privește reprezentările de gen pe care le promovează; creșterea rolului educației civice (educație pentru drepturile omului, educație pentru cetățenie) în vederea modificării mentalităților și comportamentelor, atât în sfera privată cât și în cea publică (socială, profesională).¹⁸ Acționând în aceste direcții, școala, educația în general, devin factori efectivi de realizare a egalității între femei și bărbați și pot contribui concret la lupta contra discriminării și la eliminarea stereotipurilor de gen și a homofobiei.

Rolul ONU în promovarea egalității de gen și a educației pentru egalitate de gen

Egalitatea între femei și bărbați, ca și accesul

¹⁷ A se vedea Raportul *Lutter contre les stéréotypes de genre dans et par l'éducation*, Comisia pentru egalitate între bărbați și femei, Consiliul European, <https://rm.coe.int/1680590fe3>.

¹⁸ Pentru acțiunile întreprinse în direcția întăririi și promovării egalității de gen în domeniul educației în context românesc (studii, cercetări, concluzii analize, studii statistice) a se vedea *Perspective asupra dimensiunii de gen în educație*, Institutul de Științe ale Educației, UNICEF, București, 2004, <http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/perspective-asu-pa-dimensiunii-de-gen-in-educație.pdf>.

la educație, sunt drepturi ale omului consacrate prin documentele internaționale. În viziunea ONU, egalitatea între sexe desemnează egalitatea de drepturi, de responsabilități și de șanse ale femeilor și bărbaților. Ea presupune că interesele, nevoile și prioritățile femeilor/fetelor sunt recunoscute și luate în considerare ca parte a drepturilor omului și ca o condiție prealabilă, și un indicator, al unei dezvoltări durabile axate pe ființa umană.

În ultimele decenii ONU a făcut importante progrese în apărarea și promovarea egalității între femei și bărbați. Astfel, Adunarea generală a ONU a creat agenția ONU - Femei (ONU-Femmes/UN Women) ca entitate având ca scop coordonarea activităților ONU legate de problematica egalității între sexe. Concret, ONU - Femei are ca obiective : eliminarea oricăror forme de discriminare față de femei/fete, emanciparea femeilor și realizarea egalității între femei și bărbați ca parteneri și beneficiari ai dezvoltării, ai drepturilor omului, ai păcii și securității.¹⁹

Apărarea și promovarea egalității între sexe, ca și accesul la educație, considerate drepturi ale omului, au la bază instrumente și mecanisme internaționale, printre acestea cele mai importante fiind:

Convenția ONU privind eliminarea oricăror forme de discriminare față de femei (1979)²⁰

Convenția reprezintă instrumentul juridic fundamental cel mai complet care promovează cauza femeilor. Ea analizează în detaliu semnificația noțiunii de egalitate și mijloacele de a o realiza, fiind astfel nu numai o declarație internațională privind drepturile femeilor, dar și un Program de acțiune pentru egalitate (enunțat în 14 articole) prin care aceste drepturi pot fi exercitate concret.

Convenția definește discriminarea ca fiind „orice diferențiere, excludere sau restricție

bazată pe sex (...) în domeniul politic, economic, social, cultural și civil sau orice alt domeniu” (art. 1), iar în Preambul recunoaște explicit că discriminarea față de femei violează egalitatea de drepturi și respectarea demnității umane.

Unul din obiectivele generale ale Programului vizează lărgirea concepției drepturilor omului, menționându-se în acest sens că tradițiile și cultura pot contribui la restrângerea exercitării, de către femei, a drepturilor lor fundamentale. Această influență se manifestă sub formă de stereotipuri, obișnuințe și norme care pot da naștere la constrângeri juridice, politice, economice, culturale care frânează afirmarea femeilor. De aceea, în Preambulul Convenției se subliniază că „rolul tradițional al bărbaților în familie și în societate trebuie să evolueze ca și cel al femeilor dacă vrem să se ajungă la o reală egalitate între bărbați și femei”. În acest sens, art. 5 declară că statele trebuie să ia progresiv măsuri pentru schimbarea modelelor de comportament sociocultural pentru a elimina „prejudecățile și practicile cutumiare, sau de alt tip, care sunt bazate pe ideea de inferioritate sau superioritate a unui sex, sau pe imaginea șablon privind rolul bărbatului sau al femeii”.

În art. 10, referitor la educație, se afirmă necesitatea egalității accesului la studii și obținerea de diplome, statele angajându-se să „asigure drepturi egale bărbaților și femeilor în domeniul educației. De asemenea, se enunță necesitatea revizuirii manualelor, a programelor școlare și a metodelor pedagogice în scopul eliminării oricăror concepții stereotipice a rolului bărbatului și femeii în domeniul învățământului.

Considerată în ansamblu, Convenția furnizează un cadru complet pentru combaterea diferitelor obstacole în calea egalității de gen, repunând în discuție schemele culturale care definesc rolul femeii și bărbatului și afirmă egalitatea în drepturi a celor două sexe cât privește educația, munca și toate domeniile vieții sociale.

Declarația și Programul de la Beijing (1995)

Aceste documente au fost adoptate la cea de-a 4-a Conferință mondială a ONU referitoare la femei și reprezintă documentul cheie centrat pe egalitatea între sexe. Ele orientează lupta

¹⁹ A se vedea ONU-Femmes: l'Entité des Nations Unies pour l'égalité des sexes et l'autonomisation des femmes, <https://www.un.org/youthenvoy/fr/2013/07/ONU-femmes-l-entite-nations-unies-legalite-sexes-lautonomisation-femmes/>.

²⁰ Acest document a fost adoptat la 18 decembrie 1979 de către Adunarea generală a ONU și a intrat în vigoare în 1981. A se vedea textul Convenției, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/fconvention.htm>.

globală contra obstacolelor în calea emancipării femeilor, considerată o condiție a realizării unei lumi mai durabile, mai inclusive și mai pașnice.²¹

În spiritul principiilor fundamentale ale ONU care proclamă drepturile fundamentale ale omului, Declarația de la Beijing afirmă că drepturile femeilor sunt drepturi fundamentale ale omului: „promovarea femeilor și a egalității între bărbați și femei sunt un aspect al drepturilor omului; sunt o condiție a justiției sociale; sunt un obiectiv care nu interesează exclusiv femeile; sunt singurul mijloc de a clădi o societate viabilă, justă și dezvoltată (...)”.

Programul de acțiune stabilește direcțiile de urmat pentru aplicarea punctelor din Declarație, pentru promovarea realizării integrale și universale a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale femeilor.

În acest sens, obiectivul strategic B referitor la „educația și formarea femeilor” afirmă că „educația este un drept al omului și un mijloc esențial de a atinge obiectivele egalității, dezvoltării și păcii, (...) un învățământ nediscriminatoriu contribuind la instaurarea unor relații mai egalitare între femei și bărbați”.

În elaborarea obiectivelor de acțiune s-a plecat de la constatarea că în ciuda unor progrese, mai ales cât privește accesul la educația primară, în materie de educație fetele se confruntă încă cu discriminarea în multe regiuni ale lumii, din cauza tradițiilor, a caracterului sexist al materialelor didactice și a programelor școlare, a lipsei de unități de învățământ adecvate, ceea ce are ca efect slabe rezultate școlare, sau abandonul școlar, acces redus la învățământul superior sau tehnic etc.

Pentru ameliorarea acestei situații, Programul prevede o serie de măsuri concrete: obiectivul B1 – acces egal la educație, ameliorarea calității educației și egalitatea accesului la educație pentru fete și băieți; B2 – eliminarea analfabetismului feminin; B3 – ameliorarea accesului la formare profesională, la învățământ științific și tehnic și la educație permanentă; B4 – realizarea unor sisteme educaționale nediscriminatorii; B5- alocarea resurselor necesare realizării de reforme ale

sistemelor de educație și urmărirea îndeplinirii acestora; B6 – promovarea unui proces educațional și de formare de-a lungul vieții pentru fete și femei.

Pentru atingerea acestor obiective, statele sunt invitate să ia măsuri adecvate pentru a lupta contra discriminării care persistă între femei și bărbați în diferite țări, printre care: aplicarea unui sistem educativ atent la diferențele de tratament între sexe pentru a oferi fiecăruia aceleași posibilități în materie de studii și formare și care să asigure participarea egală a femeilor și bărbaților la gestiunea educației, la elaborarea de politici și la luarea deciziilor.

Un raport din anul 2014 constată că după 20 de ani de la adoptarea Declarației și Programului de la Beijing, problematica egalității între sexe continuă să constituie o preocupare importantă a comunității internaționale. Deși au fost realizate progrese importante în materie de școlarizare a fetelor și în domeniul participării femeilor pe piața muncii și în economie, deși s-a ameliorat reprezentarea femeilor în structurile politice naționale, totuși în nici o țară nu a fost instaurată egalitatea deplină a femeilor cu bărbații.²²

Obiectivele Mileniului pentru Dezvoltare al ONU

Prin Declarația Mileniului (septembrie 2000) au fost stabilite 8 obiective de dezvoltare (Obiectivele Mileniului pentru Dezvoltare – OMD -) care definesc un plan de acțiune globală pentru evoluția omenirii până în anul 2015. Aceste obiective se descompun în 20 de ținte, repere concrete în acțiunile de rezolvare a marilor probleme mondiale.

Printre aceste obiective figurează și obiectivele referitoare la egalitatea accesului la educație, respectiv egalitatea între sexe. Astfel, în cadrul celui de-al 3-lea obiectiv intitulat „Promovarea egalității între sexe și emanciparea femeilor”, printre diferitele ținte stabilite este enunțat și obiectivul specific privind „eliminarea disparităților între sexe în învățământul primar și secundar până în anul

²¹ A se vedea textul Declarației și Programul de acțiune, în *Déclaration et Programme de Beijing, Déclaration politique et textes issus de Beijing +5*, ONU Femmes, 2014, pp. 7-229, http://www.onufemmes.fr/wp-content/uploads/2017/01/BPA_F_Final_WEB.pdf.

²² Declarație politică și texte ale sesiunii speciale a Adunării Generale a ONU referitoare la noi măsuri și inițiative pentru aplicarea Declarației și Programului de acțiune de la Beijing, 2014, pp. 229-311, http://www.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/csw/bpa_f_final_web.pdf.

2005, dacă este posibil, și la toate nivelele până în 2015 sau mai târziu” (ținta 3A).²³

Între 2000 și 2015 s-au realizat progrese importante în atingerea obiectivelor stabilite (paritatea sexelor în învățământul primar; creșterea ponderii femeilor în structurile reprezentative; creșterea numărului de femei salariate în domeniul neagrícola etc.). Cu toate acestea, printre aspectele care au ridicat cele mai multe probleme figurează, pe lângă eradicarea sărăciei și reducerea inegalităților, asigurarea egalității de gen, femeile continuând să fie dezavantajate în domeniul accesului pe piața muncii, în domeniul salariilor și în materie de luare a deciziei.²⁴

Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă

Adoptată în 2015, Agenda 2030, document intitulat „Transformarea lumii noastre”, propune, într-o viziune globală, un program de schimbare a omenirii, prin stabilirea a 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă și 169 de ținte (obiective specifice) ce corespund marilor domenii de acțiune (eradicarea sărăciei, securitate alimentară, educația, creșterea economică, protecția mediului, edificarea unei societăți mondiale pașnice și inclusive etc).²⁵

Fac parte din aceste obiective și domeniul egalității între femei și bărbați (ODD5) și cel referitor la realizarea unei educații de calitate pentru toți (ODD4), pentru care au fost formulate ținte specifice și enunțate mijloacele de realizare concretă.

Stabilirea unui obiectiv strategic pentru egalitatea între sexe arată importanța deosebită a acestei dimensiuni pentru dezvoltarea globală. În acest sens, ODD 5, intitulat „Realizarea egalității sexelor și emanciparea tuturor fetelor și femeilor”, este un obiectiv transversal al Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă, realizarea lui antrenând efecte pozitive, directe și indirecte, și asupra altor domenii ale Agendei

²³ A se vedea OMD 3, <http://www.un.org/fr/millenniumgoals/gender.shtml>.

²⁴ A se vedea Raportul ONU din anul 2015, *Objectifs du Millénaire pour le développement: Rapport 2015*, ONU, 2015, http://www.un.org/fr/millenniumgoals/reports/2015/pdf/rapport_2015.pdf.

²⁵ A se vedea Rezoluția adoptată de Adunarea generală a ONU din 25 septembrie 2015 (A/RES/70/1), *Transformer notre monde: Programme de développement durable à l'horizon 2030*, <http://undocs.org/fr/A/RES/70/1>.

2030 (economic, social, mediu).²⁶

Astfel, documentul specifică că egalitatea între femei și bărbați este o provocare majoră pentru evoluția omenirii, este nu numai o problemă politică și etică, ci și o condiție și garanție a realizării eficiente a politicilor de dezvoltare durabilă. De asemenea, egalitatea între sexe nu este doar un drept fundamental al omului, dar și o bază necesară pentru edificarea unei lumi pașnice, prospere și democratice. Garantarea egalității de acces a fetelor și femeilor la educație, la sănătate, la o muncă decentă și la reprezentare în procesul de decizie politică și economică este o condiție care favorizează o transformare pozitivă în întreaga lume. În ciuda acestei importanțe majore și în ciuda unor progrese semnificative, femeile sunt încă victime ale violenței și discriminărilor bazate pe sex. În anul 2014, 143 de țări au înscris principiul egalității între femei și bărbați în constituțiile lor, însă alte 52 de țări mai trebuie să-și asume acest angajament.

Pentru atingerea ODD5 sunt formulate 6 ținte printre care: eliminarea, în întreaga lume, a tuturor formelor de discriminare față de fete și femei; eliminarea din viața publică și din viața privată a tuturor formelor de violență față de femei și fete; eliminarea practicilor prejudiciabile (căsătoriile precoce, căsătoria copiilor etc.); lupta contra prejudecăților care constituie un obstacol pentru realizarea egalității între femei și bărbați.

La rândul său, ODD4 vizează „Asigurarea accesului la o educație de calitate, în condiții de egalitate și promovarea oportunităților de învățare pentru toți de-a lungul întregii vieți”. Stabilirea unui obiectiv strategic în domeniul educației demonstrează prioritatea acestei problematice pentru dezvoltarea globală în următorii 15 ani.²⁷

O educație de calitate este nu numai fundamentul pentru exercitarea reală a drepturilor omului, dar ea este privită ca având un impact pozitiv și asupra altor domenii ale Agendei (în materie de venituri, locuri de muncă, productivitate, sănătate, egalitate între sexe, egalitate economică și socială, angajament

²⁶ A se vedea ODD5 și țintele corespunzătoare, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/fr/gender-equality/>.

²⁷ A se vedea ODD4 și țintele specifice, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/fr/education/>.

civic și durabilitatea mediului).

Si în acest domeniu, deși s-au înregistrat evoluții pozitive cât privește accesul la educație la toate nivelele și a crescut rata de școlarizare, în special pentru fete, mai trebuie făcute eforturi consistente pentru a atinge obiectivele în domeniul educației universale. În ciuda faptului că s-a realizat egalitatea între femei și bărbați în învățământul primar, puține țări au atins această țintă la toate nivelele educaționale. Pentru realizarea ODD4 au fost identificate o serie de ținte, dintre care unele sunt în legătură directă cu egalitatea între sexe: accesul, până în 2030, în mod egal, pentru toate fetele și băieții, la un ciclu complet de studii primare și secundare gratuit și de calitate; acces egal al tuturor fetelor și băieților la o educație tehnică, profesională sau terțiară, inclusiv universitară, de calitate; eliminarea, până în 2030, a inegalităților dintre sexe în domeniul educației și asigurarea egalității de acces a persoanelor vulnerabile, la toate nivelele de învățământ și de formare profesională; dobândirea, până în 2020, de către toți elevii, de cunoștințe și competențe necesare pentru promovarea dezvoltării durabile, în special prin educație pentru dezvoltare, prin educație pentru egalitatea de gen, prin educație pentru cetățenie mondială, de încurajare a diversității culturale.

Adaptarea sistemelor de educație la aspectele de gen permite crearea unui mediu de învățare sigur, non-violent, eficace și inclusiv. Prin realizarea acestor obiective în domeniul educației se urmărește reducerea inegalității între sexe și a consecințelor acesteia, inegalitatea și discriminarea în materie de

educație traducându-se prin absența de competențe și prin posibilități limitate pe piața muncii pentru tinerele fete și șanse mai mici în viață în general.

Concluzie

Deși s-au realizat progrese semnificative în domeniul egalității între femei și bărbați, există încă importante disparități între sexe în numeroase domenii, începând cu sistemul de educație, în domeniul economic, politic, cultural, care limitează fetele/femeile și băieții/bărbații la roluri sociale tradiționale, restrângând astfel posibilitățile, în special ale femeilor, de realizare personală și de integrare pozitivă în societate.

Realizarea egalității de gen presupune, așa cum prevăd diferitele norme și mecanisme internaționale, inițiative și acțiuni concrete și ferme care să vizeze eliminarea disparităților dintre sexe, a atitudinilor sexiste și a discriminării pe bază de sex, ceea ce presupune elaborarea de politici publice, strategii și proiecte care contribuie la democratizarea societăților actuale, adică la realizarea de societăți în care femeile și bărbații să aibă posibilități egale de participare la toate tipurile de activități sociale, să beneficieze în aceeași măsură de drepturi economice, sociale, politice și culturale și să aibă aceleași responsabilități și obligații.

Realizarea unei educații inclusive și de calitate este un obiectiv important al școlii pentru că pregătirea școlară și profesională sunt condiții pentru emanciparea femeii, pentru schimbarea locului și rolului acesteia în societate, în progresul condiției femeii.

Bibliografie:

- Gaussel, M., (2016), „L'éducation des filles et des garçons: Paradoxes et inégalités”, în *Dossier IFE* no.112, oct., Paris, <https://edupass.hypotheses.org/1036>;
- Malbois, F., (2002), „Les paradigmes de l'égalité/différences et du sexe/genre. Ou les deux réponses du féminisme occidental à l'énigme de la „différence des sexes”, în *Nouvelles Questions Féministes*, vol. 21 (1), pe <https://www.cairn.info/revue-nouvelles-questions-feministes-2002-1-page-81.htm>;
- Nation Education Union (NEU) și UK Feminista (2017), *It's Just Everywhere. A study on sexism in schools - and how we tackle it*, <https://neu.org.uk/sites/neu.org.uk/files/sexism-survey-feminista-2017.pdf>;
- Nicholson, L., și Vuille, M., (2009), „Comment interpréter le genre”, în *Nouvelles Questions Féministes*, vol. 28/3, pe <https://www.cairn.info/revue-nouvelles-questions-feministes-2009-3-p>

age-62.htm;

ONU, (2015), *Objectifs du Millénaire pour le Développement: Rapport ONU - 2015*, http://www.un.org/fr/millenniumgoals/reports/2015/pdf/rapport_2015.pdf;

ONU, (2018) *Rapport annuel ONU – Femmes sur l'autonomisation des femmes et l'égalité des sexes dans le monde 2017-2018*, <http://www2.unwomen.org/-/media/annual%20report/attachments/sections/library/un-women-annual-report-2017-2018-foreword-activists-fr.pdf?la=fr&vs=417>;

Rodat, S., (2017), „De la rolurile și identitățile de gen la modelele „doing gender” și „undoing gender”, *Revista româna de sociologie*, anul XXVIII, nr.3-4 (Abordări sociologice contemporane ale genului), București, pe http://www.revistadesociologie.ro/sites/default/files/07-srodat_0.pdf;

Sarlet, M. și Dardenne, B., (2012), „Le sexisme bienveillant comme processus de maintien des inégalités entre les genres”, în *L'Année Psychologique*, PUF, vol.112(3), pe <https://www.cairn.info/revue-l-annee-psychologique1-2012-3-page-435.htm>;

Théorie du genre. Cours universitaire développé par l'UNESCO, Ed.UNESCO, pe http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/BSP/GENDER/PDF/L1final_01.pdf;

Institutul de Științe ale Educației, UNICEF, (2004), *Perspective asupra dimensiunii de gen în educație*, Ed. MarLink, București, pe <http://www.unicef.ro/wp-content/uploads/perspective-asupra-dimensiunii-de-gen-in-educatie.pdf>.

ASPECTE PRIVIND PROMOVAREA DREPTURILOR OMULUI PRIN INTERMEDIUL PROGRAMELOR ȘCOLARE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREUNIVERSITAR

CRISTINA ȘTEFAN*

Abstract:

Through the social sciences studied by students in pre-university education, the premises of a culture of human rights are created. Social education involves the development of critical thinking and, at the same time, the promotion of human rights. Through its anthropocentric character, philosophy allows deepening of knowledge and education to foster the specific values of a democratic society.

Keywords: integrated curriculum, transverse skills, human rights education, values.

Résumé:

À travers les sciences sociales étudiées par les étudiants de l'enseignement pré-universitaire, les bases d'une culture des droits de l'homme sont créées. L'éducation sociale implique le développement de la pensée critique et, en même temps, la promotion des droits de l'homme. De par son caractère anthropocentrique, la philosophie permet l'approfondissement des connaissances et de l'éducation afin de promouvoir les valeurs spécifiques d'une société démocratique.

Mots-clés: programme intégré, compétences transversales, éducation aux droits de l'homme, valeurs.

În fiecare domeniu de activitate, există un specific anume, despre care, făcând aprecieri din afara sferei respective, un observator atent îl evaluează drept relevant pentru că marchează caracteristica de bază a aceluși domeniu. Pentru învățământ, poate fi acceptată ipoteza după care, indiferent despre ce profil sau specializare de studiu este vorba, educația are o direcție comună: respectarea drepturilor omului. În acest sens, în măsura în care în documentele de lucru cum sunt programe școlare, fișele de proiectare și de planificare didactică, se ține cont de valori și, în mod corespunzător, se urmărește efectiv ca, prin activități didactice dedicate, să se formeze atitudini prosociale – putând considera că, implicit, sunt vizate și aspecte care țin de o adevărată cultură a drepturilor omului.

Dacă avem în vedere că „idealul educațional al școlii românești constă în dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane, în formarea personalității autonome și în asumarea unui sistem de valori, care sunt necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală”¹, atunci educația trebuie să fie centrată pe om și respectarea drepturilor acestuia.

Educația pentru drepturile omului este un concept cu o sferă amplă de înțelesuri,

* Prof. dr. la Colegiul Național Spiru Haret, din București. E-mail: cristinastefan3000@yahoo.com.

¹ Art. 2 din Legea nr. 1/2011, Legea educației naționale, <https://www.edu.ro/>.

incluzând demersuri de informare privind legislația care protejează respectarea drepturilor omului, de promovare a unor practici corecte, democratice, de formare de competențe prosociale și de educare în spiritul valorilor umaniste.

Preocuparea pentru educație, în sensul respectului și promovării drepturilor omului, se realizează în mod explicit prin intermediul științelor sociale; elevii din învățământul preuniversitar, au ocazia de a studia în cadrul disciplinelor socio-umane o serie de teme referitoare la problematica drepturilor omului. Acestea sunt cuprinse în programele școlare din trunchiul comun sau ca discipline opționale, gândite ca ocazii de a consolida educația civică a elevilor. De pildă, încă din anul 2008 a fost propus un curs intitulat *Drepturile omului* (Curriculum la decizia școlii pentru liceu)².

Prin acest curs, având ca problematică drepturile omului, s-a creat un bun prilej pentru elevi să își formeze competențe legate de gândirea critică și proiectarea unui comportament rațional care să le permită integrarea funcțională în societate, exercitarea responsabilă a drepturilor, precum și respectarea drepturilor celorlalți.

Mai mult, sunt create premisele pentru formarea unor competențe transdisciplinare

² Programa școlară pentru disciplina *Drepturile omului* – Curriculum la decizia școlii pentru liceu (OM 3774/2008), <http://oldsite.edu.ro/index.php/articles/6698>.

privind cetățenia responsabilă, manifestarea interesului pentru problemele comunității, implicarea în activitățile publice, respect față de drepturile semenilor, asumarea responsabilă a faptelor.

Nu în ultimul rând, presupune integrarea valorilor corelate tematicii drepturilor omului: respect pentru demnitatea umană, deschidere față de diversitate, toleranță, solidaritate umană.

În cadrul acestei discipline opționale, sunt cuprinse drept conținuturi de studiat: Omul și drepturile lui (Identitatea și demnitatea ființei umane; Ce reprezintă drepturile omului?; Perspectiva istorică asupra drepturilor omului; Documente privind drepturile omului); Drepturi și responsabilități ale omului (Drepturi ale persoanei; Drepturi politice și civile; Drepturi economice, sociale, culturale; Responsabilități asociate drepturilor); Încălcarea drepturilor omului (Regimuri politice care încălcă drepturile omului; Exemple de încălcare a drepturilor omului în diverse țări; Stereotipuri și prejudecăți); Apărarea drepturilor omului (Drepturile omului, separarea puterilor și democrația; Organizații care apără drepturile omului; Instrumente și proceduri pentru asigurarea aplicării documentelor în domeniul apărării drepturilor omului; Dreptul internațional umanitar)³.

Ca metode didactice recomandate amintim, printre altele: învățarea prin descoperire, învățarea problematizată, analiza unor studii de caz care vizează încălcarea drepturilor omului.

Pornind de la cunoașterea la nivel conceptual, *a ști* despre drepturile omului, a utiliza în mod adecvat termenii, pe baza înțelegerii acestora, educația pentru drepturile omului presupune și cultivarea unui anume civism, care implică cooperare, abordarea pozitivă a situațiilor de viață, negocierea și soluționarea conflictelor, responsabilitate.

În orice societate este de dorit ca cetățenii să dețină reperele educaționale pentru a exercita, prin faptele lor, o veritabilă democrație participativă, dezvoltarea unei adevărate culturi a drepturilor omului.

Pentru ca demersurile de educație să fie cât mai apropiate de viața de zi cu zi, se recomandă colaborarea școlilor cu organizațiile neguvernamentale care au ca preocupare

respectarea drepturilor omului, antrenarea elevilor și a părinților acestora în campanii de promovare a drepturilor omului.

Încă din anul școlar 2017-2018, în clasa a V-a elevii au început să studieze, în cadrul orelor de *Educație socială* (OMENCS nr. 3590/05.04.2016, în aria curriculară *Om și societate*)⁴ o nouă disciplină numită *Gândire critică și drepturile copilului*. Noutatea adusă de această abordare este dată de provocarea de a implementa un curriculum integrat, care să permită dezvoltarea abilităților cognitive de gândire critică în corelație cu înțelegerea tematicii drepturilor omului. Astfel este creat un context de învățare stimulatив pentru formularea de întrebări, exprimarea opiniilor proprii, construirea unor argumente, gândirea critică asupra punctelor de vedere proprii, cât și ale celorlalți, precum și educația fundamentată pe valori privind respectul acordat drepturilor omului.

Un aspect novator îl reprezintă și realizarea de către elevi, în echipă, a unor proiecte educaționale de promovare a drepturilor copilului. Elevii sunt antrenați în activități educative de sensibilizare față de dificultățile de viață cu care se confruntă copiii aflați în situații de risc, din medii dezavantajate socio-economic, cu dizabilități, care aparțin unor minorități sau din mediul rural.

Exercitarea drepturilor este corelată cu asumarea responsabilităților, faptele de viață sunt discutate pentru a înțelege consecințele pe care le implică.

Dreptul la identitate, precum și cel la familie, sunt subiecte de interes în activitățile de învățare ale elevilor. Dreptul la educație este analizat în mod prioritar, în corelație cu dreptul la joc și activități recreative.

Un instrument de lucru modern adresat elevilor de clasa a V-a este manualul digital, în care, pe lângă o structură atractivă a lecțiilor, sunt prezente și resursele didactice care stimulează interactivitatea formativ-educatională. Elevii pot căuta diferite informații pe internet pornind de la sugestiile din lecții.

Din conținutul acestora, se pot remarca titluri cum ar fi *Copiii, promotori ai propriilor drepturi, Cum îmi apăr drepturile în școală* –

³ A se vedea *Drepturile omului – disciplină opțională*, www.edu.ro.

⁴ Programa școlară pentru disciplina *Educație socială*, OMENCS nr. 3590/05.04.2016, în aria curriculară *Om și societate*, <http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2017/01/Educatie-sociala.pdf>.

*dreptul la participare, Școala ca spațiu de exprimare, exercitare și asumare de către copii a drepturilor și responsabilităților*⁵. Printre alte subiecte de interes este abordată și problematica protecției copiilor, în calitate de participanți în cadrul rețelelor de socializare.⁶

Copiii lor sunt prezentate unele dintre activitățile promovate de organizații ca UNICEF și Salvați copiii. De exemplu, *Motive pentru abandonul școlar în rândul copiilor aparținând minorității rome*⁷ sau trimiteri la primul ghid pentru utilizarea în siguranță a internetului, lansat în 2014 de organizația Salvați copiii.⁸

Urmărind ideea: *Copiii, promotori ai propriilor drepturi*, sunt invocate exemple de situații de viață în care unii dintre cei care s-au remarcat în apărarea drepturilor lor au fost răsplățiți într-un mod special. În acest sens este dat ca exemplu Malala Yousafzai care, pentru implicarea în lupta pentru drepturile fetelor în Pakistan, a primit în anul 2014 Premiul Nobel pentru Pace. De asemenea, sunt amintiți Nkosi Johnson din Africa de Sud, premiat în 2005 pentru campaniile de promovare a drepturilor copiilor infestați cu HIV și Om Prakash Gurjar din India, premiat în 2006 pentru lupta sa împotriva exploatării copiilor prin muncă.

Prin activități educative diverse, copiii sunt invitați să celebreze data de 20 noiembrie ca Ziua Internațională a Drepturilor Copilului.

Educația socială, proiectată să fie studiată de-a lungul a patru ani, în perioada gimnaziului, începe deci prin *Gândire critică și drepturile copilului*, în conformitate cu noile programe școlare, aflate în uz din anul școlar 2017-2018⁹. Programa amintită este în concordanță cu prevederile unor documente europene cum sunt: Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), Convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului (1989),

⁵ A se vedea Zashievici L., Crețu L., Manatu T., Nedelcu E., Stoica M.D., *Educație socială*, Manual pentru clasa a V-a, Ed. Litera, București, 2017, p. 69.

⁶ Cu titlu de exemplu: Cine poate să-și facă un cont pe o rețea de socializare? Cum îmi protejez identitatea? Unde vor apărea pozele postate de mine? Ce responsabilități am când navighez pe internet? Când fac apel la informația apărută pe o rețea de socializare? De ce nu este bine să spun altora parola contului meu de socializare?

⁷ <http://www.unicef.ro/>, p. 31.

⁸ <https://oradenet.salvaticopiii.ro/>.

⁹ Programa pentru Educație socială, *Gândire critică și drepturile copilului*, <http://www.ise.ro/wp-content/uploads/2017/01/Educatie-sociala.pdf>.

Strategia Consiliului Europei privind Drepturile Copilului: 2012-2015, Educație pentru democrație, Rezoluția Națiunilor Unite A/67/L.25 (2012), Carta Consiliului Europei privind educația pentru cetățenie democratică și educația pentru drepturile omului (2010).

Încă din anul 2006, prin Programa școlară pentru ciclul superior al liceului la disciplina *Filosofie*¹⁰, elevii claselor a 12-a au ocazia să studieze problematica drepturilor omului – *Idealul democratic. Drepturile omului* – prin abordarea unui capitol intitulat *Politica*, în care mai sunt teme ca: *Libertate și responsabilitate social-politică, Egalitate și dreptate, Teorii politice moderne și contemporane*. Printre competențele specifice vizate se află și „Identificarea și analizarea unor cazuri de încălcare a drepturilor omului, în cadrul unor activități pe grupe, pornind de la surse mediatice”.

Filosofia, ca disciplină școlară, se poate caracteriza prin câteva dimensiuni reprezentative: dimensiunea explicativ-informativă, dimensiunea interogativ-reflexivă și valorizatoare, dimensiunea practică. În mod special, poate fi remarcată dimensiunea normativă, referitoare la însușirea principiilor referitoare la drepturile omului precum și a unor principii și norme etice.

Problematica drepturilor omului este implicit abordată și în alte discipline socio-umane cum sunt *Sociologia*, studiată în clasa a XI-a la profilul uman, precum și la *Studii sociale*, de către elevii de la profilul umanist și de la cel militar, specializarea Științe sociale prin teme referitoare la stereotipuri, prejudecăți, discriminare, amenințări și probleme în funcționarea democrației.

Educației formale îi sunt complementare demersurile de educație non-formală, de pildă cele desfășurate prin Programul „Să știi mai multe, să fii mai bun!”, căruia îi este alocată o săptămână în decursul unui an școlar.

Un exemplu ilustrativ la care pot să mă refer este marcarea zilei de 9 noiembrie, *Ziua Internațională de combatere a fascismului și antisemitismului*, ocazie prin care invitați, experți din domeniul drepturilor omului, persoane care au avut de suferit și sunt supraviețuitori ai unor încercări dramatice ale istoriei, le vorbesc elevilor despre semnificația zilei respective, comentează împreună cu aceștia

¹⁰ A se vedea O.M. Nr. 5959/2006.

consecințele intoleranței și deduc necesitatea de a se implica în demersuri dedicate respectării drepturilor omului.

Printre activitățile educative agreate de către elevi sunt dezbaterile, care au ca drept suport vizionarea unor filme documentare. Discuțiile pot fi fundamentate prin prezentarea problematicii specifice luptei pentru respectarea drepturilor omului, prin valorificarea unor date istorice relevante privind victimele fascismului.

De asemenea, evenimentele trecute prin intermediul unor povești de viață autentice, având un impact direct emoțional, sunt apreciate de către elevi și considerate adevărate modele de umanism. De pildă, prin invocarea personalității omului de afaceri german Oskar Schindler, care a salvat viața a peste o mie de evrei de origine poloneză în timpul holocaustului. Din fapte de o remarcabilă solidaritate umană, cum sunt cele prezentate în filmul regizat de Steven Spielberg, *Lista lui Schindler*, sau din altele mai puțin cunoscute, cum este acțiunea umanitară a lui Sir Nicholas Winton, un cetățean britanic care în anul 1939 a salvat 669 de copii din Cehoslovacia ocupată, găsindu-le familii adoptive în Anglia, se pot desprinde multe valențe educative.

Interesant este cum, prin puterea exemplului pozitiv al unor semeni, a generoaselor intenții umane de a ajuta, indiferent de contextul socio-cultural, viața oamenilor poate fi făcută mai bună.

Mulți dintre elevi își manifestă disponibilitatea de a intra într-un dialog avizat cu persoanele invitate în activitățile non-formale, ocazie de a proba cultura lor generală, de a face dovada unor competențe demne de un cetățean

european al societății contemporane.

Educația în spiritul respectării drepturilor omului presupune o abordare nuanțată a ceea ce se desfășoară în sfera publică, în corelație cu piața forței de muncă, în acord cu exercitarea cetățeniei democratice, dar și în legătură cu ceea ce presupune a avea o viață decentă în sfera privată, în care o serie de dificultăți, de la neglijarea familiei sau chiar abandonul acesteia, la violență domestică, probleme grave precum sărăcia și marginalizarea socială să nu mai afecteze calitatea vieții. Astfel, educația privind respectul față de drepturi poate avea un caracter unitar, într-un ansamblu firesc care abordează aspectele de viață reală, indiferent că sunt trăite în sfera publică sau în cea privată.

În concluzie, în cadrul învățământului preuniversitar prin educația în spiritul valorilor umaniste, în general, și prin studiul dedicat problematicii drepturilor omului în cadrul științelor sociale, în special, nuanțat în mod complementar prin activitățile educative cu caracter non-formal, putem considera că se creează premisele unei adevărate culturi pentru respectarea drepturilor omului. Astfel, din profilul de formare european al elevilor sunt vizate atât competențele sociale și civice, cât și cele de expresie și dezvoltare culturală. Aceasta poate fi, în același timp, o formă de manifestare prin practici corecte la nivel comunitar a cetățeniei democratice europene.

Într-o societate marcată de schimbări fără precedent, cum este societatea contemporană, sub toate formele ei, educația în spiritul respectului față de drepturile omului deschide orizonturi spre ceea ce dă în mod autentic relevanță vieții în dimensiunea ei profund umană.

Bibliografie:

- Drepturile copilului – drepturile mele*, (2008), Institutul Român pentru Drepturile Omului, București;
- Kennedy K., (2009), *Spune adevărul puterii, Curaj fără frontiere*, Ed. Curtea veche, București;
- Kennedy K., Richardson N. (editor.), (2009), *Spune adevărul puterii, Apărători ai drepturilor omului care transformă lumea*, Ed. Curtea veche, București;
- Zlătescu V.D., Zlătescu M. I., (2003), *Repere pentru o filosofie a drepturilor omului*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București.

II. DOCUMENTAR JURIDIC

COMITETUL PENTRU DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI, COMENTARIUL GENERAL NR. 7 (2018) PRIVIND PARTICIPAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI, INCLUSIV A COPIILOR CU DIZABILITĂȚI, PRIN ORGANIZAȚIILE LOR REPREZENTATIVE, LA IMPLEMENTAREA ȘI DEZVOLTAREA CONVENȚIEI *

I. Introducere

1. Persoanele cu dizabilități au fost pe deplin implicate și au jucat un rol decisiv în negocierea, conceperea și elaborarea proiectului Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Consultarea îndeaproape și implicarea activă a persoanelor cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor persoanelor cu dizabilități și a partenerilor acestora, a avut un impact pozitiv asupra calității Convenției și a relevanței sale pentru aceste persoane. Ea a arătat de asemenea forța, influența și potențialul persoanelor cu dizabilități, care a avut drept rezultat un tratat de drepturile omului fundamental și inovator și a stabilit un model al dizabilității bazat pe drepturile omului. Participarea efectivă și semnificativă a persoanelor cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, se află astfel în miezul Convenției.

2. Participarea activă și informată a fiecăruia la luarea deciziilor care îi afectează viața și drepturile este consecventă cu abordarea prin prisma drepturilor omului a proceselor de luare a deciziilor în mod public,¹ și asigură buna guvernare și răspunderea socială.²

3. Principiul participării la viața publică este bine stabilit în articolul 21 al Declarației Universale a Drepturilor Omului și reafirmat în articolul 25 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice. Participarea, ca principiu și drept al omului, este recunoscută și în alte instrumente de drepturile omului, ca de exemplu articolul 5 (c) din Convenția internațională cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, articolul 7 din Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei și articolele 12 și 23

* Adoptat de Comitet la cea de-a 20-a sa sesiune (27 august-21 septembrie 2018). Traducere: Valeriu Rendec.

¹ Biroul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului, Principii și linii directoare pentru o abordare din perspectiva drepturilor omului a strategiilor de reducere a sărăciei, HR/PUB/06/12, al. 64

² A/HRC/31/62, al. 13.

(1) din Convenția cu privire la drepturile copilului. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități recunoaște participarea atât ca obligație generală cât și ca problemă încrucișată. În fapt, ea consfințește obligația statelor părți de a consulta îndeaproape și de a implica în mod activ persoanele cu dizabilități (art. 4(3)) precum și participarea persoanelor cu dizabilități la procesul de monitorizare (art. 33 (3)) ca parte a conceptului mai larg de participare la viața publică.³

4. Adesea, persoanele cu dizabilități nu sunt consultate la luarea deciziilor în legătură cu chestiuni care au legătură cu viața lor sau le-o afectează, deciziile continuând să fie luate în numele lor. Consultarea cu persoanele cu dizabilități a fost recunoscută ca fiind importantă în ultimele decenii, datorită apariției mișcărilor persoanelor cu dizabilități care cereau recunoașterea drepturilor lor umane și a rolului lor în stabilirea acelor drepturi. Deviza „nimic pentru noi fără noi” rezonază cu filozofia și istoria mișcării pentru drepturile legate de dizabilitate, care are la bază principiul participării semnificative.

5. Persoanele cu dizabilități se confruntă încă cu bariere de atitudine, fizice, legislative, economice, sociale și de comunicare care le împiedică participarea la viața publică. Înainte de intrarea în vigoare a Convenției, punctele de vedere ale persoanelor cu dizabilități erau respinse în favoarea acelor reprezentanților terți, ca de exemplu organizațiile „pentru” persoane cu dizabilități.

6. Procesele participative și implicarea persoanelor cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, la negocierea și elaborarea proiectului Convenției s-au dovedit a fi un excelent exemplu al principiului participării depline și efective, al autonomiei individuale și al libertății de a lua propriile decizii. Ca urmare, dreptul internațional al drepturilor omului recunoaște acum fără echivoc persoanele cu dizabilități ca „subiecți” ai tuturor

³ *Ibid.*, al. 14.

drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.⁴

7. Pornind de la jurisprudența sa, Comitetul își propune să clarifice obligațiile statelor părți care decurg din articolele 4 (3) și 33 (3) și implementarea acestora prin comentariul general de față. Comitetul ia notă de progresele înregistrate de statele părți în implementarea articolelor 4 (3) și 33 (3) în ultimul deceniu, ca de pildă acordarea de sprijin financiar și de altă natură organizațiilor persoanelor cu dizabilități, inclusiv persoanelor cu dizabilități din structuri de monitorizare independente înființate în baza articolului 33 (2) al Convenției, precum și proceselor de monitorizare. Mai mult, unele state părți s-au consultat cu organizațiile persoanelor cu dizabilități la întocmirea rapoartelor lor inițiale și periodice înaintate Comitetului în conformitate cu articolele 4 (3) și 35 (4).

8. Cu toate acestea, Comitetul constată că există încă o discontinuitate între obiectivele și spiritul articolelor 4 (3) și 33 (3) și măsura în care acestea au fost implementate. Acest lucru se datorează, printre altele, lipsei consultărilor semnificative și a implicării persoanelor cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, la elaborarea și implementarea politicilor și programelor.

9. Statele părți ar trebui să recunoască impactul pozitiv asupra proceselor decizionale și necesitatea implicării și asigurării participării persoanelor cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, la aceste procese, tocmai datorită experienței lor vii și a cunoașterii drepturilor omului ce urmează a fi implementate. Statele părți ar trebui de asemenea să aibă în vedere principiile generale ale Convenției în toate măsurile pe care le iau pentru implementarea și monitorizarea acesteia, și prefigurând Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă și obiectivele sale.

II. Conținutul normativ al articolelor 4 (3) și 33 (3)

A. Definirea termenului de „organizații reprezentative”

10. Implicarea și participarea persoanelor cu dizabilități prin intermediul „organizațiilor lor reprezentative”, sau al organizațiilor persoanelor cu dizabilități, este inerentă atât în articolul 4 (3)

cât și în articolul 33 (3). Pentru o implementare adecvată, este important ca statele părți și principalii actori implicați să definească sfera organizațiilor persoanelor cu dizabilități și să recunoască diferitele tipuri de astfel de organizații care există adesea.

11. Comitetul consideră că organizațiile persoanelor cu dizabilități trebuie să-și aibă rădăcina în Convenție și să fie devotate principiilor și drepturilor recunoscute în Convenție și să le respecte întru totul. Ele pot fi doar acelea care sunt conduse, îndrumate și coordonate de persoane cu dizabilități. Trebuie ca majoritatea de necontestat a membrilor lor să fie recrutați din rândul persoanelor cu dizabilități înseși.⁵ Organizațiile de femei cu dizabilități, copii cu dizabilități și ale persoanelor care trăiesc cu HIV/SIDA sunt organizații ale persoanelor cu dizabilități în înțelesul Convenției. Organizațiile persoanelor cu dizabilități au anumite trăsături caracteristice, printre care:

(a) Sunt înființate predominant cu scopul ca în mod colectiv să acționeze, să exprime, să promoveze, să urmărească și/sau să apere drepturile persoanelor cu dizabilități și în general trebuie recunoscute ca atare;

(b) Angajează, sunt reprezentate de, împuternicesc sau nominalizează/numesc în mod special înseși persoane cu dizabilități;

(c) Nu sunt afiliate, în majoritatea cazurilor, niciunui partid politic și sunt independente față de autoritățile publice și față de oricare alte organizații neguvernamentale ale căror membre pot fi sau din care pot face parte;

(d) Pot reprezenta unul sau mai multe grupuri constituite pe baza dizabilității efective sau percepute, tot așa cum pot fi deschise să accepte ca membri toate persoanele cu dizabilități;

(e) Reprezintă grupuri de persoane cu dizabilități care sunt constituite pe baza unei diversități de temeuri (în funcție, de exemplu, de sex, gen, rasă, vârstă, sau statut de migrant ori refugiat). Pot include grupuri ce au la bază identități transversale (de exemplu, copii, femei sau persoane indigene cu dizabilități) și pot include membri cu diferite dizabilități;

(f) Pot fi de natură locală, națională, regională sau internațională;

(g) Pot funcționa ca organizații de sine stătătoare, în coaliții sau ca organizații ce includ

⁴ *Ibid.*, al. 16–17.

⁵ CDPD/C/11/2, anexa II, al. 3.

toate tipurile de dizabilități sau ca organizații-umbrelă ale persoanelor cu dizabilități, căutând să asigure o voce unitară și coordonată a persoanelor cu dizabilități în interacțiunea acestora cu, printre alții, autoritățile publice, organizațiile internaționale și entitățile private.

12. Printre diferitele tipuri de organizații ale persoanelor cu dizabilități pe care le-a identificat Comitetul se numără:

(a) Organizații-umbrelă ale persoanelor cu dizabilități, care sunt coaliții ale organizațiilor reprezentative ale persoanelor cu dizabilități. La modul ideal, ar trebuie să existe doar una sau două organizații-umbrelă la fiecare nivel de luare a deciziilor. Pentru a fi deschise, democratice și pentru a reprezenta în totalitate largă diversitate de persoane cu dizabilități, ele ar trebui să accepte ca membrii toate organizațiile persoanelor cu dizabilități. Ar trebui să fie organizate, conduse și controlate de persoane cu dizabilități. Ele vorbesc doar în numele organizațiilor lor membre și numai pe probleme care sunt de interes comun și asupra cărora s-a decis în mod colectiv. Ele nu pot însă să reprezinte persoane cu dizabilități individuale deoarece adeseori le lipsește cunoașterea detaliată premizelor personale. Organizațiile individuale ale persoanelor cu dizabilități care reprezintă comunități specifice sunt mai în măsură să îndeplinească acest rol. Totuși, persoanele cu dizabilități trebuie să aibă posibilitatea de a decide ele înseși care organizații anume să le reprezinte. Existența organizațiilor-umbrelă în cadrul statelor părți nu trebuie, în niciun caz, să împiedice persoanele individuale sau organizațiile persoanelor cu dizabilități să participe la consultări sau la alte forme de promovare a intereselor persoanelor cu dizabilități;

(b) Organizații inter-dizabilități, care sunt alcătuite din persoane ce reprezintă toate sau unele dizabilități din largă diversitate a acestora. Cel mai frecvent ele se organizează la nivel local și/sau național, dar pot exista și la nivel regional și internațional;

(c) Organizații tip autoreprezentare care reprezintă persoane cu dizabilități din rețele și platforme diferite, adesea constituite liber și/sau pe plan local. Ele susțin drepturile persoanelor cu dizabilități, în special ale persoanelor cu dizabilități intelectuale. Înființarea lor, cu sprijin

corespunzător, uneori extins, pentru a le permite membrilor lor să-și exprime opiniile, este de o importanță fundamentală pentru participarea politică și participarea la procesele de luare a deciziilor, monitorizare și implementare. Acest lucru este mai ales relevant pentru persoanele care sunt împiedicate să-și exercite capacitatea juridică, cele care sunt instituționalizate și/sau cele cărora li se neagă dreptul la vot. În multe țări, organizațiile tip autoreprezentare sunt discriminate prin refuzul de a li se acorda statut juridic datorită legilor și reglementărilor care neagă capacitatea juridică a membrilor lor;

(d) Organizații care includ membri de familie și/sau rude ale persoanelor cu dizabilități, care sunt factori de bază pentru facilitarea, promovarea și asigurarea intereselor și pentru sprijinirea autonomiei și participării active a rudelor lor cu dizabilități intelectuale, demență și/sau copii cu dizabilități, atunci când aceste grupuri de persoane cu dizabilități doresc să fie sprijinite de familiile lor constituite în rețele sau organizații unite. În astfel de cazuri, aceste organizații ar trebui incluse în procesele de consultare, luare a deciziilor și monitorizare. Rolul părinților, rudelor și îngrijitorilor din astfel de organizații ar trebui să fie acela de a asista și de a da persoanelor cu dizabilități posibilitatea de a avea un cuvânt de spus și de a prelua un control total asupra propriei vieți. Asemenea organizații ar trebui să acționeze activ pentru a promova și pentru a utiliza modalitatea de luare a deciziilor asistată și pentru a asigura respectarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a fi consultate și de a-și exprima propriile puncte de vedere;

(e) Organizații ale femeilor și fetelor cu dizabilități, care reprezintă femeile și fetele cu dizabilități ca grup eterogen. Diversitatea femeilor și fetelor cu dizabilități trebuie să includă toate tipurile de dizabilități.⁶ Asigurarea participării femeilor și fetelor cu dizabilități este indispensabilă la consultările care abordează probleme ce afectează exclusiv sau disproporționat femeile și fetele cu dizabilități, precum și probleme legate de femei și fete în general, ca de pildă politicile privind egalitatea de gen;

(f) Organizații și inițiative ale copiilor și tinerilor cu dizabilități, care sunt de importanță

⁶ Comentariul general nr. 3 (2016) cu privire la femeile și fetele cu dizabilități, al. 5.

fundamentală pentru participarea copiilor la viața publică și a comunității și pentru dreptul lor de a se face auziți ca și pentru libertatea lor de exprimare și de asociere. Adulții au de jucat un rol cheie în promovarea unui mediu care să le permită copiilor și tinerilor cu dizabilități să înființeze și să activeze, formal și informal, în cadrul propriilor organizații și inițiative, inclusiv prin cooperare cu adulții și cu alți copii și tineri.

B. Deosebirea dintre organizațiile persoanelor cu dizabilități și alte organizații ale societății civile

13. Organizațiile persoanelor cu dizabilități trebuie deosebite de organizațiile „pentru” persoane cu dizabilități, care asigură servicii și/sau activează în numele persoanelor cu dizabilități, ceea ce, în practică, poate duce la un conflict de interese prin aceea că astfel de organizații dau prioritate scopului lor ca entități private în dauna drepturilor persoanelor cu dizabilități. Statele părți ar trebui să acorde o importanță deosebită punctelor de vedere ale persoanelor cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, să sprijine capacitatea și întărirea unor astfel de organizații și să se asigure că se dă prioritate afirmării punctelor lor de vedere în cadrul proceselor de luare a deciziilor.⁷

14. Trebuie să se facă distincție între organizațiile persoanelor cu dizabilități și organizațiile societății civile. Termenul „organizații ale societății civile” acoperă diferite tipuri de organizații, incluzând organizații/institute de cercetare, organizații ale furnizorilor de servicii și alte părți interesate din mediul privat. Organizațiile persoanelor cu dizabilități sunt un tip specific de organizație a societății civile. Ele pot face parte dintr-o organizație-umbrelă principală a societății civile și/sau din coaliții care nu fac neapărat în mod necesar apologia drepturilor persoanelor cu dizabilități, dar care pot sprijini includerea acestora pe agenda principală a drepturilor omului. În conformitate cu articolul 33 (3), toate organizațiile societății civile, inclusiv organizațiile persoanelor cu dizabilități, au de jucat un rol în monitorizarea Convenției. Statele părți trebuie să dea prioritate punctelor de vedere ale organizațiilor persoanelor cu dizabilități atunci când abordează probleme legate de persoanele

cu dizabilități și atunci când creează cadre prin care cer organizațiilor societății civile și altor factori de interes să consulte și să implice organizațiile persoanelor cu dizabilități în activitatea lor legată de drepturile înscrise în Convenție precum și de alte teme ca nediscriminarea, pacea și drepturile privind mediul.

C. Sfera articolului 4 (3)

15. Pentru a-și îndeplini obligațiile în conformitate cu articolul 4 (3), statele părți ar trebui să includă obligația de a consulta îndeaproape și de a implica în mod activ persoanele cu dizabilități, prin intermediul propriilor organizații, în cadre juridice și de reglementare și proceduri la toate nivelurile și în toate ramurile administrației publice. Statele părți ar trebui să ia în considerare, de asemenea, consultările și implicarea persoanelor cu dizabilități ca o etapă obligatorie înainte de aprobarea legilor, regulamentelor și politicilor, indiferent dacă sunt generale sau specifice dizabilității. Prin urmare, consultările ar trebui să înceapă în primele etape și să ofere o contribuție la produsul final în toate procesele de luare a deciziilor. Consultările ar trebui să includă organizații care reprezintă o mare varietate a persoanelor cu dizabilități, la nivel local, național, regional și internațional.

16. Toate persoanele cu dizabilități, fără nicio formă de excludere bazată pe tipul de deficiență, cum ar fi persoanele cu dizabilități psihosociale sau intelectuale, pot participa efectiv și pe deplin, fără discriminare, în mod egal cu ceilalți.⁸ Dreptul de a participa la consultări prin intermediul organizațiilor reprezentative ar trebui să fie recunoscut în mod egal pentru toate persoanele cu dizabilități, indiferent de orientarea sexuală și identitatea lor de gen, de exemplu. Statele părți ar trebui să adopte un cadru cuprinzător de combatere a discriminării pentru a asigura drepturile și libertățile fundamentale ale tuturor persoanelor cu dizabilități și să retragă legislația care incriminează indivizii sau organizațiile persoanelor cu dizabilități pe motive de sex, gen sau statutul social al membrilor săi și le refuză dreptul de a participa la viața publică și politică.

17. Obligația legală a statelor părți de a asigura consultări cu organizațiile persoanelor

⁷ A/HRC/31/62, a. 38; și A/71/314, al. 64.

⁸ A/HRC/19/36, al. 15–17.

cu dizabilități include accesul la spațiile publice de luare a deciziilor, precum și alte domenii de cercetare, design universal, parteneriate, putere delegată și controlul exercitat de către cetățeni.⁹ Mai mult, este o obligație care include organizațiile mondiale și/sau regionale ale persoanelor cu dizabilități.

1. Aspecte legate de persoanele cu dizabilități

18. Sintagma „privind problemele legate de persoanele cu dizabilități”, astfel cum se menționează la articolul 4 (3), acoperă întreaga gamă de măsuri legislative, administrative și de altă natură care pot avea un impact direct sau indirect asupra drepturilor persoanelor cu dizabilități. Interpretarea largă a problemelor legate de persoanele cu dizabilități permite statelor părți să integreze dizabilitatea prin politici incluzive, luând măsuri pentru ca persoanele cu dizabilități să fie considerate în mod egal cu ceilalți. De asemenea, statele părți trebuie să se asigure că cunoștințele și experiențele de viață ale persoanelor cu dizabilități sunt luate în considerare atunci când se iau decizii cu privire la noi măsuri legislative, administrative și de altă natură. Aceasta include procesele de luare a deciziilor, cum ar fi legile generale și bugetul public sau legile specifice legate de dizabilități, care ar putea avea un impact asupra vieții lor.¹⁰

19. Consultarea în temeiul articolului 4 (3) împiedică statele părți să se angajeze în orice act sau practică ce ar putea fi incompatibilă cu Convenția și cu drepturile persoanelor cu dizabilități. În caz de litigiu cu privire la impactul direct sau indirect al măsurilor în discuție, revine autorităților publice ale statelor părți să dovedească faptul că problema în discuție nu ar avea un efect disproporționat asupra persoanelor cu dizabilități și, prin urmare, că nu este necesară nicio consultare.

20. Exemple de probleme care afectează în mod direct persoanele cu dizabilități sunt dezinstituționalizarea, pensiile de asigurări sociale și de invaliditate, asistența personală, cerințele de accesibilitate și politicile de adaptare rezonabilă. Măsurile care afectează indirect persoanele cu dizabilități ar putea să vizeze legea constituțională, drepturile

electorale, accesul la justiție, numirea autorităților administrative care reglementează politicile specifice dizabilități sau politicile publice în domeniul educației, sănătății, muncii și ocupării forței de muncă.

2. „Să consulte îndeaproape și să implice în mod activ”

21. „Să consulte îndeaproape și să implice în mod activ” persoanele cu dizabilități prin intermediul organizațiilor lor reprezentative este o obligație în temeiul dreptului internațional al drepturilor omului care necesită recunoașterea capacității juridice a fiecărei persoane de a participa la procesele decizionale în baza autonomiei personale și a autodeterminării. Consultarea și implicarea în procesele de luare a deciziilor pentru punerea în aplicare a Convenției precum și în alte procese decizionale ar trebui să implice toate persoanele cu dizabilități și, dacă este necesar, să sprijine regimurile de luare a deciziilor.

22. Statele părți ar trebui să abordeze, să consulte și să implice sistematic și deschis, într-o manieră semnificativă și în timp util, organizațiile persoanelor cu dizabilități. Acest lucru necesită acces la toate informațiile relevante, inclusiv site-urile de internet ale organismelor publice, prin formate digitale accesibile și adaptare rezonabilă atunci când este necesar, cum ar fi furnizarea de interpreți în limbajul semnelor, textul ușor de citit și limbajul simplu, comunicarea prin Braille și tactilă. Consultările deschise asigură persoanelor cu dizabilități accesul la toate spațiile de luare publică a deciziilor, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv la fondurile naționale și la toate organismele publice de decizie relevante pentru implementarea și monitorizarea Convenției.

23. Autoritățile publice ar trebui să țină seama în mod corespunzător și cu prioritate de opiniile și punctele de vedere ale organizațiilor persoanelor cu dizabilități atunci când abordează aspecte legate direct de persoanele cu dizabilități. Autoritățile publice care conduc procesele de luare a deciziilor au datoria să informeze organizațiile persoanelor cu dizabilități cu privire la rezultatele acestor procese, inclusiv să dea o explicație clară într-un format ușor de înțeles a constatărilor, considerentelor și raționamentului deciziilor privind modul în care au fost luate în

⁹ A/HRC/31/62, al. 63; și A/HRC/34/58, al. 63.

¹⁰ A/HRC/31/62, al. 64.

considerare opiniile acestora și de ce.

3. Includerea copiilor cu dizabilități

24. Articolul 4 (3) recunoaște, de asemenea, importanța includerii sistematice a „copiilor cu dizabilități” în elaborarea și punerea în aplicare a legislației și a politicilor de punere în aplicare a Convenției precum și în alte procese de luare a deciziilor, prin intermediul organizațiilor copiilor cu dizabilități sau sprijinirea copiilor cu dizabilități. Aceste organizații sunt esențiale pentru facilitarea, promovarea și asigurarea autonomiei individuale și a participării active a copiilor cu dizabilități. Statele părți ar trebui să creeze un mediu favorabil pentru înființarea și funcționarea organizațiilor reprezentative ale copiilor cu dizabilități, ca parte a obligației lor de a susține dreptul la libertatea de asociere, inclusiv prin asigurarea de resurse adecvate de susținere.

25. Statele părți trebuie să adopte legi, reglementări și să elaboreze programe pentru a se asigura că toată lumea înțelege și respectă voința și preferințele copiilor și ia întotdeauna în considerare capacitățile lor personale aflate în evoluție. Recunoașterea și promovarea dreptului la autonomie individuală este de o importanță capitală pentru ca toate persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii, să fie respectate ca titulari de drepturi.¹¹ Copiii cu dizabilități sunt cei mai în măsură să-și exprime propriile cerințe și experiențe necesare pentru elaborarea legislației și a programelor adecvate în conformitate cu Convenția.

26. Statele părți pot organiza seminarii/întâlniri în care copiii cu dizabilități sunt invitați să-și exprime opiniile. De asemenea, ar putea face invitații deschise copiilor cu dizabilități să prezinte eseuri pe teme specifice, încurajându-i să dezvolte subiectul experiențelor proprii nemijlocite sau așteptările lor în viață. Eseurile ar putea fi rezumate drept date provenite de la copii înșiși și incluse direct în procesele de luare a deciziilor.

4. Participare deplină și efectivă

27. „Participarea deplină și efectivă” (art. 3 (c)) în societate se referă la implicarea tuturor persoanelor, inclusiv a persoanelor cu

¹¹ Articolul 7 (3) din Convenție. A se vedea Comitetul pentru drepturile copilului, Comentariul general nr. 12 (2009) cu privire la dreptul copilului de a fi audiat, al. 134.

dizabilități, pentru a le asigura sentimentul de apartenență și de a face parte din societate. Aceasta include încurajarea și acordarea sprijinului adecvat, inclusiv sprijinul reciproc și sprijinul pentru a participa la viața societății, precum și lipsa stigmatizării și existența senzației de siguranță și respect atunci când se exprimă în public. Participarea deplină și efectivă presupune ca statele părți să faciliteze participarea și să se consulte cu persoanele cu dizabilități care sunt reprezentative pentru o mare diversitate a dizabilităților.

28. Dreptul de participare este un drept civil și politic și o obligație cu aplicare imediată, care nu este supusă niciunei restricții bugetare, care trebuie să se aplice proceselor de luare a deciziilor, implementării și monitorizării Convenției. Prin garantarea participării organizațiilor persoanelor cu dizabilități la fiecare dintre aceste etape, persoanele cu dizabilități ar putea să identifice mai bine și să indice măsuri care ar putea fie să le promoveze, fie să le împiedice drepturile, ceea ce duce în cele din urmă la rezultate mai bune pentru astfel de procese decizionale. Participarea deplină și eficientă trebuie înțeleasă ca un proces, și nu ca un eveniment individual ce are loc o singură dată.¹²

29. Participarea persoanelor cu dizabilități la implementarea și monitorizarea Convenției este posibilă atunci când aceste persoane își pot exercita drepturile la libertatea de exprimare, întrunire și asociere pașnică, consacrate în articolele 19, 21 și 22 din Pactul internațional privind drepturile civile și politice. Persoanelor cu dizabilități și organizațiilor lor reprezentative care participă la procese publice de luare a deciziilor în vederea implementării și monitorizării Convenției ar trebui să li se recunoască rolul de apărători ai drepturilor omului¹³ și trebuie să fie protejate împotriva intimidării, hărțuirii și represaliilor, în special atunci când exprimă opinii divergente.

30. Dreptul la participare include, de asemenea, obligații legate de dreptul la un proces echitabil și dreptul de a fi audiat. Statele părți care colaborează îndeaproape cu organizațiile persoanelor cu dizabilități și care implică în mod activ organizațiile persoanelor cu dizabilități în luarea deciziilor publice pun în

¹² Comentariul general nr. 12, al. 133.

¹³ A se vedea Rezoluția Adunării Generale 53/144, anexa.

aplicare și dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa pe deplin și efectiv la viața publică și politică, inclusiv dreptul de a vota și de a candida în alegeri (articolul 29 al Convenției).

31. Participarea completă și eficientă implică includerea persoanelor cu dizabilități în diferite organisme decizionale, atât la nivel local, regional, național și internațional, cât și în cadrul instituțiilor naționale pentru drepturile omului, al comitetelor ad-hoc, al consiliilor și al organizațiilor regionale sau municipale. Statele părți ar trebui să recunoască în legislația și practica lor că toate persoanele cu dizabilități pot fi numite sau alese în orice organ reprezentativ: de exemplu, asigurarea numirii persoanelor cu dizabilități în consiliile pentru persoane cu dizabilități la nivel municipal sau ca titulari ai unei funcții speciale pentru drepturile persoanelor cu dizabilități în componența instituțiilor naționale pentru drepturile omului.

32. Statele părți ar trebui să consolideze participarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități la nivel internațional, de exemplu la forumul politic la nivel înalt privind dezvoltarea durabilă și la mecanismele regionale și universale din domeniul drepturilor omului. Participarea persoanelor cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, va avea astfel ca urmare o eficiență sporită și utilizarea în condiții de egalitate a resurselor publice, ceea ce va duce la rezultate mai bune pentru aceste persoane și comunitățile lor.

33. Participarea completă și eficientă poate fi, de asemenea, un instrument transformator pentru schimbarea socială și poate promova acțiunea și emanciparea indivizilor. Implicarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități în toate formele de luare a deciziilor consolidează abilitatea acestor persoane de a promova și negocia și le permite să-și exprime opiniile mai mult, să-și realizeze aspirațiile și să-și întărească vocile, fie ele la unison sau disonante. Statele părți ar trebui să asigure participarea deplină și eficientă a persoanelor cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, ca o măsură de realizare a includerii lor în societate și de combatere a discriminării împotriva acestora. Statele părți care asigură o participare completă și eficientă și conlucrează cu organizații ale persoanelor cu dizabilități îmbunătățesc transparența și responsabilitatea, făcându-le să răspundă la cerințele acestor

persoane.¹⁴

D. Articolul 33: implicarea societății civile în implementarea și monitorizarea la nivel național

34. Articolul 33 al Convenției stabilește mecanismele naționale de implementare și cadrele de monitorizare independente și prevede participarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități la acestea. Articolul 33 trebuie citit și înțeles ca suplimentând articolul 4 (3).

35. Articolul 33 (1) cere statelor părți să stabilească unul sau mai multe puncte focale și/sau mecanisme de coordonare pentru a asigura punerea în aplicare a Convenției și pentru a facilita acțiunile aferente. Comitetul recomandă ca punctele focale ale statelor părți și/sau mecanismele de coordonare să includă reprezentanții organizațiilor persoanelor cu dizabilități și de asemenea recomandă proceduri oficiale de angajare și de legătură cu astfel de organizații în procesele de consultare legate de Convenție.

36. În conformitate cu articolul 33 (2), Comitetul a recunoscut importanța înființării, menținerii și promovării unor cadre de monitorizare independente, inclusiv instituțiile naționale pentru drepturile omului, în toate etapele procesului de monitorizare.¹⁵ Aceste instituții joacă un rol-cheie în procesul de monitorizare a Convenției, în promovarea respectării ei la nivel național și în facilitarea acțiunilor coordonate ale actorilor naționali, inclusiv instituțiile statului și ale societății civile, de protejare și promovare a drepturilor omului.

37. Articolul 33 (3) subliniază obligația statelor părți de a se asigura că societatea civilă este implicată și poate participa la cadrul independent de monitorizare stabilit în conformitate cu Convenția. Implicarea societății civile ar trebui să includă persoanele cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative.

38. Statele părți ar trebui să se asigure că structurile de monitorizare independente permit, facilitează și asigură implicarea activă a organizațiilor persoanelor cu dizabilități în astfel de structuri și procese prin mecanisme formale,

¹⁴ A/HRC/31/62, al. 1–3.

¹⁵ CRPD/C/GBR/CO/1, al. 7 și 37; CRPD/C/BIH/CO/1, al. 58; CRPD/C/ARE/CO/1, al. 61; și CRPD/C/SRB/CO/1, al. 67.

asigurându-se că vocile lor sunt auzite și recunoscute în rapoartele lor și în analiza efectuată. Incluziunea organizațiilor persoanelor cu dizabilități în structura independentă de monitorizare și activitatea acestora poate lua mai multe forme, de exemplu, prin ocuparea unor poziții în consiliile de administrație sau în organele consultative ale structurilor independente de monitorizare.

39. Articolul 33 (3) implică faptul că statele părți trebuie să sprijine și să finanțeze consolidarea capacității în cadrul societății civile, în special a organizațiilor persoanelor cu dizabilități, pentru a asigura participarea lor efectivă la procesele structurilor independente de monitorizare. Organizațiile persoanelor cu dizabilități ar trebui să dispună de resurse adecvate, inclusiv de sprijin prin finanțare independentă și autogestionată, să participe la structurile de monitorizare independente și să se asigure că sunt îndeplinite cerințele de adaptare rezonabilă și accesibilitate pentru calitatea de membru. Sprijinul și finanțarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități în legătură cu articolul 33 (3) completează obligațiile statelor părți în temeiul articolului 4 (3) din Convenție și nu le exclud.

40. Atât Convenția, cât și strategiile de implementare a acesteia trebuie să fie traduse, să fie accesibile și să fie puse la dispoziția persoanelor care acoperă o mare varietate de deficiențe. Statele părți ar trebui să ofere persoanelor cu dizabilități accesul la informații care să le permită să înțeleagă și să evalueze problemele în procesul de luare a deciziilor și să exprime puncte de vedere semnificative.

41. Pentru a pune în aplicare articolul 33 (3), statele părți ar trebui să se asigure că organizațiile persoanelor cu dizabilități au un acces facil la punctele focale din cadrul guvernului și/sau mecanismului de coordonare.

III. Obligațiile statelor părți

42. În observațiile sale finale, Comitetul a reamintit statelor părți obligația lor de a se consulta în mod atent și în timp util cu persoanele cu dizabilități prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, inclusiv cele care reprezintă femeile și copiii cu dizabilități, în elaborarea și punerea în aplicare a legislației și a politicilor de punere în aplicare a Convenției și în alte procese decizionale.

43. Statele părți au obligația de a asigura

transparența proceselor de consultare, furnizarea de informații adecvate și accesibile și implicarea din timp și continuă. Statele părți nu ar trebui să ascundă informații, să condiționeze sau să împiedice organizațiile persoanelor cu dizabilități să-și exprime liber opiniile în cadrul consultărilor și al proceselor decizionale. Aceasta include atât organizațiile înregistrate, cât și cele neînregistrate, în conformitate cu dreptul la libertatea de asociere, care ar trebui să fie prevăzut de lege și să protejeze în mod egal și asociațiile care nu sunt înregistrate.¹⁶

44. Statele părți nu ar trebui să impună ca o organizație a persoanelor cu dizabilități să fie înregistrată ca o condiție prealabilă pentru participarea la procese largi de consultare. Pe de altă parte, acestea ar trebui să se asigure că organizațiile persoanelor cu dizabilități se pot înregistra și își exercită dreptul de participare în temeiul articolului 4 (3) și al articolului 33 (3), oferind sisteme de înregistrare gratuite și accesibile și facilitând înregistrarea acestor organizații.¹⁷

45. Statele părți trebuie să asigure accesul persoanelor cu dizabilități la toate facilitățile și procedurile legate de luarea deciziilor publice și de consultare. Statele părți trebuie să ia măsurile adecvate pentru a oferi persoanelor cu dizabilități, inclusiv celor cu autism, accesul la mediul fizic, prin aceasta înțelegând clădirile, transportul, educația, informarea și comunicarea în limba proprie, inclusiv noile tehnologii și sisteme ale informației, paginile de internet ale organismelor publice și alte facilități și servicii deschise sau furnizate publicului, atât în mediul urban, cât și în cel rural. De asemenea, statele părți trebuie să se asigure că procesele de consultare sunt accesibile – de exemplu, prin furnizarea de interpreți în limbajul semnelor, Braille și Easy Read* – și trebuie să ofere sprijin, finanțare și adaptare rezonabilă, după

¹⁶ A/HRC/31/62, al. 45; și A/HRC/20/27, al. 56.

¹⁷ A/HRC/31/62, al. 40.

* Easy Read (=ușor de citit, în limba engleză) este o metodă de prezentare a unui text în formă scrisă astfel încât să fie ușor de înțeles de persoanele care întâmpină dificultăți la citit. De regulă, Easy Read folosește propoziții de 10 până la cel mult 15 cuvinte, iar fiecare propoziție trebuie să conțină doar o singură idee și un singur verb. Verbele se folosesc la diateza activă în locul diatezei pasive. În cadrul conceptului Easy Read, textul este astfel redactat încât să exprime ideile printr-un număr mic de cuvinte simple, iar cuvintele sau ideile dificile sunt explicate fiecare într-o propoziție separată.

caz și la cerere,¹⁸ pentru a asigura participarea reprezentanților tuturor persoanelor cu dizabilități în procesele de consultare, așa cum sunt definite în al. 11, 12 și 50.

46. Organizațiile persoanelor cu deficiențe senzoriale și intelectuale, inclusiv organizațiile axate pe autoreprezentare și organizațiile persoanelor cu dizabilități psihosociale ar trebui să primească asistenți în timpul întrunirii și persoane de sprijin, informații în formate accesibile (cum ar fi limbajul simplu, Easy Read, sisteme de comunicare alternativă și augmentativă și pictograme), interpretarea limbajului semnelor, interpreți-ghizi pentru persoanele cu surdocecitate și/sau subtitrarea în timpul dezbaterilor publice.¹⁹ De asemenea, statele părți ar trebui să aloce resurse financiare pentru acoperirea cheltuielilor legate de procesele de consultare pentru reprezentanții organizațiilor persoanelor cu dizabilități, inclusiv cheltuielile de transport și alte cheltuieli necesare pentru a participa la ședințe și la briefingurile tehnice.

47. Consultările cu organizațiile persoanelor cu dizabilități trebuie să se caracterizeze prin transparență, respect reciproc, dialog semnificativ și un obiectiv sincer pentru a ajunge la un acord colectiv privind procedurile care să răspundă diversității persoanelor cu dizabilități. Astfel de procese ar trebui să permită termene rezonabile și realiste, ținând seama de natura organizațiilor persoanelor cu dizabilități, care depind adesea de munca „voluntarilor”. Statele părți ar trebui să efectueze evaluări periodice ale funcționării mecanismelor de participare și de consultare, cu implicarea activă a organizațiilor persoanelor cu dizabilități.²⁰

48. Punctelor de vedere ale persoanelor cu dizabilități, exprimate prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, trebuie să li se acorde importanța cuvenită. Statele părți trebuie să garanteze că acestea nu sunt audiate doar ca o simplă formalitate sau ca o abordare pur simbolică a consultării.²¹ Statele părți trebuie să țină cont de rezultatele acestor consultări și să le

reflece în deciziile adoptate,²² informând în mod corespunzător participanții cu privire la rezultatul procesului.²³

49. Statele părți, consultând îndeaproape și în mod eficient și implicând activ organizațiile persoanelor cu dizabilități, trebuie să instituie mecanisme și proceduri adecvate și transparente, pe diferitele sfere de activitate și niveluri ale guvernului, care să ia în considerare în mod explicit opiniile acestor organizații atunci când motivează o decizie publică.

50. Statele părți trebuie să asigure consultarea strânsă și implicarea activă a organizațiilor persoanelor cu dizabilități care reprezintă toate persoanele cu dizabilități, incluzând, dar fără a se limita la acestea, femeile, persoanele în vârstă, copiii, cei care necesită un nivel ridicat de sprijin,²⁴ victimele minelor terestre, migranții, refugiații, solicitanții de azil, persoanele strămutate intern, persoanele fără documente și persoanele apatride, persoanele cu tulburări psihosociale reale sau percepute, persoanele cu dizabilități intelectuale, persoanele cu neurodiversitate, inclusiv persoanele cu autism sau demență, persoanele cu albinism, afecțiuni fizice permanente, și persoanele cu deficiențe de vedere și persoanele cu afecțiuni precum surzenia, surdocecitatea sau altfel de afecțiuni ale auzului și/sau cei care trăiesc cu HIV/SIDA. Obligația statelor părți de a implica organizații ale persoanelor cu dizabilități cuprinde, de asemenea, persoanele cu dizabilități cu o orientare sexuală specifică și/sau identitate de gen, persoanele intersex cu dizabilități și persoanele cu dizabilități aparținând popoarelor indigene, minorităților naționale, etnice, religioase sau lingvistice și cele care trăiesc în zonele rurale.

51. Statele părți trebuie să interzică discriminarea și alte practici ale terților, cum ar fi furnizorii de servicii, care interferează direct sau indirect cu dreptul persoanelor cu dizabilități de a fi consultate îndeaproape și de a participa activ la procesele de luare a deciziilor legate de Convenție.

52. Statele părți trebuie să adopte și să pună în aplicare legi și politici pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități își pot exercita dreptul

¹⁸ Comentariul general nr. 6 (2018) privind egalitatea și nediscriminarea, al. 23 și 40.

¹⁹ A/HRC/31/62, al. 75-77.

²⁰ Ibid, al. 78-80.

²¹ Comitetul pentru drepturile copilului, Comentariul general nr. 12, al. 132.

²² CRPD/C/COL/CO/1, al. 11 (a).

²³ Comitetul pentru drepturile copilului, Comentariul general nr. 12, al. 45.

²⁴ CRPD/C/ARM/CO/1, al. 6 (a).

de a fi consultate și nu sunt împiedicate de către alte persoane să se implice. Aceste măsuri includ creșterea gradului de conștientizare a membrilor familiei, a furnizorilor de servicii și a angajaților publici cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități de a participa la viața publică și politică. Statele părți trebuie să instituie mecanisme de denunțare a conflictelor de interese ale reprezentanților organizațiilor persoanelor cu dizabilități sau ale altor părți interesate, pentru a preveni impactul lor negativ asupra autonomiei, voinței și preferințelor persoanelor cu dizabilități.

53. Pentru a-și îndeplini obligațiile care le revin în temeiul articolului 4 (3), statele părți trebuie să adopte cadre și proceduri juridice și de reglementare pentru a asigura implicarea deplină și egală a persoanelor cu dizabilități prin intermediul organizațiilor lor reprezentative în procesele decizionale și în elaborarea legislației și a politicilor privind problemele legate de persoanele cu dizabilități, inclusiv legislația, politicile, strategiile și planurile de acțiune în materie de dizabilități. Statele părți trebuie să adopte dispoziții care să permită organizațiilor persoanelor cu dizabilități locuri, de exemplu, în comisii permanente și/sau grupuri de lucru temporare, acordându-le dreptul de a desemna membri executivi ai acestor organe.

54. Statele părți trebuie să stabilească și să reglementeze procedurile oficiale de consultare, inclusiv planificarea anchetelor, întâlnirilor și a altor metode, stabilind termene adecvate, angrenarea timpurie a organizațiilor persoanelor cu dizabilități și difuzarea prealabilă, la timp și largă a informațiilor relevante pentru fiecare proces. Statele părți trebuie, prin consultare cu organizațiile persoanelor cu dizabilități, să creeze instrumente online accesibile pentru consultări și/sau să furnizeze metode alternative de consultare în formate digitale accesibile. Pentru a se asigura că nimeni nu este lăsat în urmă în ceea ce privește procesele de consultare, statele părți trebuie să numească persoane care au rolul de a urmări participarea, observând dacă există grupuri slab reprezentate și asigurând îndeplinirea cerințelor de accesibilitate și de adaptare rezonabilă. În mod similar, acestea trebuie să se asigure că sunt implicate și consultate organizațiile persoanelor cu dizabilități reprezentând toate aceste grupuri, inclusiv prin furnizarea de informații privind cerințele de adaptare rezonabilă și de

accesibilitate.

55. Statele părți trebuie să aibă în vedere și consultarea și antrenarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități atunci când întreprind studii și analize pregătitoare în vederea elaborării politicilor. Forumurile și procesele publice de revizuire a propunerilor de politici trebuie să fie pe deplin accesibile persoanelor cu dizabilități pentru ca acestea să poată participa.

56. Statele părți trebuie să se asigure că participarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități în cadrul proceselor de monitorizare, prin intermediul unor cadre de monitorizare independente, are la bază proceduri clare, o etapizare adecvată și punerea prealabilă la dispoziție a informațiilor relevante. Sistemele de monitorizare și de evaluare trebuie să examineze gradul de angajare a organizațiilor persoanelor cu dizabilități în toate politicile și programele și să asigure tratarea cu prioritate a punctelor de vedere ale acestor persoane. Pentru a-și îndeplini responsabilitatea principală de a furniza servicii, statele părți ar trebui să caute să încheie parteneriate cu organizațiile persoanelor cu dizabilități pentru a obține părerile a înșiși utilizatorilor serviciilor.²⁵

57. Statele părți ar trebui să încurajeze, de preferință, crearea unei coaliții reprezentative unice, unitare și diversificate a organizațiilor persoanelor cu dizabilități care să includă toate categoriile de dizabilități și să respecte diversitatea și paritatea acestora și să asigure implicarea și participarea lor la monitorizarea Convenției la nivel național. Organizațiile societății civile, în general, nu pot reprezenta organizațiile persoanelor cu dizabilități și nici nu pot reproduce activitatea acestora.²⁶

58. Promovarea susținerii cauzei proprii și a abilitării persoanelor cu dizabilități sunt componente esențiale ale participării lor la treburile publice; acestea cer dezvoltarea abilităților tehnice, administrative și de comunicare și facilitarea accesului la informații și instrumente privind drepturile, legislația și elaborarea politicilor.

59. Barierele cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în accesarea educației incluzive le compromit șansele și le subminează capacitatea de a fi implicate în luarea deciziilor publice, care, la rândul lor, au un impact negativ asupra

²⁵ A/71/314, al. 65–66.

²⁶ CRPD/C/ESP/CO/1, al. 6; și CRPD/C/NZL/CO/1, al. 4.

capacității instituționale a organizațiilor lor. Barierele în calea accesului la transportul public, lipsa adaptărilor rezonabile și veniturile scăzute sau insuficiente și șomajul în rândul persoanelor cu dizabilități limitează, de asemenea, capacitatea acestor persoane de a se angaja în activități ale societății civile.

60. Statele părți ar trebui să consolideze capacitatea organizațiilor persoanelor cu dizabilități de a participa la toate etapele de elaborare a politicilor prin asigurarea formării capacităților și a perfecționării privind modelul dizabilității perceput prin prisma drepturilor omului, inclusiv prin finanțare independentă. Statele părți ar trebui să sprijine, de asemenea, persoanele cu dizabilități și organizațiile lor reprezentative în dezvoltarea competențelor, cunoștințelor și deprinderilor necesare pentru a promova în mod independent participarea lor deplină și efectivă în societate și pentru dezvoltarea unor principii mai puternice de guvernare democratică, cum ar fi respectarea drepturilor omului, statul de drept, transparența, responsabilitatea, pluralismul și participarea. În plus, statele părți ar trebui să ofere îndrumări cu privire la modul de accesare a finanțării și diversificarea surselor de sprijin.²⁷

61. Statele părți trebuie să se asigure că organizațiile persoanelor cu dizabilități se pot înregistra ușor și liber și pot căuta și asigura fonduri și resurse de la donatori naționali și internaționali, inclusiv persoane fizice, companii private, toate fundațiile publice și private, organizațiile societății civile, și organizațiile de stat, regionale și internaționale.²⁸ Comitetul recomandă statelor părți să adopte criterii de alocare a fondurilor pentru consultare, inclusiv prin:

(a) furnizarea de fonduri direct organizațiilor persoanelor cu dizabilități, evitând intermedierea terților;

(b) Orientarea resurselor cu precădere către acele organizații ale persoanelor cu dizabilități care se concentrează în primul rând pe promovarea drepturilor ce vizează dizabilitatea;

(c) Alocarea de fonduri specifice organizațiilor femeilor cu dizabilități și copiilor cu dizabilități pentru a permite participarea lor deplină și efectivă la procesul de schițare, elaborare și implementare a legilor și politicilor

precum și la monitorizare;²⁹

(d) Distribuirea fondurilor în condiții de egalitate între diferite organizații ale persoanelor cu dizabilități, inclusiv finanțarea instituțională centrală durabilă, în loc să se limiteze la finanțarea pe proiecte;

(e) Asigurarea autonomiei organizațiilor persoanelor cu dizabilități în stabilirea agendei lor de promovare, în ciuda finanțării primite;

(f) Înțelegerea deosebirii dintre finanțarea destinată funcționării organizațiilor persoanelor cu dizabilități și cea destinată proiectelor desfășurate de astfel de organizații;

(g) Asigurarea finanțării tuturor organizațiilor persoanelor cu dizabilități, inclusiv a organizațiilor care se autopromovează și/sau a celor care nu au obținut un statut juridic din cauza legilor care neagă capacitatea juridică a membrilor lor și împiedică înregistrarea organizațiilor respective;

(h) Adoptarea și punerea în practică a proceselor de aplicare a finanțării în formate accesibile.

62. Statele părți ar trebui să asigure accesul organizațiilor persoanelor cu dizabilități la fondurile naționale pentru a-și susține activitățile în vederea evitării situațiilor în care trebuie să se bazeze numai pe surse externe, ceea ce le-ar limita capacitatea de a stabili structuri organizatorice viabile.³⁰ Organizațiile persoanelor cu dizabilități care beneficiază de sprijin din resursele financiare publice și private, completate de cotizațiile de membru, sunt mai în măsură să asigure participarea persoanelor cu dizabilități la toate formele de luare a deciziilor politice și administrative, să le acorde sprijin și să creeze și să execute activități individuale și diferite activități sociale în grup.

63. Statele părți trebuie să garanteze o finanțare adecvată și suficientă pentru organizațiile persoanelor cu dizabilități, prin crearea unui mecanism formal, recunoscut din punct de vedere legal, de exemplu fonduri fiduciare la nivel național și internațional.

64. Statele părți trebuie să mărească resursele publice pentru înființarea și consolidarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități care reprezintă toate tipurile de deficiențe. Ele ar trebui, de asemenea, să garanteze accesul acestora la finanțare națională, inclusiv prin

²⁷ A/HRC/31/62, al. 47–50.

²⁸ A/HRC/20/27, al. 67–68.

²⁹ CRPD/C/1/Rev.1, anexa.

³⁰ A/71/314, al. 65–66.

scutiri de taxe, precum și prin fonduri obținute prin loteria națională.³¹ Statele părți ar trebui să promoveze și să faciliteze accesul organizațiilor persoanelor cu dizabilități la finanțarea externă, ca parte a cooperării internaționale și a ajutorului pentru dezvoltare, inclusiv la nivel regional, în condiții de egalitate cu alte organizații neguvernamentale pentru drepturile omului.

65. Statele părți ar trebui să dezvolte mecanisme și proceduri puternice care să asigure sancțiuni eficiente pentru nerespectarea obligațiilor prevăzute la articolul 4 (3) și articolul 33 (3). Respectarea trebuie să fie monitorizată de organisme independente, de exemplu biroul ombudsmanului sau o comisie parlamentară, care au autoritatea de a iniția investigații și de a trage la răspundere autoritățile responsabile. În același timp, organizațiile persoanelor cu dizabilități ar trebui să aibă posibilitatea de a iniția acțiuni în justiție împotriva entităților atunci când constată că acestea din urmă nu au respectat articolul 4 (3) și articolul 33 (3).³² Aceste mecanisme ar trebui să facă parte din cadrele juridice care reglementează consultarea și implicarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități și legislația națională anti-discriminare,³³ la toate nivelurile de luare a deciziilor.

66. Statele părți ar trebui să recunoască valabilitatea căilor de atac prevăzute de lege, inclusiv a celor de natură colectivă, sau a plângerilor penale colective pentru a asigura respectarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a participa la treburile publice. Autoritățile publice pot contribui în mod semnificativ la garantarea efectivă a accesului persoanelor cu dizabilități la justiție în situații care le afectează în mod negativ drepturile.³⁴ Căile de atac eficiente ar putea include: (a) suspendarea procedurii; (b) revenirea la o etapă anterioară a procedurii pentru a asigura consultarea și implicarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități; (c) întârzierea punerii în aplicare a deciziei până când au loc consultări adecvate; sau (d) anularea totală sau parțială a deciziei, pe baza nerespectării articolului 4 (3) și a articolului 33 (3).

³¹ A/59/401, al. 82 (l) și (t); și A/HRC/31/62, al. 51–54.

³² A/71/314, al. 68–69.

³³ Comentariul general nr. 6, al. 72.

³⁴ *Ibid.*, al. 73 (h).

IV. Relația cu alte prevederi ale Convenției

67. Articolul 3 identifică un set de principii generale care ghidează interpretarea și punerea în aplicare a Convenției. Printre acestea se numără „participarea și integrarea completă și efectivă în societate”, ceea ce înseamnă că participarea persoanelor cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, străbate întregul text și se aplică întregii Convenții.³⁵

68. Ca parte a obligațiilor generale ale statelor părți, articolul 4 (3) se aplică întregii Convenții și este semnificativ pentru punerea în aplicare a tuturor obligațiilor sale.

69. Alineatele (1), (2) și (5) ale articolului 4 sunt de o importanță majoră în aplicarea alineatului 3 al aceluiași articol, deoarece includ obligațiile primare ale statelor părți, care se extind către toate părțile componente ale statelor federale, fără limitări sau excepții, în ceea ce privește înființarea structurilor și a cadrelor necesare și luarea de măsuri pentru a se conforma Convenției.

70. Așa cum prevede articolul 5, ar trebui să se adopte și să se monitorizeze politici de promovare a egalității și nediscriminării persoanelor cu dizabilități, în conformitate cu articolul 4 (3) și articolul 33 (3).³⁶ Consultarea strânsă și implicarea activă a organizațiilor persoanelor cu dizabilități, care reprezintă diversitatea societății, reprezintă o componentă esențială pentru succesul adoptării și monitorizării cadrelor juridice și a materialelor orientative pentru promovarea egalității în fapt și incluzive, inclusiv a adoptării unor măsuri de acțiune afirmativă.

71. Procedurile de consultare nu trebuie să excludă persoanele cu dizabilități și nici să facă discriminări pe motiv de dizabilitate. Procedurile și materialele asociate ar trebui să includă persoanele cu dizabilități și să le fie accesibile și de asemenea să includă termene și asistență tehnică pentru implicare în procesele de consultare încă din primele faze ale acestora. În toate procesele de dialog și consultare ar trebui să se asigure întotdeauna o adaptare

³⁵ Biroul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului, Monitorizarea Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități: Îndrumări pentru monitorizarea drepturilor omului, Seria Pregătire Profesională nr. 17 (New York și Geneva, 2010).

³⁶ A se vedea Comentariul general nr. 6.

rezonabilă, iar legislația și politicile vizând adaptarea rezonabilă trebuie dezvoltate în strânsă colaborare cu organizațiile persoanelor cu dizabilități și cu implicarea activă a acestora.

72. Articolul 6 al Convenției cere măsuri care să asigure dezvoltarea, promovarea și emanciparea deplină a femeilor și fetelor cu dizabilități. Statele părți ar trebui să încurajeze și să faciliteze înființarea organizațiilor femeilor și fetelor cu dizabilități, ca mecanism care să le permită participarea la viața publică, în condiții de egalitate cu bărbații cu dizabilități, prin intermediul propriilor organizații. Statele părți ar trebui să recunoască dreptul femeilor cu dizabilități de a se reprezenta și de a se organiza și să faciliteze implicarea lor efectivă în consultări strânse în conformitate cu articolul 4 (3) și articolul 33 (3). Femeile și fetele cu dizabilități ar trebui, de asemenea, să fie incluse în condiții de egalitate în toate ramurile și organismele cadrului de punere în aplicare și de monitorizare independentă. Toate organismele, mecanismele și procedurile de consultare trebuie să fie specifice pentru dizabilitatea respectivă, incluzive și să asigure egalitatea de gen.

73. Femeile cu dizabilități ar trebui să facă parte din conducerea organizațiilor persoanelor cu dizabilități în condiții de egalitate cu bărbații cu dizabilități și să li se ofere spațiu și atribuții în cadrul organizațiilor umbrelă ale persoanelor cu dizabilități prin reprezentare paritară, în comitetele femeilor, în programele de emancipare etc. Statele părți ar trebui să asigure participarea femeilor cu dizabilități, inclusiv a femeilor care sunt sub orice formă de tutelă sau instituționalizate, ca o condiție prealabilă pentru conceperea, implementarea și monitorizarea tuturor măsurilor care au impact asupra vieții lor. Femeile cu dizabilități ar trebui să poată participa la procesele decizionale care abordează aspecte care au un impact exclusiv sau disproporționat asupra lor, precum și asupra drepturilor femeilor și a politicilor privind egalitatea de gen în general, de exemplu, politicile privind sănătatea și drepturile sexuale și reproductive și toate formele de violență împotriva femeilor pe criterii de gen.

74. Articolele 4 (3) și 33 (3) sunt fundamentale în punerea în aplicare a drepturilor copiilor cu dizabilități, așa cum se menționează în articolul 7. Statele părți ar trebui

să ia măsuri pentru a asigura participarea și implicarea activă a copiilor cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, în toate aspectele legate de planificarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea legislației, politicilor, serviciilor și programelor relevante care le afectează viața, la școală și la nivel comunitar, local, național și internațional. Scopul participării este emanciparea copiilor cu dizabilități și recunoașterea de către cei în grija cărora se află a faptului că aceștia sunt titulari de drepturi care pot juca un rol activ în comunitățile lor și, în sens mai larg, în societate. Acest lucru are loc la diferite niveluri, începând cu recunoașterea dreptului de a fi ascultat, și avansând până la angajarea activă în realizarea propriilor drepturi.³⁷

75. Statele părți trebuie să sprijine copiii cu dizabilități în luarea deciziilor, printre altele punându-le la dispoziție și creând condiții pentru folosirea oricărui mod de comunicare necesar pentru a facilita exprimarea opiniilor lor,³⁸ inclusiv prin informații pe înțelesul copiilor și sprijin adecvat pentru autopromovare, precum și să asigure o pregătire profesională adecvată pentru toți cei care lucrează cu și pentru acești copii.³⁹ Statele părți ar trebui, de asemenea, să asigure asistență și proceduri adecvate dizabilității și vârstei, precum și sprijin pentru copiii cu dizabilități. Participarea organizațiilor lor ar trebui considerată indispensabilă în cadrul consultărilor care abordează aspecte specifice care le privesc, iar opiniile acestora ar trebui să beneficieze de o pondere corespunzătoare, în funcție de vârstă și maturitate.

76. Articolul 4 (3) are o importanță deosebită în sensibilizarea opiniei publice (art. 8). Comitetul reamintește recomandările adresate statelor părți de a pune în aplicare, cu participarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități, programe sistematice de sensibilizare, inclusiv campanii mediatice prin posturi de radio publice și programe de

³⁷ Fondul Națiunilor Unite pentru Copii, „Cadrul conceptual pentru monitorizarea rezultatelor participării adolescenților” (martie 2018). Se poate accesa la: www.unicef.org/adolescence/files/Conceptual_Framework_for_Measuring_Outcomes_of_Adolescent_Participation_March_2018.pdf.

³⁸ Comitetul pentru drepturile copilului, Comentariul general nr. 12, al. 21.

³⁹ *Ibid.*, al. 16, 25 și 48.

televiziune, care să vizeze prezentarea persoanelor cu dizabilități în întreaga lor diversitate ca titulari de drepturi.⁴⁰ Campaniile de sensibilizare și programele de formare destinate tuturor funcționarilor din sectorul public trebuie să fie în conformitate cu principiile Convenției și să se bazeze pe modelul dizabilității din perspectiva drepturilor omului pentru a depăși stereotipurile legate de gen și dizabilități în societate.

77. Pentru ca organizațiile persoanelor cu dizabilități să poată participa în mod corespunzător la procesele de consultare și monitorizare ale Convenției, este esențial să existe accesibilitate optimă la proceduri, mecanisme, informații și comunicare, la facilități și clădiri, inclusiv la adaptare rezonabilă. Statele părți ar trebui să dezvolte, să adopte și să pună în aplicare standardele internaționale de accesibilitate precum și procesul de design universal, de exemplu în domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor,⁴¹ pentru a asigura consultarea strânsă și implicarea activă a organizațiilor persoanelor cu dizabilități.⁴²

78. În situații de risc și urgențe umanitare (articolul 11), este important ca statele părți și actorii umanitari să asigure participarea activă și coordonarea și consultarea semnificativă cu organizațiile persoanelor cu dizabilități, inclusiv cele de la toate nivelurile reprezentând femei, bărbați și copii cu dizabilități de toate vârstele. Aceasta necesită implicarea activă a organizațiilor persoanelor cu dizabilități în elaborarea, implementarea și monitorizarea legislației și politicilor de urgență și stabilirea priorităților pentru distribuirea ajutorului, în conformitate cu articolul 4 (3). Statele părți ar trebui să promoveze înființarea de organizații ale persoanelor strămutate în interior sau ale refugiaților cu dizabilități care să-și poată promova drepturile în orice situație de risc, inclusiv în timpul conflictelor armate.

79. Recunoașterea egală în fața legii (articolul 12) asigură că toate persoanele cu dizabilități au dreptul să-și exercite capacitatea juridică deplină și au drepturi egale de a alege și de a controla deciziile care le afectează.

⁴⁰ CRPD/C/MDA/CO/1, al. 19; CRPD/C/AZE/CO/1, al. 21; și CRPD/C/TUN/CO/1, al. 21.

⁴¹ Comentariul general nr. 2 (2014) cu privire la accesibilitate, al. 5-7 și 30.

⁴² *Ibid.*, al. 16, 25 și 48.

Recunoașterea egală în fața legii este o condiție prealabilă pentru consultările directe și eficiente și pentru implicarea persoanelor cu dizabilități în elaborarea și implementarea legislației și a politicilor de punere în aplicare a Convenției. Comitetul recomandă ca nerespectarea articolului 12 să nu împiedice în niciun caz aplicarea incluzivă a articolului 4 (3) și a articolului 33 (3). Legile și politicile ar trebui modificate pentru a aborda această barieră în calea participării pe baza negării capacității juridice.

80. Comitetul reamintește Comentariul său general nr. 1 (2014) privind recunoașterea egală în fața legii, în care precizează că capacitatea juridică este cheia pentru accesul la o participare deplină și efectivă în societate și în procesele de luare a deciziilor și ar trebui garantată tuturor persoanelor cu dizabilități, inclusiv persoanelor cu dizabilități intelectuale, persoanelor cu autism și persoanelor cu tulburări psihosociale reale sau percepute, precum și copiilor cu dizabilități prin intermediul organizațiilor lor. Statele părți ar trebui să asigure existența unor modalități de luare asistată a deciziilor pentru a permite participarea la elaborarea politicilor și la consultări respectând totodată autonomia, voința și preferințele persoanei.

81. Dreptul persoanelor cu dizabilități de a avea acces la justiție (articolul 13) implică faptul că persoanele cu dizabilități au dreptul de a participa în condiții de egalitate cu ceilalți în sistemul justiției în ansamblu. Această participare ia multe forme și include persoanele cu dizabilități care au calitatea, de exemplu, de reclamant, de victime, de inculpați, de judecători, de juriști și avocați, ca parte a sistemului democratic care contribuie la buna guvernare.⁴³ Consultarea strânsă cu persoanele cu dizabilități prin intermediul organizațiilor lor reprezentative este esențială în toate procesele de adoptare și/sau modificare a legilor, reglementărilor, politicilor și programelor care vizează participarea acestor persoane la sistemul de justiție.

82. Pentru a preveni toate formele de exploatare, violență și abuz (art.16), statele părți trebuie să se asigure că toate facilitățile și programele destinate persoanelor cu dizabilități sunt monitorizate efectiv de către autoritățile

⁴³ *Beasley v. Australia* (CRPD/C/15/D/11/2013), al. 8.9; și *Lockrey v. Australia* (CRPD/C/15/D/13/2013), al. 8.9.

independente. Comitetul a observat că încălcările drepturilor persoanelor cu dizabilități continuă să se producă în unitățile care „oferă servicii” persoanelor cu dizabilități, cum ar fi instituțiile psihiatrice și/sau rezidențiale. În conformitate cu articolul 33 (3), aceasta înseamnă că, indiferent dacă autoritatea independentă de monitorizare, care este mandatată conform prevederilor articolului 16 (3), coincide cu cadrul independent de monitorizare prevăzut la articolul 33 (2), societatea civilă, inclusiv organizațiile persoanelor cu dizabilități, ar trebui să se implice activ în monitorizarea acestor facilități și servicii.

83. Reamintind Comentariul său general nr. 5 (2017) despre viața independentă și despre includerea în comunitate, consultările cu și implicarea activă a persoanelor cu dizabilități prin intermediul organizațiilor lor reprezentative sunt esențiale pentru adoptarea tuturor planurilor și strategiilor și pentru continuarea și monitorizarea aplicării dreptului la viață independentă și la includerea în comunitate (art. 19). Implicarea și consultarea activă la toate nivelurile în procesul de luare a deciziilor ar trebui să includă toate persoanele cu dizabilități. Persoanele cu dizabilități, inclusiv cele care trăiesc în prezent în instituții, ar trebui să fie implicate în planificarea, implementarea și monitorizarea strategiilor de dezinstituționalizare și în dezvoltarea serviciilor de sprijin, în mod deosebit cele adresate acelor persoane.⁴⁴

84. Accesul la informație (art. 21) este necesar pentru ca organizațiile persoanelor cu dizabilități să fie implicate și să participe pe deplin și să-și exprime liber opiniile în procesul de monitorizare. Astfel de organizații trebuie să primească informațiile în formate accesibile, inclusiv formate digitale, și tehnologii adecvate tuturor formelor de dizabilități, în timp util și fără costuri suplimentare. Aceasta include folosirea limbajelor semnelor, Easy Read, limbaj simplu și Braille, comunicare augmentativă și alternativă și toate celelalte mijloace moduri și formate de comunicare accesibile, alese de persoanele cu dizabilități în interacțiunile oficiale. Cu suficient timp înainte de orice consultare, ar trebui să fie puse la

⁴⁴ Comentariul general nr. 5 (2017) cu privire la viața independentă și includerea în comunitate, al. 71.

dispoziție toate informațiile relevante, inclusiv informațiile specifice, bugetare, statistice și alte informații relevante necesare pentru obținerea unui aviz informat.

85. Pentru a asigura dreptul la educație incluzivă (art. 24), în conformitate cu Comentariul general al Comitetului nr. 4 (2016) privind dreptul la educație incluzivă, statele părți ar trebui să se consulte și să implice în mod activ persoanele cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, în toate aspectele legate de planificarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea politicilor și legislației privind educația incluzivă.⁴⁵ Educația incluzivă este esențială pentru participarea persoanelor cu dizabilități, așa cum este descris în articolele 4 (3) și 33 (3). Educația permite oamenilor să înflorească și crește probabilitatea de participare în societate, care este necesară pentru a asigura implementarea și monitorizarea Convenției. Statele părți ar trebui să se asigure că instituțiile de învățământ publice și private se consultă cu persoanele cu dizabilități și se asigură că opiniile lor sunt luate în considerare în mod corespunzător în sistemul de învățământ.

86. Adoptarea tuturor politicilor privind dreptul persoanelor cu dizabilități la muncă și la angajare (art. 27) ar trebui să fie luată cu consultarea și cu implicarea organizațiilor reprezentative ale persoanelor cu dizabilități. Politicile ar trebui să încerce să garanteze accesul la locuri de muncă; să promoveze munca pe o piață a muncii și un mediu de muncă deschise, incluzive, nediscriminatorii, accesibile și competitive; să asigure egalitatea de șanse și egalitatea de gen; și să asigure acomodare rezonabilă și sprijin pentru toate persoanele cu dizabilități.

87. Realizarea dreptului la un standard de viață adecvat și protecție socială (art. 28) are o legătură directă cu articolul 4 (3). Participarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități la politicile publice este esențială pentru a se asigura ca situațiile specifice de excludere, inegalitate și sărăcie în rândul persoanelor cu dizabilități și familiilor lor care trăiesc în sărăcie să fie abordate de autoritățile statelor părți. Statele părți ar trebui, în special, să încerce să conlucreze cu organizații ale persoanelor cu dizabilități și ale persoanelor cu dizabilități care

⁴⁵ Comentariul general nr. 4, al. 7.

sunt șomere, care nu au un venit fix sau care nu pot lucra din cauza pierderii implicite a drepturilor sau indemnizațiilor, ale celor din zonele rurale sau îndepărtate, ale popoarelor indigene, ale femeilor și persoanelor în vârstă. La adoptarea și revizuirea măsurilor, strategiilor, programelor, politicilor și legislației în legătură cu punerea în aplicare a articolului 28 și în procesul de monitorizare a acestora, statele părți ar trebui să consulte îndeaproape și să implice în mod activ organizațiile persoanelor cu dizabilități care să reprezinte toate persoanele cu dizabilități pentru a asigura integrarea dizabilității și că cerințele și opiniile acestora sunt luate în considerare în mod corespunzător.

88. Dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa la viața politică și publică (art. 29) este de o importanță deosebită în asigurarea egalității de șanse pentru persoanele cu dizabilități de a participa și de a fi integrate pe deplin și în mod eficient în societate. Dreptul de a vota și de a fi ales este o componentă esențială a dreptului de participare, întrucât reprezentanții aleși decid asupra agendei politice și sunt esențiali în asigurarea punerii în aplicare și monitorizării Convenției, susținând drepturile și interesele acestora.

89. Statele părți ar trebui să adopte reglementări, în strânsă consultare cu organizațiile persoanelor cu dizabilități, pentru a permite persoanelor cu dizabilități care solicită asistență să-și poată da votul pe cont propriu. Acest lucru poate necesita punerea la dispoziție a unor asistenți pentru persoanele cu dizabilități în cabinetele de vot (în ziua alegerilor și votul anticipat), la alegerile naționale și locale și la referendumurile naționale.

90. Persoanele care reprezintă întreaga sau o parte din larga diversitate a afecțiunilor trebuie să fie consultate și implicate în procesul de implementare a colectării de date și informații (art. 31) prin intermediul organizațiilor persoanelor cu dizabilități.

91. Statele părți ar trebui să instituie un sistem unitar de colectare a datelor pentru a colecta date calitative, suficiente, la timp și fiabile, dezagregate pe sex, vârstă, etnie, populație rurală/urbană, tip de afecțiune și statut socio-economic, cu privire la toate persoanele cu dizabilități. Ele ar trebui să stabilească un sistem care să permită formularea și punerea în aplicare a politicilor de implementare a Convenției, printr-o strânsă colaborare cu

organizațiile persoanelor cu dizabilități și prin utilizarea Grupului de la Washington privind statisticile pentru persoanele cu dizabilități. Ar trebui, de asemenea, urmărite instrumente suplimentare de colectare a datelor pentru a obține informații despre percepții și atitudini și pentru a include acele categorii pe care Grupul de la Washington nu le are în vedere.

92. Atunci când se decide și se implementează cooperarea internațională (art. 32), parteneriatul strâns, cooperarea și implicarea persoanelor cu dizabilități prin intermediul organizațiilor lor reprezentative sunt esențiale pentru adoptarea politicilor de dezvoltare în conformitate cu Convenția. Organizațiile persoanelor cu dizabilități ar trebui să fie consultate și implicate la toate nivelurile de dezvoltare, implementare și monitorizare a planurilor, programelor și proiectelor de cooperare internațională, inclusiv Agenda 2030 și Cadrul de la Sendai pentru reducerea riscului de dezastre 2015-2030.

93. Articolul 34 (3) este important în respectarea criteriilor relevante pentru calitatea de membru al Comitetului. El cere Statelor părți să ia în considerare dispoziția prevăzută la articolul 4 (3) în momentul nominalizării candidaților. Prin urmare, statele părți ar trebui să consulte îndeaproape și să implice în mod activ organizațiile persoanelor cu dizabilități înainte de a-și propune candidații pentru Comitet. Ar trebui adoptate cadre și proceduri legislative naționale pentru proceduri transparente și participative care să implice organizațiile persoanelor cu dizabilități și să ia în considerare rezultatele consultărilor, reflectându-le în nominalizarea finală.

V. Implementarea la nivel național

94. Comitetul recunoaște că statele membre se confruntă cu provocări atunci când pun în aplicare dreptul persoanelor cu dizabilități de a fi consultate și implicate în elaborarea, punerea în aplicare și monitorizarea legislației și a politicilor de implementare a Convenției. Statele părți ar trebui, printre altele, să ia următoarele măsuri pentru a asigura punerea integrală în aplicare a articolului 4 (3) și a articolului 33 (3):

(a) Să abroge toate legile, inclusiv a cele care neagă capacitatea juridică, care împiedică orice persoană cu dizabilități, indiferent de tipul de deficiență, să fie consultată îndeaproape și implicată activ prin intermediul organizațiilor

persoanelor cu dizabilități;

(b) Să creeze un mediu favorabil pentru înființarea și funcționarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități, prin adoptarea unui cadru politic favorabil înființării și funcționării lor durabile. Aceasta include garantarea independenței și autonomiei acestora față de stat, instituirea, punerea în aplicare și accesul la mecanisme adecvate de finanțare, inclusiv finanțarea publică și cooperarea internațională, precum și acordarea de sprijin, inclusiv asigurarea de asistență tehnică, în scopul emancipării și consolidării capacităților;

(c) Să interzică orice practică de intimidare, hărțuire sau represalii împotriva persoanelor și organizațiilor care își promovează drepturile în temeiul Convenției la nivel național și internațional. Statele părți ar trebui, de asemenea, să adopte mecanisme de protecție a persoanelor cu dizabilități și a organizațiilor lor reprezentative împotriva intimidării, hărțurii și represaliilor, inclusiv atunci când cooperează cu Comitetul sau alte organisme internaționale și cu mecanismele drepturilor omului;

(d) Să încurajeze înființarea de organizații umbrelă ale persoanelor cu dizabilități care să coordoneze și să reprezinte activitățile membrilor săi și organizații individuale ale persoanelor cu dizabilități cu diferite deficiențe pentru a asigura includerea lor și participarea deplină, inclusiv a celor care sunt cel mai puțin reprezentați în procesul de monitorizare. Dacă un stat parte se confruntă cu obstacole în implicarea fiecărei organizații individuale a persoanelor cu dizabilități în procesele de luare a deciziilor, statele pot include reprezentanți ai unor astfel de organizații în forțe de lucru permanente sau temporare etc., atunci când aceasta nu se poate face printr-o organizație umbrelă sau o coaliție de organizații persoanelor cu dizabilități;

(e) Să adopte legislație și a politici care recunosc dreptul la participare și implicarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități și reglementări care stabilesc proceduri clare pentru consultări la toate nivelurile de autoritate și de luare a deciziilor. Acest cadru legislativ și politic ar trebui să prevadă realizarea obligatorie a audierilor publice înainte de adoptarea deciziilor și să includă dispoziții care necesită termene clare, accesibilitatea consultărilor și obligația de a oferi adaptări și sprijin rezonabile.

Acest lucru se poate face prin referiri clare în legi și în alte forme de reglementare la participarea și selecția reprezentanților organizațiilor persoanelor cu dizabilități;

(f) Să înființeze mecanisme permanente de consultare cu organizațiile persoanelor cu dizabilități, inclusiv mese rotunde, dialoguri participative, audieri publice, sondaje și consultări on-line, respectând diversitatea și autonomia lor, după cum se indică la punctele 11, 12 și 50. Aceasta se poate realiza și sub forma unui consiliu consultativ național, cum ar fi un consiliu național reprezentativ pentru persoanele cu dizabilități care să reprezinte organizațiile persoanelor cu dizabilități;

(g) Să garanteze și să sprijine participarea persoanelor cu dizabilități prin intermediul organizațiilor persoanelor cu dizabilități, care să reflecte o largă diversitate de medii de proveniență, inclusiv originea și starea de sănătate, vârsta, rasa, sexul, limba, originea națională, etnică, indigenă sau socială, orientarea și identitatea de gen, variația intersexuală, afilierea religioasă și politică, statutul de migrant, grupurile de deficiențe sau alt statut;

(h) Să se angajeze cu organizații ale persoanelor cu dizabilități care reprezintă femei și fete cu dizabilități și să asigure participarea lor directă la toate procesele de luare a deciziilor publice într-un mediu sigur, în special în ceea ce privește elaborarea politicilor privind drepturile femeilor și egalitatea de gen, violența împotriva femeilor pe criterii de gen, inclusiv violența sexuală și abuzul sexual;

(i) Să consulte și să implice în mod activ persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii și femeile cu dizabilități, prin organizațiile lor reprezentative, în planificarea, executarea, monitorizarea și măsurarea proceselor publice de luare a deciziilor la toate nivelurile, în special în problemele care îi și le afectează, în situații de risc și de urgențe umanitare, oferindu-le termene rezonabile și realiste pentru a-și oferi punctele de vedere, precum și finanțarea și sprijinul adecvat;

(j) Să încurajeze și să sprijine crearea, finanțarea consolidării capacităților, și participarea efectivă a organizațiilor persoanelor cu dizabilități sau a grupurilor de persoane cu dizabilități, inclusiv părinții și familiile persoanelor cu dizabilități în rolul lor de

susținere, la toate nivelurile de luare a deciziilor. Aceasta include nivelurile local, național, regional (inclusiv în cadrul unei organizații de integrare regională) sau nivelul internațional, în conceperea, proiectarea, reformularea și punerea în aplicare a politicilor și programelor;

(k) Să asigure monitorizarea respectării de către statele părți a articolelor 4 (3) și 33 (3) și să faciliteze ocuparea unor poziții de conducere de către organizațiile persoanelor cu dizabilități în această monitorizare;

(l) Să elaboreze și să pună în aplicare, cu implicarea organizațiilor persoanelor cu dizabilități, mecanisme eficiente de executare, cu sancțiuni și căi de atac semnificative, pentru nerespectarea obligațiilor statelor părți în temeiul articolului 4 (3) și al articolului 33 (3);

(m) Să asigure efectuarea de adaptări rezonabile și accesibilitatea la toate facilitățile, materialele, reuniunile, cererile de prezentare, procedurile și informațiile și comunicările legate de luarea deciziilor publice, să se asigure că în cadrul proceselor de consultare și monitorizare participă toate persoanele cu dizabilități, inclusiv persoanele izolate în instituții sau spitale psihiatrice și persoanele cu autism;

(n) Să asigure asistență corespunzătoare dizabilității și vârstei pentru participarea persoanelor cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, la procesele publice de luare a deciziilor, de consultare și de monitorizare. Să elaboreze strategii pentru a asigura participarea copiilor cu dizabilități la procesele de consultare pentru punerea în aplicare a Convenției, care să fie integrate, prietenoase pentru copii, transparente și să respecte drepturile lor la libertatea de expresie și de gândire;

(o) Să efectueze consultări și proceduri într-o manieră deschisă și transparentă și formate ușor de înțeles, care să includă toate organizațiile persoanelor cu dizabilități;

(p) Să se asigure că organizațiile persoanelor cu dizabilități pot primi și/sau solicita finanțare

și alte forme de resurse din surse naționale și internaționale, inclusiv de la persoane particulare și companii, organizații ale societății civile, state părți și organizații internaționale, inclusiv accesul la scutiri de taxe, și la loteria națională;

(q) Să modifice procedurile de consultare existente în domenii de drept nespecifice dizabilității astfel încât să devină accesibile persoanelor cu dizabilități pe care să le includă prin intermediul organizațiilor lor reprezentative;

(r) Să implice activ și să se consulte îndeaproape cu persoanele cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, în legătură cu procesele de bugetare publică, cu monitorizarea obiectivelor dezvoltării durabile la nivel național, cu luarea de decizii internaționale și cooperarea internațională cu alte state părți și să adopte politici de dezvoltare care integrează drepturile și opiniile persoanelor cu dizabilități atunci când implementează și monitorizează Agenda 2030 la nivel național;

(s) Să garanteze participarea, reprezentarea și accesul facil al persoanelor cu dizabilități la punctele focale la toate nivelurile guvernului și la mecanismele de coordonare, precum și cooperarea și reprezentarea acestora în cadrele independente de monitorizare;

(t) Să promoveze și să asigure participarea și implicarea persoanelor cu dizabilități, prin organizațiile lor reprezentative, la mecanismele internaționale privind drepturile omului la nivel regional și global;

(u) Să definească, în strânsă consultare cu organizațiile persoanelor cu dizabilități, indicatori verificabili pentru o bună participare, termene concrete și responsabilități pentru implementare și monitorizare. O astfel de participare poate fi măsurată, de exemplu, prin explicarea gradului de participare a acestora la propunerile de modificare a legilor sau de raportare a numărului de reprezentanți ai unor astfel de organizații implicate în procesul de luare a deciziilor.

III. JURISPRUDENȚĂ

HOTĂRÂREA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎN CAUZA CRISTIAN CĂTĂLIN UNGUREANU ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI *

Potrivit art. 8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale „Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale”, în acest sens „nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora.”

La originea cauzei se află Cererea nr. 6221/14 îndreptată împotriva României, prin care domnul Cristian Cătălin Ungureanu (reclamantul), a sesizat Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Curtea), la 25 noiembrie 2013, în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția).

Reclamantul a susținut că era imposibil pentru el să mențină relații personale cu fiul său în timpul procedurii de divorț și că durata acestor proceduri a fost excesivă, fiind încălcate, în acest sens, art. 6, 8, 14 și 17 din Convenție.

În toamna anului 2012, soția reclamantului s-a mutat din casa familiei și a depus cererea de divorț și cea pentru custodia fiului său de șase ani. Reclamantul a depus o cerere de pronunțare a unei căi de atac provizorii, solicitând acordarea unei custodii unice sau în comun a copilului său, ca alternativă, până la încheierea procedurii de divorț. În ianuarie 2013, instanța

națională, remarcând că reclamantul nu a fost împiedicat să-și viziteze fiul în noua locuință a mamei, a constatat că schimbarea temporară a domiciliului copilului nu ar servi intereselor sale și că legea internă nu prevedea posibilitatea stabilirii unui drept de vizită pe durata procedurilor de divorț. Această hotărâre a fost menținută. Reclamantul nu a putut să-și vadă fiul în perioada iunie 2013 - noiembrie 2016, când a fost pronunțată hotărârea definitivă în cadrul procedurii de divorț, care a acordat mamei custodie exclusivă și dreptul de vizită a reclamantului.

În analiza cauzei, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a făcut referire la principiile stabilite în jurisprudența sa privind dreptul la respectarea vieții de familie¹. Astfel, cu privire la faptele prezentate, Curtea a reținut că instanțele naționale au statuat în mod clar că legea nu prevedea acordarea dreptului de vizită în timpul procedurilor de divorț.

Potrivit art. 613 din vechiul cod de procedură civilă, „instanța poate lua, pe tot timpul procesului, prin ordonanță președințială măsuri vremelnice cu privire la încredințarea copiilor minori, la obligația de întreținere, la alocația pentru copii și la folosirea locuinței”, prevederi ce s-au păstrat și în noul Cod de procedură civilă². Plângerea reclamantului se referă la efectele aplicării acestei legi asupra relației sale cu fiul său, după luarea deciziei din 8 ianuarie 2013 fiind dificil pentru reclamant să mențină

¹ În acest sens a se vedea Mitrova și Savik împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei, nr. 42534/09, §§ 77-79, 11 februarie 2016.

² „Instanța poate lua, pe tot timpul procesului, prin ordonanță președințială, măsuri provizorii cu privire la stabilirea locuinței copiilor minori, la obligația de întreținere, la încasarea alocației de stat pentru copii și la folosirea locuinței familiei.”

* A se vedea Cauza Cristian Cătălin Ungureanu împotriva României, 6221/14, hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 04.09.2018 [Secțiunea IV].

contactul cu fiul său.

Curtea recunoaște că instanțele naționale nu resping întotdeauna ca inadmisibile astfel de cereri privind dreptul de vizită în timpul procedurilor de divorț. Cu toate acestea, reclamantul nu ar fi putut beneficia în niciun caz de existența unei jurisprudențe interne mai favorabile, întrucât deciziile adoptate de instanțele naționale în cazuri individuale nu sunt obligatorii pentru nicio altă instanță națională și nu constituie, ca atare, o sursă primară de drept.

În plus, nu se putea aștepta ca reclamantul să depună o nouă cerere de pronunțare a unei hotărâri intermediare, astfel cum a indicat guvernul, întrucât nimic din legea în sine nu-l îndreptățește să aștepte un rezultat diferit de la instanțe. La examinarea cererii sale, instanțele naționale n-au făcut decât să aplice legea, chiar dacă într-un mod restrictiv. Curtea consideră că dispoziția legii în cauză, prin însăși natura sa, a înlăturat circumstanțele factice ale cauzei din sfera examinării instanțelor interne³.

Guvernul a susținut că absența reglementării nu a fost motivul principal al instanțelor pentru respingerea cererii reclamantului de pronunțare a unei hotărâri intermediare. Cu toate acestea, Curtea observă că acest argument a fost predominant în deciziile instanțelor naționale. În plus, chiar argumentul rămas - și anume că reclamantul nu a fost împiedicat să-și vadă copilul - nu poate fi interpretat ca o examinare efectivă a intereselor copilului, ci mai degrabă ca o simplă constatare a situației din acel

moment. Instanțele naționale nu au examinat caracterul nefondat al situației și nici nu au răspuns solicitării reclamantului pentru un plan de vizitare mai structurat. Cu alte cuvinte, completul a lăsat exercitarea unui drept fundamental, atât pentru reclamant cât și pentru copilul său, la latitudinea soției reclamantului, cu care acesta avea un conflict de interese.⁴

Curtea reține că obstacolul reclamat este, prin natura sa, temporar, deoarece putea dura doar atâta timp cât procedurile de divorț erau în curs. Cu toate acestea, această procedură, inițiată la 13 septembrie 2012, a durat mai mult de patru ani. De asemenea, reclamantul - și, la fel de important, copilul său - a fost afectat timp de aproximativ trei ani și cinci luni - adică de la 9 iunie 2013 (când l-a văzut ultima dată pe fiul său), până la 2 noiembrie 2016 (când instanța a pronunțat hotărârea definitivă în cauza divorțului). Curtea consideră că, în cazul de față, pe întreaga durată de desfășurare a procesului de divorț, statul pârât nu și-a îndeplinit obligațiile pozitive în temeiul articolului 8 din Convenție⁵.

Considerațiile de mai sus sunt suficiente pentru a permite Curții să constate că, în ceea ce privește acordarea drepturilor de vizită în timpul procedurilor de divorț, autoritățile române nu și-au îndeplinit obligațiile pozitive care decurg din articolul 8 al Convenției. Problema fundamentală constă într-o calitate insuficientă a legii interne. În consecință, a fost încălcată această prevedere.

³ A se vedea, *mutatis mutandis*, X și alții împotriva Austriei [GC], nr. 19010/07, § 126, CEDO 2013

⁴ A se vedea pct. 32 din Hotărârea CEDO în Cauza Cristian Cătălin Ungureanu împotriva României, 6221/14.

⁵ În acest caz a se vedea de exemplu, M. și M. v. Croația, nr. 10161/13, §§ 179 și 182, CEDO 2015 (extrase), și Eberhard și M. V. Slovenia, nr. 8673/05 și 9733/05, §§ 127 și 138-142, 1 decembrie 2009.

HOTĂRÂREA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎN CAUZA TOȘCUȚĂ ȘI ALȚII ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI (REVIZUIRE) *

La originea cauzei se află Cererea nr. 36.900/03 îndreptată împotriva României, prin care șapte resortisanți ai acestui stat, domnii Adrian Toșcuță, Paul Ion Șerban Toșcuță, Dănuț Negulescu, Gheorghe Negulescu și George Negulescu și doamnele Maria Negulescu și Sevastița Negulescu ("reclamanții"), au sesizat Curtea la 5 septembrie 2003, în temeiul art. 34 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Printr-o hotărâre din 25 noiembrie 2008, Curtea a declarat cererea admisibilă și a hotărât că a fost încălcat art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție, din cauza neacordării unei despăgubiri pentru privarea de proprietate suferită de reclamanți. De asemenea, Curtea a decis să acorde reclamanților în solidar suma de 4.000 euro (EUR) pentru cheltuielile de judecată și a rezervat soluționarea problemei aplicării art. 41 din Convenție în ceea ce privește prejudiciul material.

Printr-o hotărâre din 3 martie 2015, Curtea a decis să acorde reclamanților Adrian Toșcuță și Paul Ion Șerban Toșcuță suma de 1.665.000 EUR, în solidar, și reclamanților Dănuț Negulescu, Gheorghe Negulescu, George Negulescu, Maria Negulescu și Sevastița Negulescu suma de 630.000 EUR, în solidar, cu titlu de despăgubire pentru prejudiciul material, și suma de 2.300 EUR, tuturor reclamanților în solidar, cu titlu de cheltuieli de judecată.

La 6 noiembrie 2015, Guvernul a solicitat revizuirea hotărârilor pronunțate la 25 noiembrie 2008 și 3 martie 2015, ca urmare a descoperirii unui fapt nou legat de reclamantul Gheorghe Negulescu, care, prin natura sa, ar fi putut exercita o influență decisivă asupra soluționării cauzei și care, la momentul pronunțării hotărârilor, nu era cunoscut de Curte și nu putea, în mod rezonabil, să fie cunoscut de Guvern. Acesta și-a întemeiat cererea pe art. 80 din Regulamentul Curții¹.

La 1 martie 2016, Curtea a examinat cererea de revizuire și a decis să acorde reprezentantului reclamanților un termen pentru prezentarea de observații.

* Publicată în M.Of. al României Partea I, nr.787 din 13 septembrie 2018

¹ A se vedea Regulamentul CEDO pe <https://www.echr.coe.int>

Printr-o scrisoare din 25 mai 2016, soția domnului Gheorghe Negulescu a comunicat decesul acestuia din urmă, la 21 octombrie 2015. Aceasta nu a prezentat observații în răspuns la cererea de revizuire și nici nu a indicat eventualii moștenitori ai defunctului.

ÎN DREPT

Cu privire la cererea de revizuire

Guvernul solicită revizuirea hotărârilor pronunțate la 25 noiembrie 2008 și 3 martie 2015 și declară că domnul Gheorghe Negulescu nu a avut niciodată calitatea de victimă a vreunei încălcări a dreptului său de proprietate asupra bunului în cauză, deoarece acesta vânduse partea care i se cuvenea din bunul respectiv în 1996, cu mult timp înainte de introducerea cererii în fața Curții. Guvernul susține că a luat cunoștință de acest lucru abia cu ocazia demersurilor efectuate în vederea executării hotărârii Curții din 3 martie 2015.

Curtea reamintește că, în temeiul art. 44 din Convenție, hotărârile sale sunt definitive și că, în măsura în care contestă acest caracter definitiv, procedura de revizuire, neprevăzută de Convenție, dar instituită de Regulamentul Curții, are un caracter excepțional: de unde și cerința privind examinarea strictă a admisibilității oricărei cereri de revizuire a unei hotărâri a Curții².

Curtea trebuie să stabilească dacă este necesară revizuirea hotărârilor pronunțate la 25 noiembrie 2008 și 3 martie 2015 în conformitate cu art. 80 din Regulamentul său, care, în măsura relevantă, este redactat astfel:

„În cazul descoperirii unui fapt care, prin natura sa, ar fi putut exercita o influență decisivă cu privire la soluția unei cauze judecate deja și care, la momentul pronunțării hotărârii, nu era cunoscut de Curte și nu putea, în mod rezonabil, să fie cunoscut de parte, aceasta din urmă poate [...] să sesizeze Curtea cu o cerere de revizuire a acelei hotărâri. [...] ”

² A se vedea Pardo împotriva Franței (revizuire - admisibilitate), 10 iulie 1996, pct. 21, Culegere de hotărâri și decizii 1996-III, Gustafsson împotriva Suediei (revizuire - fond), 30 iulie 1998, pct. 25, Culegere de hotărâri și decizii 1998-V, și Stoicescu împotriva României (revizuire), nr. 31.551/96, pct. 33, 21 septembrie 2004.

Prin urmare, trebuie să se stabilească dacă aceste condiții sunt îndeplinite în speță³.

Curtea observă pentru început că domnul Gheorghe Negulescu se număra printre reclamanții care au sesizat Curtea în prezenta cauză.

În Hotărârea sa din 25 noiembrie 2008, aceasta a declarat că anularea în 2002 a titlurilor de proprietate ale reclamanților asupra a două terenuri de 6.581 m² și 2.500 m², situate în București, a constituit o privare de proprietate și, ținând seama de faptul că nu li s-a acordat nicio despăgubire, a constatat încălcarea art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Curtea subliniază, de asemenea, că din documentele furnizate de Guvern reiese că, în 1996, domnul Negulescu, care era coproprietar asupra terenului de 2.500 m², vânduse unui terț partea lui din teren, de 834 m². Această vânzare, cu privire la care Curtea nu a fost informată de către reclamant, a avut loc înainte de anularea titlului de proprietate și înainte de introducerea cererii în fața Curții.

Pentru a stabili dacă faptele aflate la originea unei cereri de revizuire sunt "de natură să exercite o influență decisivă", în sensul art. 80 § 1 din Regulament, acestea trebuie să fie examinate în raport cu hotărârea Curții a cărei revizuire este solicitată.

În speță, Curtea constată că terenul de 834 m² nu se mai afla în patrimoniul domnului Negulescu la momentul introducerii cererii și al pronunțării hotărârii din acțiunea principală, acesta pierzându-și astfel calitatea de victimă în sensul art. 34 din Convenție. În opinia Curții, această situație constituie într-adevăr un fapt "de natură să exercite o influență decisivă" în raport cu hotărârea din acțiunea principală.

În ceea ce privește "absența cunoașterii faptelor descoperite", condiție impusă de art. 80 din Regulament, Curtea observă că domnul Gheorghe Negulescu își vânduse terenul printr-un înscris sub semnătură privată. Prin urmare, nu i se poate reproșa în mod rezonabil Guvernului că nu a avut cunoștință de acesta. De altfel, acesta din urmă susține că a aflat de actul în cauză abia în 2015, atunci când terțul cumpărător a informat Guvernul cu privire la existența acestui act.

³ A se vedea Pennino împotriva Italiei (revizuire), nr. 43.892/04, pct. 11, 8 iulie 2014, și Petroiu și alții împotriva României (revizuire), nr. 30.105/05, pct. 11 și următoarele, 14 iunie 2016.

În aceste condiții și ținând seama de specificitatea cauzei, Curtea constată că Guvernul nu putea "în mod rezonabil" să fi știut de existența acestor fapte și consideră că este necesară revizuirea hotărârilor din 25 noiembrie 2008 și 3 martie 2015.

În ceea ce privește Hotărârea sa din 25 noiembrie 2008, Curtea subliniază că punctul 8 din aceasta are următorul conținut:

„8. La 11 martie 1993, comisia locală i-a pus pe P.N. și reclamanții Gheorghe Negulescu și Maria Negulescu în posesia a două terenuri în suprafață totală de 34.400 m², din care 31.900 m² erau situați în extravilan, iar 2.500 m² în intravilan. Cei 2.500 m² făceau parte din terenul de 9.081 m² atribuit anterior parohiei. La 24 august 1993, comisia municipiului le-a acordat un titlu administrativ de proprietate pentru o suprafață totală de 34.400 m².”

Ținând seama de noile elemente de fapt, Curtea apreciază că paragraful citat anterior trebuie să aibă următoarea redactare:

„8. La 11 martie 1993, comisia locală i-a pus pe P.N. și reclamanții Gheorghe Negulescu și Maria Negulescu în posesia a două terenuri în suprafață totală de 34.400 m², din care 31.900 m² erau situați în extravilan, iar 2.500 m² în intravilan. Cei 2.500 m² făceau parte din terenul de 9.081 m² atribuit anterior parohiei. La 24 august 1993, comisia municipiului le-a acordat un titlu administrativ de proprietate pentru o suprafață totală de 34.400 m².”

Terenul de 2.500 m² a făcut obiectul unui partaj între reclamanți și reclamantul Gheorghe Negulescu a devenit proprietarul unei parcele de 834 m². La 26 martie 1996, printr-un înscris sub semnătură privată, acesta a vândut parcela respectivă unui terț.”

De asemenea, Curtea subliniază că punctul 30 din această hotărâre se citește după cum urmează:

"30. Curtea constată că acest capăt de cerere nu este în mod vădit nefondat în sensul art. 35 § 3 din Convenție. De asemenea, Curtea subliniază că acesta nu prezintă niciun alt motiv de inadmisibilitate. Așadar, este necesar să fie declarat admisibil.”

Ținând seama de noile elemente de fapt, aceasta apreciază că paragraful citat anterior se citește astfel:

„30. În privința reclamantului Gheorghe Negulescu, Curtea observă în primul rând că

acesta din urmă și-a vândut bunul înainte de data introducerii cererii în fața Curții. Prin urmare, apreciază că domnul Gheorghe Negulescu nu poate pretinde că este victima vreunei încălcări a dreptului său la respectarea bunurilor, în sensul art. 34 din Convenție.

În privința celorlalți reclamânți, Curtea constată că respectivul capăt de cerere întemeiat pe art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție nu este în mod vădit nefondat în sensul art. 35 § 3 din Convenție. De asemenea, Curtea subliniază că acesta nu prezintă niciun alt motiv de inadmisibilitate. Așadar, este necesar să fie declarat admisibil."

În consecință, Curtea admite cererea de revizuire al Hotărârii din 25 noiembrie 2008 :

"1. declară cererea admisibilă în ceea ce privește capătul de cerere formulat în temeiul art. 1 din Protocolul nr. 1 de reclamantii Adrian Toșcuță, Paul Ion Șerban Toșcuță, Dănuț Negulescu, George Negulescu, Maria Negulescu și Sevastița Negulescu, și inadmisibilă în ceea ce îl privește pe reclamantul Gheorghe Negulescu;

[...]

5. hotărăște:

a) că statul pârât trebuie să plătească în solidar reclamantilor Adrian Toșcuță, Paul Ion Șerban Toșcuță, Dănuț Negulescu, George Negulescu, Maria Negulescu și Sevastița Negulescu, în termen de trei luni de la data rămânerii definitive a hotărârii, în conformitate cu art. 44 § 2 din Convenție, suma de 4.000 EUR (patru mii euro) pentru toate cheltuielile, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit; [...]"

În ceea ce privește Hotărârea sa din 3 martie 2015, Curtea subliniază că, în dispozitivul acesteia, a inclus obligația ca statul să îi repună pe reclamânți în posesia terenurilor în litigiu sau să le plătească următoarele sume și admite cererea de revizuire:

În consecință hotărăște:

a) că statul pârât trebuie, prin mijloace adecvate, în termen de trei luni de la data rămânerii definitive a hotărârii, în conformitate cu art. 44 § 2 din Convenție, să îi pună pe reclamantii Adrian Toșcuță și Paul Ion Șerban

Toșcuță în posesia efectivă asupra celor 6.581 m² de teren și să îi pună pe reclamantii Dănuț Negulescu, George Negulescu, Maria Negulescu și Sevastița Negulescu în posesia efectivă asupra celor 1.666 m² de teren și că trebuie să asigure tuturor reclamantilor eliberarea unui titlu de proprietate asupra terenului lor;

b) că, în absența măsurilor prevăzute la lit. a) supra, statul pârât trebuie, în același termen de trei luni, să plătească primilor doi reclamânți în solidar suma de 1.665.000 EUR pentru prejudiciul material, care trebuie convertită în moneda statului pârât la rata de schimb aplicabilă la data plății, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit;

c) că, în absența măsurilor prevăzute la lit. a) supra, statul pârât trebuie, în același termen de trei luni, să plătească reclamantilor Dănuț Negulescu, George Negulescu, Maria Negulescu și Sevastița Negulescu în solidar suma de EUR 420.000 (patru sute douăzeci de mii de euro) pentru prejudiciul material, care trebuie convertită în moneda statului pârât la rata de schimb aplicabilă la data plății, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit;

d) că statul pârât trebuie, în același termen de trei luni, să plătească reclamantilor Adrian Toșcuță, Paul Ion Șerban Toșcuță, Dănuț Negulescu, George Negulescu, Maria Negulescu și Sevastița Negulescu în solidar suma de 2.300 EUR (două mii trei sute de euro), care trebuie convertită în moneda națională a statului pârât la rata de schimb aplicabilă la data plății, pentru cheltuielile de judecată, plus orice sumă ce poate fi datorată cu titlu de impozit; [...]"

În concluzie, Curtea apreciază că schimbările intervenite în situația de fapt au consecințe asupra sumelor acordate în solidar cu titlu de despăgubire pentru prejudiciul material și cu titlu de cheltuieli de judecată, astfel această parte a dispozitivului trebuie să fie modificată în consecință. Aceasta consideră că trebuie să acorde o sumă cu acest titlu doar reclamantilor Adrian Toșcuță, Paul Ion Șerban Toșcuță, Dănuț Negulescu, George Negulescu, Maria Negulescu și Sevastița Negulescu.

IV. SEMNAL

ASPECTE PRIVIND DREPTUL LA LIBERTATEA DE ÎNTRUNIRE PAȘNICĂ ȘI DE ASOCIERE

În cadrul celei de a 38-a sesiuni a Consiliului ONU pentru Drepturile Omului, desfășurată în perioada 18 iunie – 6 iulie 2018, la Geneva, Raportorul Special al ONU privind dreptul la libertatea de întrunire pașnică și libertatea de asociere, Clément Voule, a prezentat primul Raport al mandatului său cu privire la provocările majore care subminează dreptul la asociere pașnică.¹

Clément Voule a subliniat că dreptul la libertatea de întrunire și libertatea de asociere reprezintă pilonii fundamentali ai unei guvernări democratice și ai unei societăți deschise. Prin exercitarea acestor drepturi se pot face progrese reale în realizarea obiectivelor dezvoltării durabile, deoarece astfel este permisă participarea cetățenilor și a organizațiilor societății civile la viața comunității.

Ca raportor special, mandat preluat din martie 2018, acesta a avut ca prioritate trecerea în revistă a tendințelor și amenințărilor care subminează libertățile civice în toate statele membre ONU. Scopul său a fost de a da ascultare celor care nu au reușit să se facă auziți și de a lucra îndeaproape cu comunitățile locale. Astfel, a identificat 8 provocări majore care subminează dreptul la libertatea de întrunire pașnică și asociere:

1. Folosirea legislației pentru suprimarea exercitării legitime a dreptului la libertatea de întrunire pașnică și asociere. Este evident că statele se confruntă acum cu manifestări teroriste și trebuie să asigure securitatea publică. Dar de multe ori legislația este folosită în mod represiv pentru a îngreuna funcționarea organizațiilor civice. În numele transparenței,

¹ A se vedea Human Rights Council, *Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association*, A/HRC/38/34, https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/.../Session38/.../A_HRC_38_34_EN.docx.

asociațiilor li se cere să se conformeze unor reguli complicate, birocratice și invazive pentru a putea funcționa. De multe ori aceste legi conțin clauze care amenință asociațiile și fundațiile cu desființarea, cu pierderea calității de persoană juridică și chiar cu urmărirea penală în caz de neconformare.

2. Încriminarea și folosirea excesivă a forței pentru a contracara protestele pașnice rămân impedimente majore în realizarea unei guvernări democratice deoarece prin exercitarea drepturilor lor.

Dreptul de a protesta pașnic, prin care indivizii și grupurile își pot exprima opiniile în chestiuni de interes public, reprezintă unul dintre fundamentele guvernării democratice. Dreptul la libertatea de întrunire pașnică este un instrument esențial care permite persoanelor și grupurilor să-și facă cunoscute opiniile celor care îi guvernează, astfel încât să modeleze politicile și deciziile publice care afectează societatea în ansamblu.² Există îngrijorări cu privire la utilizarea excesivă a forței de către agenții de securitate pentru a suprima întâlnirile. În unele state din Europa de est întâlnirile pașnice au fost interzise, iar practica condiționării organizării unui eveniment cu notificarea prealabilă a autorităților a devenit mai răspândită. În exercitarea drepturilor lor cetățenii nu trebuie să fie amenințați sau să se confrunte cu violența, hărțuirea, persecuția și intimidarea.

3. Represiunea mișcărilor sociale devine din ce în ce mai frecventă pe mapamond

Cetățenii ies în stradă pentru a protesta împotriva corupției, scumpirilor care le afectează nivelul de trai, inegalității, marginalizării sau lipsei de acces la resurse, dar și cu privire la dreptul la libertatea de exprimare, drept pe care un stat democratic ar trebui să le ofere fiecărui cetățean. În multe

² Idem, al. 38.

situații protestele au reprezentat reacții spontane la decizii care au nemulțumit populația, din rândul căreia au făcut parte și tinerii. Pe de altă parte, așa cum se arată și în Raport, unele guverne au considerat aceste proteste drept amenințări la ordinea publică și la stabilitate.

4. Stigmatizarea și atacurile la adresa societății civile se întăresc

Pe acest subiect, Raportorul special a menționat că a primit numeroase rapoarte privind încălcări ale drepturilor apărătorilor drepturilor omului și ale activiștilor care sunt forțați să își desfășoare activitățile legitime într-un mediu din ce în ce mai ostil concretizat prin legislații restrictive privind modalitățile și procedurile de înregistrare a unor asociații sau folosirea de fonduri externe de către ONG-uri. Se observă o amplificare a tendinței de hărțuire, intimidare și chiar a unor acte de violență comise atât de instituții ale statului cât și de alte persoane.

5. Restricțiile care au ca țintă grupurile vulnerabile și dezavantajate riscă să amenințe stabilitatea societăților

Persoanele cu dizabilități, tinerii, copiii, femeile, comunitatea LGBT, minoritățile, inclusiv refugiații, solicitanții de azil și migranții sunt grupuri cu risc mare de vulnerabilitate. Pentru a promova stabilitatea și coeziunea socială, este important să se garanteze dreptul la libertatea de întrunire pașnică și libertatea de asociere într-un mediu sigur și favorabil.

6. Limitarea unor drepturi în perioadele electorale sunt îngrijorătoare și subminează procesul democratic.

Alegerile reprezintă un moment unic în viața democratică a oricărui stat, determinând direcția politicilor și priorităților. Niciun alt eveniment nu ilustrează mai bine exercitarea dreptului la participare publică, iar în niciun moment protecția viguroasă și exercitarea libertății de întrunire și asociere nu sunt atât de importante. Contextul alegerilor poate avea, de asemenea, un impact semnificativ asupra drepturilor la libertatea de întrunire pașnică și libertatea de

asociere.³

În Raport se acordă o atenție specială acestui subiect, deoarece au existat numeroase amenințări la libertatea de întrunire pașnică și de asociere în contextul proceselor electorale. Nu trebuie ca alegerile să fie judecate numai după ceea ce se întâmplă în procesul de votare, raportorul acordând o atenție deosebită evenimentelor pre și post electorale.

7. Impactul negativ al intensificării populismului și extremismului amenință să minimizeze progresele realizate până acum în domeniul respectării și promovării drepturilor omului. Există patru categorii principale de fundamentalism: cel de piață, cel politic, cel religios și fundamentalismul cultural și naționalist. Astfel, chiar dacă stabilitatea economică și financiară sunt importante pentru o țară, ele nu trebuie să reprezinte motive pentru a îngrădi dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere. Drepturile economice ale investitorilor nu ar trebui să aibă prioritate asupra drepturilor fundamentale prevăzute în Pactul internațional privind drepturile civile și politice.

Cu privire la fundamentalismul politic, acesta este caracterizat prin: încălcări ale drepturilor omului pentru a crea un climat bazat pe frică și teroare care preîntâmpină orice provocare față de regimul aflat la putere și de ideologia care stă la baza acestuia, eliminarea partidelor politice aflate în opoziție, hărțuirea participanților la protestele pașnice, a reprezentanților opoziției, a celor care critică regimul de guvernare și a celor care militează pentru reforme democratice.

Fundamentalismul religios are ca efect restrângerea libertății de gândire și, adesea, impune restricții nejustificate asupra libertății de asociere. Raportul evidențiază faptul că fundamentalismul anti-religios poate fi la fel de dăunător asupra dreptului la întrunire și asociere ca și fundamentalismul religios.⁴

Ostilitatea față de imigrație, adesea motivată de ideologiile culturale și naționaliste, a sporit

³ *Idem*, al. 66.

⁴ *Idem*, al 78.

popularitatea unui număr mare de partide politicele de extremă dreaptă, în special în țările central europene. Se subliniază faptul că acceptarea și adoptarea de către politicieni a unor atitudini de superioritate culturală sau națională a declanșat un proces de legitimizare progresivă a rasismului și xenofobiei, având consecințe majore pentru exercitarea drepturilor omului.

8. Limitările accesului și folosirii spațiului digital

Exercitarea dreptului la libertatea de întrunire pașnică și libertatea de asociere are loc și pe internet. Raportorul special a precizat că a avertizat împotriva reglementărilor și practicilor care încearcă să limiteze exercitarea acestor drepturi. Acest subiect va fi prezentat pe larg în

cadrul sesiunii Consiliului drepturilor omului din iunie, 2019.

În final, raportorul special, Clément Voule, subliniază rolul important pe care îl are colaborarea cu alți raportori, experți și cu mecanismele regionale pentru drepturile omului în asigurarea protecției libertății de întrunire și de asociere pașnică. În acest sens este necesară implicarea la nivel global a statelor, a instituțiilor și a societății civile. Nu în ultimul rând, apărătorii drepturilor omului trebuie să consolideze și să împărtășească bunele lor practici pentru a putea asigura continuitatea, eficiența și relevanța activității ONU și a mecanismelor regionale.

Daniela Albu

ACCESIBILITATE, TEHNOLOGIE ASISTIVĂ ȘI INOVARE

În activitatea sa, Institutul Român pentru Drepturile Omului urmărește menținerea unui dialog permanent atât cu instituțiile guvernamentale cu atribuții în domeniu cât și cu societatea civilă, în special cu organizațiile persoanelor cu dizabilități, pentru a analiza obiectiv modul în care drepturile acestor persoane sunt respectate, precum și gradul de conștientizare și înțelegere a dizabilității.

Este important să conștientizăm faptul că organizațiile persoanelor cu dizabilități joacă un rol important în tot ceea ce reprezintă punerea în aplicare și monitorizarea implementării Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD), ele trebuie să fi consultate și implicate în mod activ în acest proces. În acest sens statul ar trebui să ia în considerare consultările și implicarea persoanelor cu dizabilități și a organizațiilor lor reprezentative ca o etapă obligatorie înainte de aprobarea legilor, regulamentelor și politicilor, indiferent dacă sunt generale sau specifice dizabilității, după cum sublinia și Comitetului ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități în Comentariul general nr 7/2018.

Participarea Institutului în cadrul conferinței „Accesibilitate, tehnologie asistivă și inovare”, 18 iulie 2018, a reprezentat un bun prilej pentru a identifica și înțelege problemele cu care se confruntă persoanele cu dizabilități și, totodată, de a găsi împreună soluții la rezolvarea acestora. Evenimentul a fost organizat de Consiliul Național al Dizabilității din România în parteneriat cu Asociația Națională a Nevăzătorilor din România, Asociația Națională a Surzilor din România, Asociația Persoanelor cu Handicap Neuromotor din România și Asociația Distroficilor Muscular din România.

În cadrul dezbaterilor participanții, reprezentanți ai asociațiilor persoanelor cu dizabilități, ai Ministerului Muncii și Justiției Sociale, ai Autorității Naționale pentru Persoanele cu Dizabilități, Casei Naționale de Asigurări de Sănătate, ONG-urilor cu responsabilități în domeniul promovării și protecției drepturilor persoanelor cu dizabilități, Sindicatului Liber al Asistenților Personali ai Persoanelor cu Handicap București, au analizat o serie de aspecte privind accesul și participarea copiilor și tinerilor cu dizabilități la

viața comunității; lipsa accesibilității în școli sau alte instituții; autonomia persoanelor cu dizabilități și necesitatea consultării acestora în elaborarea politicilor publice în domeniu.

În ceea ce privește domeniul accesibilității, România are un cadru legislativ bine precizat în domeniu. Legea privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap⁵ dedică un întreg capitol Accesibilității - accesul neîngrădit al persoanei cu handicap este definit ca fiind accesul fără limitări sau restricții la mediul fizic, informațional și comunicațional. Totodată, promovarea accesibilității în toate domeniile vieții pentru asigurarea exercitării de către persoanele cu dizabilități a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, reprezintă unul din obiectivele generale ale Strategiei naționale „O societate fără bariere pentru persoanele cu dizabilități”, 2016-2020. Potrivit acestui document „accesibilitatea reprezintă, în egală măsură, o obligație generală și un domeniu specific de intervenție privind mediul fizic, transportul public, informația și mijloacele de comunicare, inclusiv tehnologiile și sistemele informatice și de comunicații, precum și alte facilități și servicii deschise sau furnizate publicului, în zone urbane sau rurale.”⁶

De asemenea, termenul accesibilitate este definit ca ansamblul de măsuri și lucrări de adaptare a mediului fizic, precum și a mediului informațional și comunicațional, conform nevoilor persoanelor cu handicap, factor esențial de exercitare a drepturilor și de îndeplinire a obligațiilor persoanelor cu handicap în societate. Cu toate acestea cadrul legislativ trebuie dezvoltat în sensul elaborării de norme și standarde de calitate și de timp pentru realizarea obiectivelor propuse de legislație.

Reprezentanții Asociației Distroficilor Muscular din România au reamintit faptul că

distrofia musculară se traduce prin slăbirea progresivă a musculaturii, și în special a mușchilor scheletici (controlați de creier în mod voluntar). Astfel, persoanele diagnosticate cu distrofie musculară au nevoie permanentă de scaune rulante cu antrenare electrică care să le faciliteze deplasarea la școală, facultate sau la locul de muncă. Lipsa autonomiei de deplasare conduce la izolarea socială și abandon școlar.

De asemenea, reprezentanții Asociației Nevăzătorilor din România au subliniat nevoia de suport financiar, și nu numai, în achiziționarea echipamentelor de tehnologie asistivă, indispensabile vieții independente și autonomiei personale. Mai mult, accesul la serviciile oferite de către furnizori, atât din domeniul public cât și din cel privat, se face adesea cu dificultate și presupune pentru cei cu deficiență vizuală ajutorul din partea unei persoane fără probleme de vedere.

Pentru ca toate persoanele cu dizabilități să se bucure de un nivel de trai adecvat (art. 28 CDPD), statele părți trebuie să le asigure, printre altele, accesul la servicii de sprijin care să le permită să trăiască independent. asigure accesul la servicii, dispozitive și alte forme de asistență pentru nevoile generate de dizabilități. După cum sublinia și Comitetul ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități în comentariul general nr. 5/2017, asigurarea de proteze și dispozitive de mobilitate, a unor tehnologii de asistare și forme active de asistență și de intermediere, de calitate și la prețuri accesibile, așa cum prevede articolul 20 din CDPD, este o precondiție pentru includerea și participarea deplină a persoanelor cu dizabilități în cadrul comunității⁷.

Marius Mocanu

⁵ Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, republicată, cu modificările și completările ulterioare, art. 75.

⁶ A se vedea Strategia națională „O societate fără bariere pentru persoanele cu dizabilități” 2016-2020, Capitolul VII Direcții de acțiune, <http://anpd.gov.ro/web/wp-content/uploads/2016/09/MO-nr-737Bis-din-22-septembrie-2016.pdf>.

⁷ A se vedea Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități - Comentariul general nr. 5 (2017) privind art. 19 – viața independentă și integrarea în comunitate, al. 85, http://irido.ro/irido/pdf/127_ro.pdf.

NOTE, CRONICI, RECENZII

DREPTURILE OMULUI ȘI REDACTAREA CONSTITUȚIILOR, ÎNALTUL COMISARIAT ONU PENTRU DREPTURILE OMULUI, 2018, 150 P. *

Această publicație este destinată personalului ONU care oferă consultanță în domeniul drepturilor omului statelor care se angajează să modifice o constituție existentă sau să elaboreze una nouă, dar reprezintă și un instrument util pentru statele care întreprind o reformă constituțională, inclusiv pentru liderii politici, legiuitori și factori de decizie. De asemenea, publicarea acestui studiu urmărește să faciliteze eforturile de susținere a societății civile pentru a se asigura că drepturile omului sunt reflectate în mod corespunzător în amendamentele constituționale sau în noile constituții. Nu în ultimul rând, studiul, împreună cu instrumentele internaționale privind drepturile omului, ar trebui să ofere nu numai un standard pentru a evalua dacă amendamentele constituționale sau o nouă constituție au reflectat în mod corespunzător drepturile omului și libertățile fundamentale, dar și să contribuie la evaluarea proceselor utilizate în reforma constituțională în conformitate cu normele procedurale internaționale.

Potrivit Notei orientative a Secretarului General ONU intitulată *Asistența Organizației Națiunilor Unite la elaborarea proceselor de reformă constituțională* (aprilie 2009)¹, acesteia îi revine rolul de a consolida capacitățile și de a sprijini procesele de reformă constituțională la solicitarea autorităților naționale, precum și de a oferi expertiză și resurse; consultanță cu privire la cerințele și prevederile tratatelor internaționale privind drepturile omului, precum și la alte obligații și angajamente asumate de statul respectiv.

În introducere se arată că în multe state ale lumii apar în mod regulat modificări ale

constituției, sau chiar constituții cu totul noi. Există o varietate de motive pentru inițierea acestor reforme sau modificări constituționale. Ele ar putea reflecta dorința de redistribuire a puterii politice, în speranța că astfel constituția ar fi mult mai democratică și ar veni mai bine în întâmpinarea dorințelor electoratului. Schimbări constituționale sunt adesea întreprinse după o perioadă de conflict, pentru a stabili o nouă ordine constituțională și a oferi o altă viziune asupra unei societăți mai echitabile. Un alt motiv pentru aceste reforme ar putea fi dorința de a moderniza o constituție existentă astfel încât aceasta să fie compatibilă cu evoluțiile politice, cu schimbările economice și sociale ale societății. Dar oricare ar fi motivul, un element cheie al oricărei reforme constituționale este asigurarea promovării, respectării și protecției drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

În prima parte intitulată **Reformele constituționale și drepturile omului** sunt analizate motivele pentru care este necesară o abordare din perspectiva drepturilor omului în cadrul unei reforme constituționale. Atunci când se evaluează, din acest punct de vedere, situația unei țări se pornește de la două întrebări esențiale: garantează constituția drepturile omului în țara respectivă? Acționează autoritățile publice în conformitate cu constituția? Legislația și orice alte măsuri legale trebuie să fie compatibile cu constituția. Dacă o lege sau o măsură legislativă adoptate de către stat nu sunt compatibile cu constituția, acestea ar trebui declarate nule. Într-un stat democratic, drepturile omului nu numai că ar trebui să se afle în centrul ordinii constituționale, determinând relațiile dintre stat și grupurile individuale, dar ele ar trebui să fie și integrate în structurile statului la nivel decizional. Lacunele în punerea în aplicare a respectării drepturilor omului la nivel național, fie individual, fie în ceea ce privește drepturile colective, provin adesea din deficiențele în domeniul dreptului constituțional.

* A se vedea OHCHR, Human rights and constitution making, 2018, https://www.ohchr.org/Documents/Publications/ConstitutionMaking_EN.pdf.

¹ A se vedea https://www.un.org/ruleoflaw/files/Guidance_Note_United_Nations_Assistance_to_Constitution-making_Processes_FINAL.pdf.

Se subliniază că legătura dintre drepturile omului și o ordine constituțională democratică începe cu procesul de adoptare a unei constituții sau a unei reforme constituționale, iar acest proces trebuie să se soldeze cu un rezultat de succes dacă se bazează pe participarea tuturor segmentelor societății. Cei care participă la consultări ar trebui să fie liberi să își exprime ideile și să comunice între ei fără impedimente din partea celor aflați la putere, iar cei care supraveghează consultările trebuie să fie imparțiali și corecți. Ori, astfel de condiții pot fi create numai atunci când dreptul la libertatea de exprimare și de comunicare a unei opinii, precum și dreptul la libertatea de asociere sunt respectate.

Politica actuală a Organizației Națiunilor Unite privind reformele constituționale recunoaște pe deplin aceste legături complexe. Astfel, prin Nota orientativă a Secretarului General ONU cu privire la reformele constituționale se afirmă că felul în care sunt constituite procesele de luare a deciziilor reprezintă un aspect central pentru tranzițiile democratice, pentru consolidarea păcii și a statului de drept. Constituția oferă posibilitatea de a crea și împărtăși o viziune comună cu privire la viitorul unui stat, dar poate avea și efecte profunde, de lungă durată asupra păcii și stabilității pe glob.

În secțiunea dedicată reformelor constituționale se precizează că acestea sunt necesare atunci când parametrii pe care se bazează viața societății sunt inadecvați și constituie o povară în funcționarea eficientă a statului, în cazul în care este nevoie de soluționarea unui conflict sau de o restaurare a structurilor statului care s-au prăbușit ca urmare a unor conflicte interne sau ale unor agresiuni. Reforma constituțională se poate referi la redactarea și elaborarea unei noi constituții, la revizuirea unei constituții existente și la amendamente prin care se schimbă, se înlătură sau adaugă anumite prevederi.

Scopul final al reformelor constituționale este de a remodela ordinea statului, prin mijloace de stabilire sau modificare a constituției și a legislației conexe. Aceste reforme pot avea succes numai dacă sunt transparente și incluzive și dacă iau în considerare elementele esențiale ale democrației, protecția drepturilor și libertăților

fundamentale ale omului. Rămân extrem de importante atât felul în care un instrument atât de puternic cum este constituția este folosit, cât și scopul pentru care se presupune că a fost efectuată reforma constituțională.

Referindu-se la conceptul de stat constituțional, studiul precizează faptul că din punct de vedere istoric în ultimele trei secole au fost adoptate constituții sub forma unui singur act solemn, în timp ce în societatea contemporană cu excepția Regatului Marii Britanii și a Irlandei de Nord și a Israelului problemele constituționale sunt rezolvate prin intermediul unui set de legi. Statele democratice contemporane nu se rezumă doar la conținutul constituției. În ceea ce privește puterea executivă, ele stabilesc o democrație reprezentativă uneori combinată cu forme de democrație directă (cum ar fi referendumurile); împărțirea puterii între legiuitor (Parlament) și executiv (Guvern), precum și independența sistemului judiciar. Ele au trecut printr-un proces de transformare plasând drepturile omului și libertățile fundamentale pe un loc central atunci când inițiază un proiect de lege, bazându-se pe principiile democrației, ale respectării statului de drept și a drepturilor omului.

În lumea de azi, constituției îi revine rolul cheie de a asigura stabilitatea politică și socială. Din perspectivă instituțională, aceasta are un rol de reglementare, dar din perspectivă democratică, garantează drepturile omului și reprezintă o piedică în calea încercărilor de instaurare a unei dictaturi. Din perspectivă politică stabilește și legitimează deținătorul puterii suverane, procedurile și instituțiile prin care acesta acționează. Din perspectivă etică, constituția exprimă valorile fundamentale ale statului și ale societății. Din perspectivă juridică, constituția reprezintă legea de bază a unei țări și ancora sistemului legislativ al acesteia.

Constituția este poziționată în vârful ierarhiei surselor legislative, ceea ce înseamnă că orice lege și reglementare trebuie să fie conforme cu aceasta, stabilește mecanismele de bază pentru punerea în aplicare și interpretare a legii atunci când există încălcări sau litigii.

În studiu se subliniază faptul că prin constituție se garantează drepturile fundamentale. Constituțiile contemporane

prevăd drepturile individului față de stat și în cadrul societății, proclamând valorile fundamentale pe care societatea este construită: demnitate umană, libertate, egalitate, echitate și dreptate.

O reformă constituțională bazată pe drepturile omului înseamnă că acestea sunt cele care modelează procesul de reformă și că se bazează pe principiile constituționalismului modern: democrația, participarea, separarea puterilor, statul de drept, transparența și responsabilitatea și garantarea drepturilor omului se află în centrul constituțiilor statelor.

Așa cum se specifică în Nota orientativă a Secretarului General ONU cu privire la asistența oferită proceselor de reformă constituțională „ONU recunoaște că elaborarea unei constituții este un proces național suveran care pentru a avea succes trebuie să fie condus și deținut de către națiune (...) iar opțiunile și consilierea oferită trebuie să fie adaptate la contextul național.

Cu toate acestea, standardele internaționale privind drepturile omului nu sunt reglementate numai de tratate; numeroase declarații și rezoluții au fost adoptate de Adunarea Generală a ONU pentru a sprijini stabilirea acestor standarde. Deși nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic, aceste documente dețin o autoritate morală și politică înaltă. Prin urmare, punerea lor în aplicare ar trebui să reglementeze legislația și practicile naționale. Prin ratificarea tratatelor, a mecanismelor și instrumentelor internaționale privind drepturile omului, statele își asumă obligațiile și angajamentele față de principiile și valorile consfințite în conținutul acestora.

În studiu se face referire la recunoașterea forței obligatorii a instrumentelor internaționale privind drepturile omului subliniindu-se tendința clară a constituționalismului contemporan, din toate regiunile lumii, de a manifesta deschidere față de dreptul internațional prin armonizarea legislației interne cu acestea. Există modalități diferite de a face acest lucru, inclusiv prin includerea dreptului internațional în ordinea juridică națională. Alegerea unei opțiuni specifice depinde de sistemul legislativ adoptat, de tradițiile și cultura juridică a statului respectiv. Astfel un număr din ce în ce mai mare de constituții conferă o forță directă, obligatorie în cadrul sistemului juridic

intern tratatelor internaționale ratificate de stat și, de obicei, le plasează deasupra legislației interne. Deci se poate spune că în multe constituții recente, normele internaționale prevalează asupra celor interne.

În a doua parte intitulată **Constituția, o Cartă a drepturilor**, se evidențiază importanța standardelor internaționale de drept în elaborarea reformelor constituționale, necesitatea armonizării dreptului intern cu cel internațional, precum și cerințele generale pentru redactarea unui proiect de reformă constituțională. O importanță deosebită trebuie acordată limbajului folosit și a coerenței acestuia cu privire la conținutul normativ. O formulare neadecvată poate conduce la interpretări multiple, lasă loc de îndoială și poate crea limitări în implementarea prevederilor constituției. De aceea comunicativitatea și claritatea sunt elemente cheie în redactarea unor amendamente.

Asigurarea transparenței și responsabilității asistenței internaționale rămâne una dintre premisele esențiale ale credibilității consultanței oferite de către organismele ONU. Obiectivul general este de a acorda asistență în redactare și de a spori capacitatea partenerilor naționali de a finaliza cu succes proiectul constituțional.

Cea de a treia parte a studiului este dedicată **rolului Înaltului Comisariat pentru Drepturile Omului și al mecanismelor internaționale pentru promovarea și protecția drepturilor omului**. Aici se face referire la modul în care statele respectă și aplică legislația internațională privind protecția drepturilor fundamentale și se prezintă modalitățile și metodologiile programelor de consultanță și asistență. O secțiune specială este dedicată parteneriatelor dintre ONU și guverne în cadrul căreia se evidențiază faptul că în conformitate cu Cadrul de Asistență și Dezvoltare al Națiunilor Unite din 2017 (UNDAF), ori de câte ori se stabilește un parteneriat trebuie luate în considerare prioritățile naționale ale statului respectiv. Asistența și consilierea acordate de către ONU unei țări sunt menite să contribuie la formularea cât mai coerentă a acestor priorități, prin redactări clare și transparente, astfel încât să reflecte obligațiile și angajamentele asumate la nivel internațional de către statul respectiv.

Daniela Albu

V. REMEMBER

ACTIVITĂȚI PROPRII SAU ÎN COLABORARE

Întâlnire de lucru cu reprezentanții Asociației de sprijin a copiilor handicapați fizic – România (ASCH-R) și Consiliul Național al Dizabilității din România, organizată la sediul ASCHF-R (20 iulie 2018)

Etapa națională a Concursului „Democrație și toleranță” organizat de Ministerul Educației Naționale în parteneriat cu Institutul Român pentru Drepturile Omului și Inspectoratul Școlar Județean Hunedoara (23-26 iulie 2018)

Întâlnire cu reprezentanții mediului academic din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” vizând viitoarele acțiuni în parteneriat privind promovarea educației în domeniul drepturilor omului (2-3 august 2018)

Curs privind „Protecția împotriva încălcării drepturilor pe Internet” organizat de Institutul Român pentru Drepturile Omului în parteneriat cu Casa Corpului Didactic Constanța și Centrul Județean de Resurse și Asistență Educațională Constanța, cu participarea cadrelor didactice din unități de învățământ din Năvodari, Medgidia, Valu lui Traian, Mangalia, Topsair, Agigea, Hârșova, Negru Vodă și Constanța (3 august 2018)

Întrunire de lucru și dezbateri, cu șefii

structurilor teritoriale ale Inspectoratului General pentru Imigrări, privind implementarea „Planului de măsuri comune în vederea prevenirii corupției în contextul migrației ilegale”, organizată în parteneriat cu Ministerul Afacerilor Interne - Inspectoratul General pentru Imigrări și Inspectoratul General al Poliției de Frontieră (14 septembrie 2018)

Sesiune de pregătire profesională privind „Asigurarea protecției drepturilor omului în contextul migrației ilegale”, destinată personalului poliției de frontieră – structura centrală, organizată de Institutul Român pentru Drepturile Omului în parteneriat cu Ministerul Afacerilor Interne - Inspectoratul General pentru Imigrări și Inspectoratul General al Poliției de Frontieră (25 septembrie 2018)

Atelier de formare interactivă cu tema „Drepturile copilului pentru copii” dedicat copiilor vulnerabili, beneficiari ai programelor UWRo, aflați în îngrijirea mai multor organizații non-profit, organizat de Institutul Român pentru Drepturile Omului în parteneriat cu United Way și Muzeul Municipiului București – Palatul Șutu (26 septembrie 2018)

PARTICIPĂRI LA ALTE MANIFESTĂRI

Simpozionul internațional cu tema „Drepturile omului-principii și valori europene în An Centenar”, organizat de Universitatea din Oradea, Departamentul pentru Pregătirea Personalului Didactic (4-6 iulie 2018)

Conferința cu tema „Accesibilitate, tehnologie asistivă și inovare” organizată de Consiliul Național al Dizabilității din România în parteneriat cu Asociația Națională a Nevăzătorilor din România, Asociația Națională a Surzilor din România, Asociația Persoanelor cu Handicap Neuromotor din România, Asociația Distroficilor Muscular din România (18 iulie 2018)

Participarea la ședința Comisiei pentru drepturile omului, culte și problemele minorităților naționale din Camera Deputaților în vederea lămuririi unor aspect legate de

posibile încălcări ale drepturilor omului la manifestările de protest din data de 10 august 2018 (18 septembrie 2018)

Întâlnire de lucru privind constituirea Comitetului de protecție a drepturilor privind organizarea la București a unor meciuri din cadrul Campionatului European de Fotbal 2020 organizată de Guvernul României (3 septembrie 2018)

Cursul cu tema „Protecția datelor cu caracter personal” organizat de Expert Aktiv Group (13-16 septembrie 2018)

Reuniunea anuală de Implementare a Dimensiunii Umane a statelor participante la Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), organizată de către Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR) (16-19 septembrie 2018).

